1141
C 43

De Rechtstoestand van de getrouwde Vrouw volgens het Adatrecht van Nederl.-Indië.

S. R. BOOMGAARD.

1926

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
1279 7624

1141 C 43

DE RECHTSTOESTAND VAN DE GETROUWDE VROUW VOLGENS HET ADATRECHT VAN NEDERL.-INDIË.

Boek- en Steendrukkerij Eduard IJdo. — Leiden.

2770

De Rechtstoestand van de getrouwde Vrouw volgens het Adatrecht van Nederl.-Indië.

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE RECHTSGELEERDHEID AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS Mr. E. M. MEIJERS, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID, TE VERDEDIGEN VOOR DE FACULTEITEN DER RECHTSGELEERDHEID EN DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE OP VRIJDAG 17 DECEMBER 1926, DES NAMIDDAGS TE 4 UUR,

DOOR

SIPKO RITZO BOOMGAARD,
GEBOREN TE SNEEK.

LEIDEN. — EDUARD IJDO. — 1926.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Aan Rie.

INHOUD.

Blz.

Inleiding 1

Moederrecht 2
Vaderrecht 3
Ouderrecht 4

HOOFDSTUK I.

De Woonplaats der vrouw 6

Moederrecht 6
Vaderrecht 11
Ouderrecht 20

HOOFDSTUK II.

De Vermogensrechtelijke toestand der vrouw 27

Moederrecht 27
Vaderrecht 33
Ouderrecht 43

HOOFDSTUK III.

De Handelingsbevoegdheid der vrouw 55

Moederrecht 56
Vaderrecht 61
Ouderrecht 67

HOOFDSTUK IV.

Het Recht van de vrouw tot het vragen van ontbinding van het huwelijk 75

Moederrecht 75
Vaderrecht 77
Ouderrecht 86

Blz.

HOOFDSTUK V.

De Weduwe 101

§ 1. Tweede huwelijk 101

Moederrecht 101
Vaderrecht 102
Ouderrecht 107

§ 2. De vermogensrechtelijke toestand..... 110

Moederrecht 110
Vaderrecht 111
Ouderrecht 113

§ 3. Voogdij 114

Moederrecht 114
Vaderrecht 115
Ouderrecht 116

Literatuur-lijst 118
Lijst van aangehaalde vonnissen 124
Lijst van Indonesische termen 130
Stellingen 133

INLEIDING.

Den rechtstoestand van de getrouwde vrouw volgens het adatrecht van Nederlandsch-Indië beschrijvende, zien wij ons afwisselend geplaatst in streken beheerscht door moederrecht, vaderrecht of ouderrecht; al naar één van deze drie rechtsstelsels toepasselijk is, verschilt de rechtstoestand der vrouw in beginsel en in uitwerking. De ontwikkeling van de stelsels zelf te beschrijven, zou buiten het bestek van dit werkje vallen; als vruchtbare literatuur zij in dezen verwezen naar: MAC LENNAN: "Studies in ancient history"; LUBBOCK: "On the origin of civilisation and the primitive condition of man"; SUMNER MAINE: "Ancient Law"; SPENCER: "Principles of Sociology"; FUSTEL DE COULANGES: „La cité antique, étude sur le culte, le droit, les institutions de la Grèce et de Rome"; POST: „Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit und die Entstehung der Ehe", welke werken wij alle, onder andere, besproken vinden bij WILKEN in zijn artikelen: „Over de primitieve vormen van het huwelijk en den oorsprong van het gezin"[1]) en „Over de verwantschap en huwelijks- en erfrecht bij de volken van den Indischen Archipel, beschouwd uit het oogpunt van de nieuwere leerstellingen op het gebied der maatschappelijke ontwikkelingsgeschiedenis."[2])

Een korte aanduiding van de geslachtsordening in deze drie stelsels moge hier echter plaats vinden.

---

[1]) WILKEN I, 121.
[2]) Idem, blz. 411.

Moederrecht.

Dit stelsel, vermoedelijk het oudste van de drie, kent de vrouw als stamhoudster, als gevolg van de physiologische beschouwing der primitieve volken aangaande de geboorte, die het verband tusschen bevruchting en baring niet zag, en zoodoende alleen rekening hield met den zichtbaren band tusschen moeder en kind.

De familie wordt hier gevormd door de mannelijke en vrouwelijke afstammelingen, doch voortgezet alleen door de vrouwelijke. De kinderen die de man bij zijn vrouw, meestal vrouwen, verwekt, vermeerderen slechts het aantal generaties van de reeds van ouds bestaande familie der moeder, voegen slechts aan het aantal gezinnen in deze een nieuwe toe. Van de familie van den man, die zelf, trouwende, lid hiervan blijft en niet wordt opgenomen in het familieverband van de vrouw (zie beneden), zullen zij nooit deel uitmaken. Voor zoover die kinderen van het vrouwelijk geslacht zijn, worden zij de grondlegsters van een nieuw gezin. Aan het hoofd van dit gezin staat in den regel de oudste broer van de moeder. Deze persoon, de oom van moederszijde dus, in Minangkabau, de meest typische streek van het moederrecht in den Indischen Archipel, *„mama ĕ"* geheeten, is in zijn rechten en plichten de eigenlijke vader van de kinderen zijner zusters, van zijn *„kamanakan's"* [1]). De vader zelf, zoo hij de oudste broer is, zal in zijn eigen familie *mama ĕ* zijn over zijn zusters kinderen.

De trouwende vrouw verlaat dus niet haar familie, terwijl ook de man, in het huwelijk tredende, lid blijft van zijn verwantengroep. Geen van beiden verlaat zijn ouderlijke woning, zoodat wij daar dus samenvinden: kinderen met hun moeders, verder ooms, tantes, grootmoeders, oud-ooms en oud-tantes, allen van moederszijde. Deze groep van verwanten heet in het Minangkabausch *„saboeah-paroei"*, afgeleid van *„pĕroet"*, buik, daar zij alleen afstammen in vrouwelijke lijn van dezelfde stammoeder. Aan het hoofd van deze groep staat de oudste van de *mama ĕ s*, met den naam *toengganei, panghoeloe-roemah* of *toewo-roemah.*

Dit moederrecht vinden wij behalve in het Minangkabausche gebied, nog in zijn door kolonisatie ontstane uitloopers in West-

---

1) Wilken I, 315.

Atjèh, Indragiri, boven-Djambi en stukken van Zuid-Sumatra. Verder is het nog aanwezig op Timor (Béloe) en op de Zuidwester-eilanden.

Vaderrecht.

Van de volken die het vaderrecht hebben, en waar het kind wel opgenomen wordt in de verwantengroep van den man, moeten wij niet denken dat zij een juister physiologisch inzicht hebben in de verhouding van vader tot kind, dan die welke het moederrecht huldigen. Integendeel, de vader heeft hier rechten op het kind, niet qua genitor, maar als rechthebbende op de vrouw [1]). De vrouw, voor wie de bruidschat betaald is, welke volgens sommigen als zoengave, volgens anderen als koopprijs is te beschouwen, gaat aan den man, c. q. naar de familie van den man over, al naar de bruidschat betaald is door hemzelf of door zijn verwantengroep. Het verband met haar familie wordt geheel verbroken, wat zich uitspreekt in het feit dat bij den dood van den man, de weduwe overgaat op één van zijn verwanten, meestal op den broer van den man.

Deze regel kent soms uitzondering. In sommige streken n.l. waar het vaderrecht niet meer in al zijn strenge consequenties wordt toegepast, wordt de weduwe wel teruggegeven aan haar ouders, doch zal de mansfamilie de bruidschat beuren, zoo zij eventueel weer wordt uitgehuwelijkt.

In meer streng vaderrechtelijke streken, waar de vrouw werkelijk als zaak wordt beschouwd, komt zij, bij overlijden van den man, onder het gezag van zijn erfgenamen, wat in de meeste gevallen de zoons zijn, en zoo zien wij op Nias en bij de Bataks de weduwe feitelijk op de zoons, te weten op de zoons door haar man bij een andere vrouw verwekt, „vererven". Op Nias wordt zij zelfs gehuwd door één van de uit een andere vrouw geboren zoons haars echtgenoots, en verkrijgt deze dan ook gezag over haar kinderen. Anders echter bij de Bataks waar zij optreedt als voogdes over haar kinderen; en zoo kan MEERWALDT dan ook hiervan zeggen:

---

1) Zie Mr. F. D. E. VAN OSSENBRUGGEN: Oorsprong en eerste ontwikkeling van het testeer- en voogdijrecht (1902), § 15, blz. 26.

„Deze toestand is voor de moeder verreweg de verkieselijkste, want „daarbij blijft het gezin voortbestaan, en niemand kan haar iets ontnemen, „noch van de roerende, noch van de onroerende goederen, die haar man „bezeten heeft, omdat alles het eigendom is van haar zoon of zonen, over „welke zij de voogdij uitoefent.'' [1])

Wij zien hier dus, ondanks het overigens bij de Bataks in volle gestrengheid heerschende vaderrecht, de vrouw een vrij hooge positie gaan innemen.

Vaderrechtelijke streken zijn: Gajō-, Alas- en Bataklanden, Nias, stukken van Zuid-Sumatra, de Ambonsche Molukken, de westhelft van den Timorschen kring, Bali en Lombok.

Ouderrecht.

In dit verwantschapsstelsel blijft de verwantschap voortbestaan zoowel tusschen kinderen en hun vader met diens verwanten, als tusschen die kinderen en hun moeder en haar verwanten. De afstamming gaat noch door de dochters alleen, noch door de zoons alleen, maar door de kinderen van beide kunnen [2]). De kinderen behooren aan beide ouders gelijkelijk, wat zich uit in het feit dat zij zoowel van hun vader als van hun moeder erven. In dit stelsel bestaat niet de superioriteit van één der echtgenooten over de(n) andere(n), doch staan zij in rechte op één lijn. Wel komt nog in de meeste streken — niet overal, b.v. vinden wij hem niet genoemd bij de Land-Dajaks van Serawak [3]) — de bruidschat voor, doch lang niet overal moet deze als vaderrechtelijk rudiment beschouwd worden, en geeft de betaling ervan geenszins een ondergeschiktheid van de vrouw te kennen [4]).

Ouderrecht bestaat in alle niet-bovengenoemde streken van Nederlandsch-Indië.

---

1) Bijdr. Kon. Instit., dl. 41, blz. 201.

2) Encycl. Ned. Indië, III, 189; zie ook: WILKEN I, 371; II, 262. C. VAN VOLLENHOVEN: Adatrecht in Ned. Indië, I, 177; 567.

3) WILKEN I, 380.

4) WILKEN I, 373 e. v. C. v. VOLLENHOVEN: Adatrecht van Ned. Indië I, 577.

Niet overal zijn deze drie stelsels even sterk te onderscheiden; vaak komen rudimenten van het ééne stelsel in het andere voor. Ook is in sommige streken het ééne stelsel reeds groeiende, terwijl het andere nog bestaat. De bizonderheden hiervan hoop ik echter hier beneden te behandelen.

HOOFDSTUK I.

DE WOONPLAATS DER VROUW.

Al aanstonds bij dit eerste onderwerp moeten wij onderscheid maken tusschen de streken waar moeder-, vader- of ouderrecht heerscht. De verschillen, die deze stelsels met zich brengen, behandelen wij alleen voor zoover zij de positie van de vrouw betreffen.

Aangaande de woonplaats van de vrouw dan, kunnen wij als regel stellen, dat in streken van moederrecht de vrouw in haar familiekring blijft, in die van vaderrecht de vrouw den man volgt, terwijl bij ouderrecht hier de man bij de familie van de vrouw intrekt, hetzij tijdelijk, hetzij voor altijd, elders de vrouw terstond haar familie verlaat om den man te volgen. Naast die hoofdregels staan echter bizonderheden en uitzonderingsgevallen.

Moederrecht.

Bij dit verwantschapsstelsel blijft de vrouw in haar familiehuis of -dorp. De man trekt niet overal bij haar in tot geregelde samenwoning. In Minangkabau moet de vrouw tevreden zijn met kortere of langere bezoeken van haar man [1]), daar, ondanks het huwelijk, het eigenlijke huis van den man de woning van zijn moeder, zusters en broers blijft; hij blijft tot hun familie behooren, terwijl hij bij zijn vrouw slechts als gast beschouwd wordt [2]).

Dat de gehuwde man niet tehuis behoort bij zijn vrouw, bewijst de ceremonie bij het *„kawin-djoara"*, zooals die in het Agamsche voorkomt [3]). Hierbij vlucht in den eersten huwelijkstijd de man elken morgen vroeg en ongemerkt uit het huis van zijn vrouw

1) Wilken I, 314.
2) Adatrb. V, 88. Adatrb. XI, 145.
3) Willinck 522; 525—6.

naar zijn eigen familie, en wordt dan elken avond weer teruggebracht door de verwanten zijner vrouw.

Ook in het door Minangkabauers bevolkte Indragiri (deze kolonisatie had plaats in het begin van de 14e eeuw) treft men het meest aan, dat de man en de vrouw tot hun eigen *soekoe* blijven behooren. Met name bij de Orang-Mama[*] in Talang Eko, Talang Djerindjing, Talang Kelajan en langs den bovenloop der Tjenako en der Gangsal is dit de regel. Bij de bevolking van de oevers der Indragiri-rivier of Batang Kwantan tusschen Tambangan en Batoe Sawal, een deel hiervan (het gebied van Batoe Ridjal, Pranap en Pematang) bekend onder den naam Tiga Loeroeng, heeft echter Djohor zijn invloed laten gelden en treft men bijna algemeen samenwoning aan, waarbij de man dan bij de vrouw intrekt of een apart huis bouwt op de plaats waar de *soekoe* der vrouw is gevestigd. Bij de bevolking stroomafwaarts van Batoe-Sawal vinden wij nog sterkere overgangen tot het parenteele verwantschapsstelsel, en verlaat één der echtgenooten zijn eigen *soekoe*, hetzij de man, hetzij de vrouw [1]).

Intusschen komen ook in verschillende tot Minangkabau behoorende streken uitzonderingen op den hier geschetsten regel voor. Zoo vindt men in Alahan-Pandjang al meer en meer samenwoning van man en vrouw in een afzonderlijk huisje [2]).

Buiten de Padangsche Bovenlanden komt meestal de man bij de familie van de vrouw inwonen, hetzij in haar woning, hetzij in een aparte woning op het erf of in het dorp van haar ouders. Zoo in Krintji [3]), waar de woningen nog de oude Minangkabausche grootte hebben, woont de man bij de vrouw in [4]). Evenzoo in het stroomgebied van de Tëbo (boven-Djambi) [5]), en bij de bevolking van Pasëmah-Lëbar [6]), en in het gebied der Tapoengs en der Siak [7]). In Laboean Batoe [8]), Rawas en Lëbong [9])

1) Zie Graafland in Bijdr. Kon. Instit., dl. 38.
2) Stibbe in Tijdschr. B. B., dl. 21 en 22, blz. 497—8.
3) Bij St. 1921: 798 bij Sum. Westkust gevoegd.
4) Adatrb. XI, 147; zie ook Willinck en Kooreman.
5) Wilken II, 247.
6) Wilken II, 247.
7) Adatrb. X, 259; Adatrb. XVIII, 285.
8) Neumann: Tijdschr. Bat. Gen., dl. 26, blz. 458.
9) Van Hasselt, blz. 291.

heeft dit intrekken plaats, wanneer het huwelijk bij *sĕmĕndo* is gesloten.

In het stroomgebied van de Boelian, Djeba en Djangga wordt de man ingezetene in de *doesoen* van de vrouw; eerst nemen zij hun intrek in de ouderlijke woning, om pas later, wanneer zij kinderen krijgen, een eigen woning te betrekken [1]).

Op de Zuidwester-eilanden, behalve Babar, Damar, en Wètar, waar deels vaderrecht, deels ouderrecht bestaat [2]), vinden wij op enkele plaatsen het intrekken van den man in de ouderlijke woning van de vrouw, terwijl op andere het echtpaar een eigen huis gaat bewonen. Zoo schrijft RINNOOY over Kissar:

> „Nous demandons où se fixeront les jeunes époux, et les parents de „la jeune femme nous répondent que le jeune couple reste provisoirement „chez eux. Dans quelques jours, disent ils, les soeurs du jeune mari „apporteront sa natte à dormir, son coussin pour appuyer la tête et son „assiette, et recevront un présent qui leur est destiné. Ce n'est que „beaucoup plus tard que la femme suit son mari dans la maison de ses „parents à lui, ou dans le village s'il est d'un autre endroit qu'elle." [3]).

Op de Loeang-Sermata-eilanden blijft de man voor altijd in de woning van zijn schoonouders, terwijl hij dit op Lèti, Moa en Lakor doet tot hij een eigen woning kan betrekken [4]).

RIEDEL vermeldt van Babar, Damar en Wètar een dergelijk intrekken van den man bij de vrouwsouders [5]), doch dit zal vermoedelijk alleen slaan op het geval dat de bruidschat niet betaald is.

Op midden-Timor (in Béloe en Zuid-Téloes) trekt ook de man bij de vrouw in [6]).

Voor het Maleische schiereiland vinden wij ook: „the husband settles in his wife's village." [7]).

Al komt het samenwonen in de Padangsche Bovenlanden zelden voor, zoo kan men toch niet zeggen dat er een adatvoorschrift

---

1) HELFRICH in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 45, blz. 534.
2) Zie Adatrb. XXV, 421.
3) Revue Coloniale 1886, II, 52.
4) RIEDEL, blz. 390, 448.
5) RIEDEL, blz. 351, 465, 448.
6) Pand. VIII, pl. 189 en 190.
7) MALAY LAW I, 10.

bestaat waarbij der vrouw wordt verboden met haar man samen te wonen [1]). Een vonnis van den landraad te Padang van 6 Jan. 1905 nam zelfs aan dat het Minangkabausche recht voorschrijft dat de man de vrouw volgt, en dat het door hen gezamenlijk bewoonde huis met zijn huisraad aan de vrouw toebehoort [2]). Samenwoning komt dan ook in de Bovenlanden wel voor. Een zich X noemend auteur, die in het jaar 1907 in de „Java-Bode", over het huwelijksleven in Minangkabau schreef, wordt dan, dunkt mij, ook wel wat te scherp bekritiseerd door Mr. J. J. Smits in de „Sumatra-Bode" van 13 Januari 1908, wanneer hij ergens zegt: „de man trekt bij de vrouw in." [3]) Zeker, hij mag een enkel geval als algemeenen regel hebben aangemerkt, wat onjuist is, maar de criticus had toch in zijn critiek het voorkomen van dit geval behooren te noemen, en niet mogen zeggen: „De man blijft wonen in zijn familiehuis". Bij uitzondering wordt in de Bovenlanden wel eens aan de vrouw vergund om met haar man te gaan samenwonen, alleen wordt de toestemming daartoe door welgestelde families niet gaarne verleend [4]).

Voor de vrouw wordt in den regel geen nieuwe woning gebouwd, maar het gemeenschappelijke huis wordt, zoo noodig, verlengd [5]). Onder meer gegoede lieden, een jaar getrouwd zijnde, bouwt de man soms een eigen huisje, b.v. wanneer hij een sawah of ladang aanlegt en hij zich dan een woning bouwt bij zijn ver van het dorp gelegen veld. Ook inlandsche hoofden, en ambtenaren aan overplaatsing onderhevig, hebben soms een eigen huis, waar zij hun vrouw brengen, de ambtenaren zelfs in de meeste gevallen, en deze hebben gewoonlijk een vrouw die hen bij hun overplaatsingen volgt [6]).

In de Benedenlanden is het bijna allerwege gewoonte geworden dat de vrouw met den man gaat samenwonen, wat nog bevorderd wordt doordat men hier meestal maar één vrouw heeft [7]). De

1) Kooreman in Versl. Ind. Gen. 1901, blz. 156—7.
2) Adatrb. VI, 255.
3) Adatrb. VI, 200.
4) Adatrb. XI, 147; Willinck, 524—5.
5) Verkerk Pistorius: Huishouding 42—43.
6) v. Eerde in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 44, blz. 404.
7) Kooreman in Versl. Ind. Gen. 1901, blz. 156.

oorzaak hiervan is dat deze streken van de Bovenlanden uit zijn gekoloniseerd geworden, en dat de economische toestanden, waarin de kolonisten zich bevonden, niet de weelde van meer vrouwen toelieten. Zoo kan men van Painan lezen dat als regel kan worden aangenomen dat minder welgestelde families hun vrouwelijke pupillen gaarne de familiewoning zien verlaten om met haar man te gaan samenwonen, omdat daardoor de familiezorgen verminderd worden. Gegoede lieden en *panghoeloe's* geven voorgenoemde vergunning ongaarne [1]).

Hoe zuidelijker men komt, des te meer wordt samenwonen regel. In Indrapoera is samenwonen algemeene gewoonte; de man trouwt dan ook niet voordat hij een eigen huisje heeft [2]).

Voor de Maleiërs van de Westkust van Atjèh (zuidelijk van Soesoeh tot en met Tampat-toewan vormen zij het hoofdbestanddeel der bevolking) gelden de Maleische gewoonten zegt VAN LANGEN [3]). Daar dit kolonies zijn van Minangkabausche Maleiërs, vinden wij hier dus moederrecht; of echter de man hier bij de vrouw intrekt of dat zij samenwonen in een aparte woning, heb ik niet kunnen ontdekken.

Van de Atjèhers ter Westkust, die echter het vaderrecht tot grondslag van hun maatschappelijke inrichting hebben, vermeldt hij dat de jonge man een huis krijgt van zijn schoonouders, hetwelk hij echter niet mag verkoopen, en waarin de vrouw bij eventueele scheiding blijft wonen.

Hebben wij hier met een moederrechtelijk rudiment te doen?

Wij zien dus dat in het moederrecht als hoofdregel geldt dat de vrouw in de woning blijft waar zij is geboren en opgegroeid. Ook de man blijft in die zijner familie en brengt zijn vrouw of vrouwen tijdelijke bezoeken (Minangkabau, Indragiri), terwijl elders (buiten de Padangsche-Bovenlanden is dit meest regel) de man bij de familie der vrouw komt inwonen. Echter komt ook samenwoning voor in een apart huisje, hetzij direct na de huwelijksvoltrekking (Alahan-Pandjang, Painan, Indrapoera), hetzij na eerst een tijd lang bij de vrouwsouders te hebben gewoond (stroom-

1) Adatrb. XI, 145.
2) Adatrb. XI, 147.
3) Tijdschr. Aardrk. Gen. 1888, blz. 460.

gebied van Boelian, Djeba, Djangga; Kissar, Lèti, Moa, Lakor). Ook inlandsche hoofden, en ambtenaren aan overplaatsing onderhevig, hebben in de meeste gevallen een eigen huis, waar zij hun vrouw heen brengen.

Vaderrecht.

De vrouw gaat over naar de familie van den man, doch dit geschiedt niet overal dadelijk na de voltrekking van het huwelijk, zelfs al is de bruidschat, die dit stelsel karakteriseert [1]), geheel betaald. In sommige streken blijven de jonggehuwden nog een tijd lang bij de ouders van de jonge vrouw, welke tijd uiteenloopend is [2]). Bij de Gajo's blijft het echtpaar eenige dagen na de voltrekking van het huwelijk onder de hoede van de ouders der bruid en mag de bruidegom gedurende een aantal dagen het huis van zijn schoonouders niet eens verlaten; hierna wordt het *„loeah"* of *„lĕpas pantang"*, de ban, opgeheven, en eenige dagen daarna wordt de bruid naar haar nieuwe woning geleid [3]). Het verblijf duurt een jaar in de districten Sim-Sim en Simpang-Kanan, terwijl in Kĕpas het paar reeds den vierden nacht na het huwelijk de ouderlijke woning van de vrouw verlaat [4]). Bij de Loeboes van Mandailing blijven de jongelieden zeven dagen in afzondering doorbrengen in het huis van de ouders van den man, die gedurende dien tijd in de woning van het echtpaar trekken [5]).

Van het eiland Roti vermeldt VAN DE WETERING in Tijdschrift Bat. Gen. dl. 65:

> „Den dag na de huwelijksvoltrekking wordt de bruid naar het huis harer „schoonouders gebracht. Is de bruidegom eenige zoon, dan blijven zij in „het ouderlijk huis wonen, evenzoo geldt dit voor den jongsten zoon. Zijn „er meerdere zoons, dan zoeken zij zoo spoedig mogelijk, na eenige weken „een eigen huis. Heeft de Rotinees twee of meer vrouwen, dan krijgt „iedere vrouw meestal ter wille van den vrede, een eigen huis, waar de „man dan bezoeken aflegt." [6]).

---

1) Encycl. Ned. Ind. II, 118.
2) Encycl. Ned. Ind. I, 712.
3) SNOUCK HURGRONJE: Gajoland, blz. 292—4. KREEMER: Volken, blz. 108.
4) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 49, blz. 490, 518, 483.
5) KREEMER in Bijdr. Kon. Instit., dl. 66, blz. 323.
6) Zie ook Adatrb. XVI, 166.

Van Soembawa wordt verteld dat direct na de huwelijksvoltrekking het paar naar het huis van den echtgenoot gebracht wordt, begeleid door hun vrienden, maar den volgenden dag weer naar het huis der bruid terugkeert, waarna men pas drie dagen later weer in het huis van den man trekt [1]).

Bij de Atjèhers van de Westkust hebben wij ook een dergelijke aparte woning aangetroffen (zie blz. 10).

Heeft de man meer dan één vrouw, dan wonen de vrouwen in verschillende vertrekken der gemeenschappelijke woning. Dit vinden wij b.v. in het Pane- en Bilastroomgebied en op Nias, hier kan de man ook gedwongen worden voor hen een aparte woning te bouwen [2]). Waar echter adatregelingen voor Christen-inlanders bestaan, vervalt natuurlijk deze mogelijkheid, daar de man in dat geval maar één vrouw mag hebben [3]).

Even moge de beteekenis van dergelijke adatregelingen hier besproken worden. De eerste vraag die wij kunnen stellen is: bevat zoo'n regeling werkelijk het adatrecht van de streek waarvoor zij geldt? en de tweede: wordt een dergelijke regeling nageleefd en heeft zij rechtskracht? De twee vragen hangen zeer nauw samen. De bedoeling van de regeling is dat zij werkelijk het adatrecht van de streek waarvoor zij geldt zal bevatten, maar dat zij zooveel mogelijk, uit godsdienstig oogpunt af te keuren toepassing, verhindert. Hiervoor is een lange tijd van opvoeding van het volk noodig, welke dan ook meestal aan de opstelling der regeling is voorafgegaan.

De regelingen nu komen tot stand op vergaderingen van hoofden en oudsten, soms van de geheele bevolkng der streek, zoo ze niet te groot is, onder leiding van een ambtenaar of een zendeling; de adat wordt hierin besproken en zoo systematisch mogelijk opgeteekend, met weglating of verandering (waartoe besloten wordt) van die deelen, welke schadelijk worden geacht voor de bevolking; voorzoover het te voren geldend recht in strijd wordt geacht met Christelijke opvatting. Ligt nu zoo'n regeling met weglatingen of veranderingen werkelijk in het rechtsbewustzijn van de bevolking, en leeft deze daarnaar, dan kan men zeggen dat die regeling het adat-

1) Jasper in Tijdschr. B. B., dl. 45, blz. 116.
2) Nieuwenhuizen in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 30, blz. 39.
3) Zie Adatrb. XI, 27 en XII, 263.

recht van de betrokken streek werkelijk bevat, en dat zij dan ook als zoodanig dwingende kracht heeft [1]); is dit niet het geval, dan blijft zij ook een doode letter, terwijl het werkelijke adatrecht er naast staat, nagelcefd wordt en zich ontwikkelt, gelijken tred houdende met de ontwikkeling der bevolking [2]).

Op Timor blijft de jongeling, zoowel te Malenat (Amanoeban) als in Poetain (Annas) eerst een tijd lang bij de ouders zijner vrouw inwonen. Ook in de onderafdeeling Noord-Midden-Timor blijft de man gewoonlijk eenige jaren bij zijn schoonouders wonen alvorens de jonggetrouwden een eigen woning betrekken [3]).

In Manggarai op Flores krijgt het jonge paar, na eenige dagen bij de ouders der bruid gelogeerd te hebben, een eigen kamer in het huis van des mans ouders, die voor hen is ingeruimd of aangebouwd [4]).

Te Larantoeka [5]) wonen ook de jongelui bij de ouders van den man in, evenals soms op Roti [6]), doch op dit eiland bouwt de man een eigen huis zoodra de vrede in het ouderlijk huis wordt verstoord [7]).

Terwijl de bruid op Soemba meermalen dadelijk na afloop van de huwelijksplechtigheid voor goed naar de woning van den man gebracht wordt, blijft in het landschap Kodi in het uiterste Westen van Soemba de man in den regel bij zijn vrouw inwonen, en het gaat gewoonlijk met eenige moeilijkheid van de ouders van de vrouw gepaard, wanneer de man zijn echtgenoote naar zijn eigen woning wil brengen [8]).

Op de Kei-eilanden blijft het paar eveneens in de woning der ouders van den jongen man wonen [9]), hetgeen soms ook in Noord-Bali gebeurt. Meestal krijgt hier echter het paar een aparte woning op het erf. Zij wonen daar net zoo lang tegen genot van levens-

---

1) Zie Carpentier Alting: Grondslagen der rechtsbedeeling in Ned. Indië, 2e druk, 1926, blz. 10.

2) Zie hierover: Hueting in Bijdr. Kon. Instit., dl. 53, blz. 33; 91.

3) Kruyt in Bijdr. Kon. Instit., dl. 79, blz. 360—1; 367.

4) Encycl. Ned. Ind. I, 712; Stapel in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 56, blz. 171.

5) Adatrb. VII, 228.

6) Pand. VIII, pl. 200.

7) Zie ook: v. d. Wetering in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 65.

8) Bijdr. Kon. Instit., dl. 78, blz. 503; 499.

9) Geurtjens: Uit een vreemde wereld, Hoofdst. VI.

onderhoud, tot zij van den vader of beschikkingsrecht-hebbende gemeenschap een eigen woonerf en bouwgrond krijgen. In Zuid-Bali daarentegen betrekken zij meestal dadelijk of na een jaar een eigen erf, tenzij de man de oudste of jongste zoon is [1]).

In al deze gevallen veronderstellen wij de bruidschat voor de vrouw reeds betaald, de vrouw is dan van den man, c. q. van zijn familie of andere verwantengroep. Waar hij niet betaald is, en de jongelieden toch getrouwd zijn, krijgen wij dus een andere positie, die zich ook uitspreekt in de woonplaats van de vrouw.

Dit niet-betalen van den bruidschat kan tweeërlei oorzaak hebben: Ten eerste de niet-genoegzame rijkdom van den man, van zijn ouders, zijn familie of van zijn geslacht, ten tweede het feit dat de familie van de vrouw geen mannelijke nakomelingen meer heeft, of deze nog zeer jong zijn, zoodat de verwantengroep met den vader zou uitsterven, of gevaar zou loopen uit te sterven. Welke andere gevolgen deze twee gevallen hebben dan die met betrekking tot de woonplaats der vrouw, willen wij in de volgende hoofdstukken bespreken.

De twee uitzonderingsgevallen, ofschoon uiterlijk veel overeenkomst vertoonend, verschillen in rechtsgevolg.

De naam van de eerste soort huwelijken is in de onderscheiden rechtskringen verschillend: bij de Gajō's: *angkap djandji* of *angkap doedo' ödöt* [2]); bij de Bataks: *mandinding* of *soemando* (van *sando* = *pandeling*); in het Pane- en Bilastroomgebied ook *mandinding* of *emondo séré*; in Sim-Sim en Kĕpas: *adat anak tabanan* (krijgsgevangene); aan de Simpang Kiri: *hadat patih sibotang;* in Ampat Lawang: *rasan ambil anak tegoeh*; in de afdeeling Benkoelen: *sĕmĕndo* [3]); in Kroë: *tjamboer soengkai* [4]); in de Lampoengs: *noenggoe djoedjoer*; in andere deelen van Zuid-Sumatra: *mengiring-djudjur*; op Halmaheira: *tjoo-öengoe*; op Bali: *metoenggoe*; terwijl elders het instituut voorkomt, zonder dat daarvan een bepaalde naam vermeld wordt.

Dat dit huwelijk in de Lampoengs voorkomt blijkt uit een zeer

---

1) DE KAT in Kol. Studiën, dl. 4, blz. 231—2.
2) Adatrb. VI, 25.
3) Adatrb. VI, 290 e. v.
4) Adatrb. XI, 244.

breed gemotiveerd vonnis van de proatin te Kalianda [1]), waarin men o.a. vindt medegedeeld, dat volgens de Lampoengsche adat het *djoedjoer*-huwelijk *(semendo djudjur)* hoofdvorm is, doch dat er een daarvan afwijkende vorm bestaat waarin niet de volle bruidschat wordt betaald, maar de bruidegom in stede daarvan, verplicht is zijn intrek te nemen bij de familie der bruid, om deze door zijn arbeid bij te staan.

Van de Kei-eilanden wordt een dergelijk vooraf besproken intrekken van den jongen man bij de vrouwsfamilie niet vermeld, doch wanneer daar de bruidschat niet betaald wordt, heeft de vader van het meisje het recht haar weer naar huis te halen. De rechten van haar man als echtgenoot blijven onverkort, want hij kan ook zijn intrek nemen bij zijn schoonvader en daar het echtelijk leven voortzetten [2]). Dat hij daar voor zijn schoonvader moet werken wordt niet gezegd. Het geldt echter als groote schande voor de familie van den jongen man. Ingeval de jongeling echter wegens verleiding gedwongen wordt het meisje te huwen, moet hij werken voor zijn schoonvader, zoolang de *„wilin"* niet betaald is; en de in dezen tijd geboren kinderen behooren ook hem niet toe, maar zijn schoonvader [3]).

De manier waarop de niet-betaalde bruidschat wordt voldaan is drieërlei, vormen die alle drie zich uiten in de woonplaats der vrouw. Ten eerste kan de vader van den jongen man dezen bruidschat beloven te betalen; er heeft dus eigenlijk een huwelijk op crediet plaats. Zoolang hij nog niet betaald is, hetzij geheel, hetzij voor een deel, b.v. voor de helft, blijft het jonge paar bij de ouders der vrouw wonen, en de arbeid door den schoonzoon verricht geldt als interest van den nog niet betaalden bruidschat. Dit komt in alle vaderrechtelijke streken voor [4]).

---

1) Proatin Kalianda, W. 2082—3.
2) Geuetjens: Uit een vreemde wereld, blz. 308.
3) Geuetjens: Uit een vreemde wereld, blz. 322.
4) Zie o.a. voor Halmaheira: Adatrb. XXIV, 12.
„ Ceram: idem, 442.
„ Boeroe: Wilken I, 47.
„ Flores: Encyel. Ned. Indië, dl. I, 712.
„ Soemba: Verh. Bat. Gen., dl. 36, blz. 50.
„ Bali: Adatrb. XVI, 174.
„ Nias: Schröder, § 724.

De tweede manier is dat de jonge man bij de vrouwsouders blijft en door werken de bruidschat betaald wordt. In dit geval wordt echter of een aparte rente berekend, of de arbeid dient als rentebetaling en amortisatie der schuld tegelijk, in welk geval de arbeidsduur langer zal zijn.

Het eerste van deze twee gevallen komt voor in Laboean-Batoe [1]), Poelan Lawan (Pelalawan) [2]), het laatste in de Lampoengs [3]), Soemba [4]).

Ten derde kan het echtpaar bij de bruidsouders intrekken om dan den *djoedjoer* af te doen door, bij eventueel vertrek naar de ouders van den man, een dochtertje achter te laten; althans dit vermeldt MARSDEN van Bengkoelen in zijn „History of Sumatra" [5]).

Een aardige complicatie vinden wij nog in een landsverordening van Boelèlèng [6]): wanneer n.l. een schoonzoon den bruidschat niet betaald heeft, en er bestaat daarnaast een schuldeischer van den vader der vrouw, zoo kan die schuldeischer den schoonvader den bruidschat betalen, doch de schoonzoon moet dan als pandeling overgegeven worden aan den schuldeischer, en de vrouw zal hem dan natuurlijk wel volgen, zooals dat ook bij het gewone huwelijk plaats vindt, waarbij de bruid, zoodra de avond valt, in triomf naar de woning van haar bruidegom wordt gebracht [7]).

Kan op Ambon de jongeling den bruidschat nog niet betalen, zoo leeft hij met het meisje zijner keuze in de woning van haar ouders, in concubinaat, tot hij in staat is zijn schuld af te doen, om alsdan met haar in het huwelijk te treden en zijn vrouw, met eventueel geboren kinderen mede te nemen [8]).

Op Timor heerscht onder de Christenen een tamelijk groote armoede, zoodat het vele jongelieden onmogelijk is een huwelijk te sluiten met betaling van den vollen bruidschat, die van *f* 80 tot *f* 120 bedraagt. Daarom mag de jonge man, die begint met *f* 10

1) NEUMANN: Tijdschr. Aardrk. Gen., 2e serie, dl. IV, blz. 42—45.
2) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 27, blz. 501.
3) Adatrb. XII, 206.
4) Adatrb. XVI, 174.
5) MARSDEN: History of Sumatra, 3e ed., pag. 259.
6) Landsver. v. Bali, blz. 333.
7) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 18, blz. 383.
8) Adatrb. XXIV, 342—3.

af te betalen, met zijn bruid samenleven, maar er worden geen feesten gegeven, en de ouders van het meisje doen alles om den schijn van wettig huwelijk te vermijden, uit vrees dat zij het restant van den bruidschat niet zullen binnen krijgen. De vrouw blijft dus ook nog bij haar ouders, blijft nog hun eigendom, terwijl ook het vaderlijk gezag en het moederlijk gezag over de in dezen tijd eventueel geboren kinderen zoo goed als nihil zal zijn [1]).

De naam van de tweede soort huwelijken, dus van die waarbij de man trouwt met een vrouw uit een enge verwantengroep, wier vader de laatste agnaat is, is dien van *ambil-anak*-huwelijk (Rĕdjang, Rawas, Moesi Oeloe en -Ilir) of afgeleide vormen daarvan als *kăambil-anak-lĕpas* (Ogan-Oeloe en Komering Oeloe), *semendo-ambil-anak-lengit* (in sommige streken van Bengkoelen). Ook bekend zijn de namen *semendo-tjambur-sungkai* (Ranau-districten), *tjambur-sumbai* (Lampoeng [2]) en Kroë). Buiten Sumatra is dit instituut ook bekend, zonder dat het vaak een bepaalden naam draagt.

Bij deze huwelijksvorm trekt dus ook het echtpaar bij de ouders van de vrouw in, omdat de kinderen dier vrouw haar verwantengroep moeten voortzetten. Zijn er nog wel zoons, maar zijn deze nog heel jong, dan doet de vrees, dat zij wel eens konden sterven voor zij zelf zoons geprocreëerd hadden, den vader zijn dochter wel eens uithuwen op den voet van een *ambil-anak*-huwelijk. Krijgen één of meerdere zoons echter zelf mannelijke telgen, dan is de man vrij om met zijn vrouw en kinderen naar zijn eigen verwantengroep terug te trekken, waardoor het huwelijk schijnt te worden omgezet in een normaal vaderrechtelijk huwelijk. Deze handelwijze schijnt in Komering-Oeloe en Ogan-Oeloe wel voor te komen [3]), terwijl uit een vonnis van den landraad te Manna van 4 Mei 1908 blijkt dat het in Bengkoelen bekend is onder den naam van *„samendo nanti"* [4]). Deze vrijheid om met zijn vrouw weg te trekken krijgt de man ook wel eens, als hij door zijn zoons het voortbestaan van

1) Adatrb. XXV, 395.

2) In de onderafd. Sepoetih, Toelang-Bawang en Sekampong komt geen tjambur-sumbai voor, alleen djoedjoer-huwelijk. In het onderhavige geval wordt hier de dochter als zoon geadopteerd. (Adatrb. XII, 204).

3) Wilken II, 249.

4) Adatrb. VI, 415.

de verwantengroep van de vrouw heeft verzekerd; zijn stamhouders (eigenlijk zijn het zijn stamhouders niet, maar die van de vrouwsvader), zal hij echter moeten achterlaten.

Bij de Gajo's en Bataks vindt men hetzelfde onder den naam *„angkap"*-huwelijk, maar nu *„angkap-sah"* [1]) en niet *„angkap-djandji"* wat wij boven hebben behandeld. Vaak loopen deze twee in elkaar over, b.v. wanneer de huwende man heeft moeten beloven nooit zijn bruidschat te zullen betalen; feitelijk hebben wij dan te doen met een *„angkap-sah"*, doch formeel met een *angkap-djandji*, wat zich zal uiten in de rechtsgevolgen t. a. v. de kinderen. Op Bali vinden wij het *ambil-anak*-huwelijk in den vorm van een adoptie van den a.s. schoonzoon tot eigen zoon en erfgenaam *(sentana)*, waarbij hij dus in de familie van de vrouw overgaat. Dit introuwen heet *„njeboerin"*, waarbij de vrouw toch eerst een week of een maand bij haar schoonouders gaat doorbrengen [2]). Het eigenaardige is dat, terwijl bij het *ambil-anak*-huwelijk het aanzoek uitgaat van den vader van het meisje, dit niet het geval is bij het *„njeboerin"* op Bali.

In Tabanan heeft men nog een aparte regeling indien de jongeling het meisje heeft geschaakt; hij moet dan namelijk ook inwonen bij zijn schoonouders [3]).

Op Ambon en de Oeliasers vinden wij dit introuwen onder den naam *„kawin-ambil-piara"* [4]).

Van de binnenlanden van Bangka wordt vermeld dat de vrouw den man volgt, doch dat wanneer zij daartoe niet genegen is, de man de vrouw moet volgen naar haar ouderlijke woning. Dat wordt in Adatrechtbundel X [5]) *ambil-anak*-huwelijk genoemd, doch het is twijfelachtig of het dien naam wel verdient. Immers is, waar op Bangka het ouderrecht heerscht, het niet licht denkbaar dat de kinderen de familie van de moeder zouden volgen en in die van den vader niet zouden meetellen, wat toch bij het *ambil-anak*-huwelijk een hoofdgevolg is.

1) Adatrb. VI, 25—26.

2) Adatrb. XXIII, 328.

3) Landverord. v. Bali, blz. 205; Adatrb. XXIII, 334.

4) Holleman: Het Adat-Grondenrecht van Ambon en de Oeliasers (1923), blz. 34. Zie voor het verband met St. 1861 n°. 38 te dezen aanzien: beneden, blz. 38.

5) Adatrb. X, 266; zie ook: C. v. Vollenhoven: Adatrecht in Ned. Ind. I, 309.

Vaak kan men in twijfel staan of men nog wel met vaderrecht te doen heeft, daar in sommige streken het zich meer naar het ouderrecht gaat ontwikkelen. Zoo bijvoorbeeld in de Ambonsche Molukken, van welker noordhelft men kan zeggen dat het vaderrecht heeft, terwijl dit zich op de Kei-(?) [1]) en Aroe-eilanden al in ouderrechtelijke richting schijnt te gaan ontwikkelen, en wij op de Tanimbar-eilanden een wonderlijk mengsel vinden van moeder-, vader- en ouderrecht. Hier woont de jonge echtgenoot eerst een tijd lang bij zijn vrouw, indien deze de dochter is van zijn *„ndoewé''* (machthebber, voogd), in, meestal één of twee maanden. Hij is dan eigenlijk nog maar a.s. schoonzoon [2]), want pas als zij „aan elkaar gebonden worden'' zijn zij voor hun leven aan elkaar verbonden, doch blijven ook dan nog ten huize van den *„ndoewé''*. Pas later, soms veel later, worden zij eigenlijk door het huwelijk verbonden, en gaat de jonge man met zijn vrouw het huis verlaten. Dit is aldus de regel bij *„bate ndoewé''*, het huwelijk met een dochter van den *ndoewé* des jongelings. Dat met een vreemde vrouw heet *„bat' waljete''*, waarbij de a.s. schoonzoon, die echter ook dan al recht heeft op het lichaam van het meisje, voorloopig (dit kan gerekt worden tot 20, 30 jaar en langer) bij de schoonouders inwoont. Na het betalen van den bruidschat mag hij zijn vrouw meenemen [3]).

Wij vinden in de Ambonsche Molukken dan ook zoowel den toestand dat de vrouw overgaat in des mans verwantengroep, als dien waarbij de man intrekt in het ouderlijk huis van de vrouw [4]).

Hetzelfde kunnen wij zeggen van Babar, Damar en Wètar (zie blz. 8), waarvan men kan twijfelen of er vaderrecht heerscht dan wel ouderrecht met bruidschathuwelijk, in beide gevallen echter met moederrechtelijke rudimenten.

Evenzoo is er twijfel voor Nieuw-Guinea, meestentijds volgt de vrouw hier echter den man [5]).

---

1) Zie Geurtjens: Uit een Vreemde Wereld, hoofdst. VI, en Adatrb. XXIV, 478.

2) Zie Adatrb. XXIV, 166; 172.

3) Drabbe in Bijdr. Kon. Inst., dl. 79, blz. 546, 554 e. v.; Adatrb. XVI, 45.

4) Boot in Tijdschr. Aardrk. Gen. 1893, blz. 893.

5) Zie Nova Guinea III, 267.

In het vaderrecht is dus regel dat de vrouw den man volgt; heeft zij echter geen broers, dan zal de man bij de vrouw moeten intrekken, om haar stam voort te zetten. Dit zelfde gebeurt ook wel eens, zoo zij nog zeer jonge broers heeft, de man zal echter zijn vrouw en kinderen (?) mee mogen nemen zoodra het voortbestaan der familie door mannelijke telgen, geboren uit het huwelijk van den broer der vrouw, verzekerd is. Dit terugkeeren naar zijn eigen familie wordt ook wel eens toegestaan zoo hij maar één zijner kinderen aan zijn schoonvader laat. Zoo lang de bruidschat niet betaald is, zal de jonge echtgenoot bij de familie van zijn vrouw moeten inwonen.

Ouderrecht.

De woonplaats der vrouw kunnen wij voor streken met ouderrecht niet onder zulke stellige regels brengen, als wij dat bij het moeder- en vaderrecht hebben kunnen doen. Zoowel het inwonen bij haar ouders als dat bij die van den man komt voor [1]), terwijl ook aparte samenwoning niet onveelvuldig wordt gevonden, zelfs dit laatste wel volgt na aanvankelijke samenwoning bij één der ouderparen. Deze vaagheid vindt haar verklaring vooral in het feit, dat het ouderrechtelijk stelsel in vele gevallen het stadium is waartoe de verschillende volksgroepen gekomen zijn na moederrecht of vaderrecht, of beide, te hebben doorloopen, en wellicht nog rudimenten van de vorige stelsels bevat.

Beginnende met Atjèh, treffen wij dadelijk een eigenaardigheid aan. De moederrechtelijke nawerking komt hierin uit dat de getrouwde vrouw haar eigen huis op het erf harer ouders bewoont of een voor haar gebouwd of ingeruimd deel der ouderlijke woning [2]). De man woont bij haar in of brengt haar af en toe bezoeken, hij wordt echter geen lid van haar familie.

Dit intrekken bij de vrouw komt ook voor in sommige streken van Borneo, b.v. Landak en Tajan [3]), in Gorontalo bij de Bolaäng-

---

1) Zie b.v. voor de Souhaid- en Sebroeang-Dajaks: Adatrb. XXV, 257 en 262.
2) Snouck Hurgronje: De Atjèhers I, 35—6.
3) Adatrb. XIII, 174.

Mogondoriërs [1]), op midden-Celebes bij de Toradja's [2]). op het eiland Taliaboe van de Soela-eilanden [3]).

In Bantën (West-Java) vormt het gezin zich ook naar den moederrechtelijken regel: *„banteng anoet ing sapi"*, de stier volgt de koe, de man volgt de vrouw [4]).

Op het ouderrechtelijk Bangka vinden wij ook dit intrekken van den man bij de vrouw, wat men ten onrechte voor *ambil-anak*-huwelijk heeft aangezien (zie blz. 18) [5]).

In andere streken behoeft de man slechts bij de vrouw in te gaan wonen, zoo hij nog niet den, al of niet vaderrechtelijken, bruidschat betaald heeft. Dit vinden wij vermeld van Beneden-Temiang [6]), de Ternate-Archipel [7]), de oostelijke gouw van Timor [8]), bij de Toradja's van Sa'dan, Masoepoe en Mamasa [9]).

Naar gelang de bruidschat in den loop der tijden al dan niet betaald wordt, is het intrekken dan ook tijdelijk of voor den geheelen duur van het huwelijk.

In Beneden-Temiang heeft de man echter in één geval het vaste recht zijn vrouw mee te nemen, n.l. zoo zeven dagen na de voltrekking van het huwelijk de helft der *„djinamoe"* (bruidschat) niet wordt teruggegeven of de vader van het meisje in stede daarvan geen woning met een stuk grond ten geschenke geeft [10]).

Op het eiland Timor hebben wij eenige landschappen (Mollo, Mio-Maffo, Amanoeban en Amanatoen) die geen bruidschat kennen en waar de schoonzoon dan ook niet blijft inwonen bij de ouders van zijn vrouw. Evenwel gaan de jongelieden in deze streken ook niet bij de ouders van den man inwonen, doch gaan zij steeds een

---

1) N. P. Wilken en J. A. Schwartz in Ned. Zendel. Gen., dl. XI, 318.

2) Adriani en Kruyt: De Bareë sprekende Toradja's, II, 117, 153. Adriani: Posso, 40, 54—5.

3) Adatrb. X, 282; idem XXIV, 52, 82.

4) Adatrb. IV, 521.

5) Adatrb. X, 261.

6) Adatrb. VI, 3.

7) Fortgens in Bijdr. Kon. Inst., dl. 71, blz. 438 e. v.; Adatrb. VII, 124; idem XXIV, 12.

8) Gramberg in Verh. Bat. Gen. 1872, blz. 211; Adatrb. VII, 225, 228.

9) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 63, blz. 123; Riedel in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 19, blz. 83, 90—91; zie ook J. Kruyt in Bijdr. Kon. Inst., dl. 80, blz. 76, 88.

10) Adatrb. VI, 3.

eigen woning betrekken. Heeft de man meerdere vrouwen, dan bouwt hij ook voor ieder een huis [1]).

Het tijdelijk intrekken bij de ouders der vrouw vinden wij ook op Java [2]), doch hier staat het geenszins in verband met het niet betalen van den *„toekon"*, welke volgens velen wel, volgens anderen niet vergeleken mag worden met den bruidschat.

Regel is dat de jongelui na de huwelijksvoltrekking een tijdje bij de ouders der vrouw intrekken, varieerend tusschen vijf en veertig dagen [3]), daarna trekt het echtpaar eenige dagen naar des mans ouders *(tindjo)*, om dan weer voor minstens een jaar bij de ouders der vrouw in te gaan wonen *(ngèngèr)*. Hierna gaan zij op zich zelf wonen *(mentjar)*, d. w. z. zij krijgen een eigen huis op het erf van de vrouwsouders, of soms als de man zelf gronden heeft gaan zij daar een eigen gezin stichten [4]). In Adatrechtbundel XVIII zijn gegevens opgenomen van de hand van Mr. Holleman voor het gewest Kědiri, waar deze gewoonte voorkomt in vele désa's, met name: Kambingan, Sanggrahan, Ngloeroep, Kědaja, Pagerwodjo, Pinggirsari, Gěban, Dongka, Poelé (afdeelingshoofdplaats), Gresikan, Bogoran (*„tindjo"* wordt hier niet genoemd) en Tasikmadoe. In deze laatste désa duurt het *„ngèngèr"* veertig dagen tot een jaar en wordt van *„tindjo"* niet gesproken.

Daar tijdens dit inwonen de schoonzoon meehelpt aan den dagelijkschen arbeid [5]) zijner schoonouders, wordt het huwelijk vaak op zeer vroegen leeftijd reeds gesloten. Wij lezen hiervan in een exerpt van verslagen eener welvaartscommissie in Adatrechtbundel XIX, en merken op dat het aantal huwelijken op jeugdigen leeftijd in sommige streken — Pekalongan, Kendal, Blora, Poerbalinga, Magelang, Wonosobo, Madioen, Toeloengagoeng, Berbek — toe, in andere — Tegal, Pemalang, Salatiga, Pati, Rembang, Poerwokerto, Bandjarnegara, Tjilatjap (Adiredja), Keboemen, Ngawi — afneemt, terwijl het elders — Batang, Semarang, Grobogan, Banjoemas, Kědoe (Magelang), Ponorogo, Patjitan,

---

1) Kruyt in Bijdr. Kon. Instit., dl. 79, blz. 356 e. v.
2) Adatrb. II, 9, 96.
3) Adatrb. XVIII. 90, 130; idem XIX, 312—13.
4) Adatrb. XVIII, 130 voor Poelé.
5) Zie voor West-Java: Adatrb. IV, 180 e. v.

Kĕdiri, Trenggalek, Blitar — vrij stationair blijft. Over het algemeen kan men zeggen dat het meer voorkomt onder de *orang-tani*, dan onder de *prijaji's*, daar de eersten even verlangend zijn naar den arbeid van den jongen man als naar de *soembangans* van de gasten [1]).

Deze huwelijken op jeugdigen leeftijd leiden vaak tot kinderhuwelijken, d. z. huwelijken tusschen twee onvolgroeide kinderen, of van een volwassen man met een onvolgroeid meisje. Het huwelijk wordt hierbij formeel gesloten, doch het „bijeenbrengen" *(nemo'aké)* met de feesten, uitgesteld tot het meisje volwassen is en de geldelijke omstandigheden het toelaten. Dit *„kawingantoeng"* heeft voorloopig alleen dit gevolg, dat de jongen komt werken bij zijn schoonvader [2]). Ook in Atjèh komt dit *kawingantoeng* voor [3]). WINTER zegt dat het in de Vorstenlanden om de volgende reden voorkomt:

> „Uit hoofde van de ontoereikendheid der middelen, om de kosten voor „het te vieren bruiloftsfeest te bestrijden; wanneer een der nabestaanden „afwezig is, om te voorkomen dat het meisje door den Vorst of andere „Prinsen tot bijzit wordt genomen..." [4]).

Het komt voor dat de jonge man voor de sluiting van het huwelijk, dus als aanstaande schoonzoon, bij den vader van het meisje gaat dienen, en dan na wederzijdsch goedvinden voor zijn arbeid beloond wordt met een huwelijk zonder de anders zwaar drukkende kosten. Prof. VAN VOLLENHOVEN ziet hierin een *„santri"*-huwelijk [5]). Prof. SNOUCK HURGRONJE spreekt hiervan echter alleen als tegelijk met de *„serahan"* (bijdragen van de ouders des bruidegoms in de onkosten van den bruiloft) de jonge man zelf voor den vorm aan zijn aanstaande schoonouders wordt overgegeven om te *„njantri"*, d. i. om in hunnen dienst als buffelhoeder of in een

---

1) Adatrb. XIX, blz. 68 e. v.; zie ook: „Algemeen overzicht van de uitkomsten van het Welvaartonderzoek, gehouden op Java en Madoera (1904—1905)" door C. J. HASSELMAN (uitgeg. 1914).

2) Adatrb. IV, 167, 173; Adatrb. XIX, 302—3; zie ook Pand. VI, pl. 1913, 1914; en WILKEN I, 472.

3) SNOUCK HURGRONJE: de Atjèhers I, 319—20.

4) Tijdschrift Ned. Indië 1843, I, 565—66.

5) C. v. VOLLENHOVEN: Adatrecht in Ned. Indië I, 577.

dergelijke nederige positie te arbeiden [1]). Dit is echter slechts een vorm van nederigheid; zijn ouders zeggen als het ware tot die der bruid: „gelijk zij, die niets bezittende, door dagloonersarbeid hun brood verdienen (zooals de *santri's* dit doen), zoo moge onze zoon in zijn verhouding tot u beschouwd worden." De jongen blijft slechts een gedeelte van den dag in het huis zijner aanstaande, wordt dan door eenige familieleden afgehaald, en daarmee is het *„njantri"* afgeloopen. De naam van dit huwelijk heeft zeker tot oorzaak het feit dat de vaders hun dochters gaarne zien huwen met de godsdienstige *santri's* [2]). Dit is, vooral op Java, den *prijaji* vaak een doorn in het oog; liever heb ik een schurftigen *santri* tot schoonzoon dan een fraaien *pajoeng*, hoort men daar de désalieden zeggen [3]).

Zoo een *prijaji* meerdere vrouwen heeft, wonen zij met hem in de zelfde woning, bij de volksklasse in afzonderlijke woningen [4]).

In de Minahasa vinden wij ook de gewoonte dat de jongelui niet terstond op zich zelf gaan wonen. In geval de bruidschat betaald wordt, gaat de vrouw, dit is regel, met den man mee naar diens ouders, doch in geval wij met een dienhuwelijk te doen hebben, dan wel om louter practische redenen, trekt de man bij de vrouwsfamilie in. Dit laatste is regel bij de om de hoofdplaats Menado wonende Bantiks [5]). Dit intrekken duurt gewoonlijk één of twee jaar en de jonggehuwden krijgen een eigen vertrek *(awoe)*, al blijven zij huiskind [6]).

Bij de Toradja's die Mohammedaan geworden zijn blijft soms de man twee of drie maanden bij zijn schoonouders [7]).

Ook in de binnenlanden van Borneo aan de Mendalam, de Boven-Mahakam enz.) bestaat bij verscheidene stamgroepen het gedurende één of twee jaar intrekken van den pasgetrouwden man in het

---

1) Adatrb. XIX, 305.

2) Adatrb. IV, 168.

3) Snouck Hurgronje in Adatrb. XIX, 42.

4) Adatrb. VIII, 235.

5) Adatrb. IX, 61—62; idem XII, 219.

6) Carpentier Alting I, blz. 53 e. v.; L. Adam in Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 456.

7) Adriani—Kruyt I, 340, 344.

dorp en woning der vrouwsfamilie, wat op een vaderrechtelijk dienhuwelijk zou kunnen wijzen [1]).

Haga schrijft in Adatrechtbundel XX, 256 van Boengoeran (Groot Natoena) dat de echtgenoot op drieërlei wijze het huis zijner schoonouders mag verlaten:

1°. indien de man in het bezit is gekomen van een huis met tenminste veertig klapperboomen; 2°. met instemming *(moefakat)* van de familie, indien er b.v. niet voldoende is om te eten. Dan gaat het echtpaar een tuin aanleggen of trekt in bij de familie van den echtgenoot; 3°. zonder toestemming van de familie, als zij niet langer meer in het huis willen blijven.

In Boven-Temiang [2]) wordt vooraf besproken of de man de vrouw zal volgen of zij hem, hetgeen wij ook vinden in streken van Zuid-Sumatra, waar met name in Boven-Palembang en Bengkoelen [3]) geen vaste regels zijn te geven.

De vaststaande regel dat de vrouw bij de mansfamilie komt inwonen vinden wij bij de Makassaren en Boegineezen, en in Boni, zoo de man gronden bezit of ander bestaansmiddel heeft [4]).

Wanneer de man buiten zijn eigen woonplaats een betrekking heeft, gaan de jongelui meestal een eigen woning betrekken. Wij vinden dat in Atjèh voor het geval dat de man bijvoorbeeld dorpshoofd *(Keutji")* of *Oelèëbalang* is in een andere streek [5]).

Hetzelfde vinden wij vermeld van de Minahasa [6]).

Een geheel aparte plaats, niet te brengen onder de behandelde vormen, nemen de Badoeij's van West-Java in. Wij vinden daar drie binnengehuchten, waarvan het aantal huisgezinnen steeds gelijk moet blijven. Trouwt nu een jongeling uit het eene, met een meisje uit het andere, dan hangt het geheel van het echtpaar zelf af, in welk der beide gehuchten het paar zich zal vestigen. Daar de jonge menschen het normaal aantal huisgezinnen in dat gehucht in het onderhavige geval met één zouden vermeerderen, hetgeen niet mag, wordt door de geestelijke rechtbank van het

---

1) Adatrb. XIII, 159—60; Nieuwenhuis: „Quer durch Borneo", I, 85; 365.
2) Adatrb. VI, 3.
3) Wilken II, 266.
4) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 15, blz. 145—6.
5) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 69; Jacobs I, 13.
6) Carpentier Alting I, 61.

betreffende gehucht uitgemaakt wie van de bewoners plaats moet maken voor het jonge paar. Mocht het soms gebeuren, dat terwijl een paar geëngageerd is, in een ander gehucht door sterfgeval of anderszins een ledige plaats komt, dan moet het paar deze innemen, het heeft geen keus. Nu behoeft de verwijdering van een familie niet terstond te geschieden, daar de jongelieden na het huwelijk nog een paar maanden bij de ouders mogen inwonen. Trouwt een jongeling uit een binnengehucht met een meisje uit een buitengehucht, dan wordt meestal toegestaan dat zij naar het binnengehucht overgebracht wordt, mits zij maar geen verbannene is of een Mohammedaansche, want in dat geval springt het huwelijk onherroepelijk af [1]).

Vaste regels vindt men dus eigenlijk niet in het ouderrecht aangaande de woonplaats van de vrouw. Alleen in Atjèh vinden wij de vaste adat, dat de vrouw haar ouderlijke woning niet verlaat, tenzij zij getrouwd mocht zijn met een dorpshoofd of *oelèëbalang* uit een andere streek. Hoofdzakelijk komt aparte samenwoning voor, nadat de jonggehuwden eerst een bepaalden tijd bij één der beide ouderparen gewoond hebben.

---

1) Dr. Jul. Jacobs en J. J. Meyer: de Badoeijs, blz. 76—77.

HOOFDSTUK II.

VERMOGENSRECHTELIJKE TOESTAND DER VROUW.

Bij dit onderwerp zullen wij te onderscheiden hebben de goederen die de vrouw bij het huwelijk heeft meegebracht, die welke zij staande het huwelijk zelf verdient of, hetzij door schenking, hetzij door vererving persoonlijk verkrijgt, en die welke door gemeenschappelijken arbeid van man en vrouw verkregen worden. De positie welke deze bestanddeelen innemen ten aanzien van de vrouw, verschillen weer al naar gelang het moederrecht, het vaderrecht of het ouderrecht heerscht. Terwijl bij het eerste en laatste stelsel de vrouw op genoemde goederen zelfstandig recht kan verwerven, is dit bij het vaderrecht, theoretisch gesproken, absoluut onmogelijk, daar de vrouw hier zelve object van recht is, dat overgaat in de macht van den man, c. q. in die van zijn familie. Practisch echter zien wij dat op weinig plaatsen meer zoo streng doorgevoerd, en is er een aanzienlijke concessie gedaan ten behoeve van de vrouw. Dit geldt vooral voor de geschenken die zij bij haar huwelijk mocht hebben gekregen en hetgeen zij staande het huwelijk door eigen arbeid mocht verdienen.

Moederrecht.

De goederen die de jonge vrouw, in dit stelsel, mee ten huwelijk brengt, blijven niet alleen volkomen gescheiden van die van den man, maar ook beheert zij ze zelf, zooals de man de zijne doet [1]). Wat het beheeren aangaat, dit betreft alleen die goederen die geen deel uitmaken van de familiegoederen, de *„harta poesaka"*, der wederzijdsche familiën, daar deze, waarvan zij dan soms deelen in vruchtgebruik krijgen *(gangam baoentoek)*, onder het beheer en

[1]) Zie b.v. Adatrb. XI, 149.

toezicht blijven staan van de respectieve *mama's* [1]). Het persoonlijk beheer van de echtgenoote geldt dus goederen, die haar reeds voor het huwelijk persoonlijk toebehoorden.

De door de vrouw aangebrachte goederen heeten in de Padangsche Bovenlanden: *harta dapatan*, die welke de man meebrengt: *harta pambaowan* [2]). Hiertoe behoort dus zoowel hun *„harta pentjarian"*, d. z. de eigengewonnen goederen, als hun rechten op de *harta poesaka* van hun familie.

In Korintji kent men de namen *„harta pamoendjangan"* en *„harta pananti"*, respectievelijk voor de goederen door den man en die door de vrouw aangebracht.

Ook van Laboean-Batoe vermeldt NEUMANN een dergelijk gescheiden houden van de aangebrachte goederen [3]).

Wat de goederen betreft welke de vrouw staande het huwelijk verdient, hiermee kunnen wij ook vergelijken de vruchten van haar in *gangam baoentoek* meegebrachte *harta poesaka*, daar voor beide soorten goederen hetzelfde geldt. In de Padangsche Bovenlanden zullen deze ook gescheiden blijven van die welke de man plukt van gronden, welke hij in *gangam baoentoek* mocht hebben van zijn familie; in Korintji daarentegen worden zij tot gemeengoed der echtgenooten [4]). Ook in de grenslanden is dat hier en daar het geval.

Het zijn juist deze vruchten, die de vrouw moet gebruiken ter bestrijding van de kosten harer huishouding. Waar deze vruchten van de *harta pambaowan* en die der *harta dapatan* in de gemeenschap vallen, dragen dus man en vrouw beide mee tot het levensonderhoud. Waar dit niet het geval is, doet de vrouw het alleen, daar het geen regel is dat de man uit zijn eigen *harta pentjarian* in de huiselijke behoeften voorziet. Doet hij het wel, dan ziet men vaak de *mama's* van de vrouw de in *gangam baoentoek* gegeven *harta poesaka* weer terugnemen, omdat deze dan toegekend worden aan andere familieleden, die daaraan meer behoefte hebben [5]).

---

1) WILLINCK, blz. 621; WILKEN I, 317.
2) Encycl. v. Ned. Indië II, 747.
3) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 26, blz. 459.
4) WILLINCK, blz. 622; KOOREMAN in Adatrb. XI, 149.
5) WILLINCK, blz. 402.

VAN DER TOORN vermeldt in zijn „aanteekeningen uit het familieleven bij de Maleiërs in de Padangsche Bovenlanden" [1]), dat de man de vrouw, in geval zij zelve geen grond heeft, een sawah in vruchtgebruik afstaat. VERKERK PISTORIUS zegt het zelfde, doch voegt er aan toe dat dit alleen mag geschieden met toestemming zijner nabestaanden [2]).

Ook wordt dit gedaan als de man zelf verhinderd is haar op het veld behulpzaam te zijn. Deze arbeid wordt echter ook wel afgekocht door betaling van een hoeveelheid rijst. De opbrengst van dat veld en de rijst behooren de vrouw persoonlijk toe, waarmee zij in de behoeften van haar gezin moet voorzien. Dit klopt volkomen met hetgeen in een artikel: „Het inlandsch bestuur ter Westkust van Sumatra" [3]) vermeld wordt:

> „..... alles wat de Minangkabausche man in het huis van de vrouw of „in de sawahs werkt, is het eigendom van de vrouw; wanneer hij door de „vrucht van zijn arbeid zijn middelen wil vermeerderen, behoort hij voor „zijn zuster te werken: dáár is zijn eigendom en bij haar behoort hij „tehuis. Is de man een koopman, of van eenig ander beroep, waarbij hij „wat kan overleggen, dan behoort hij zijne winsten te brengen bij zijne „zuster of hare kinderen; ....."

VAN DER TOORN echter vertelt dat in Minangkabau de man vrij mag beschikken over zijn *harta pantjarian*, ook ten bate van zijn huisgezin [4]), terwijl WILLINCK erkent dat de beide echtgenooten het volle genot hebben van elkaars *harta pantjarian*, doch hij sluit schenkingen over en weer uit deze goederen uit, al kunnen zij rechtens niet vernietigd worden [5]). Een appelvonnis van den Raad van Justitie te Padang van... 1895 overweegt:

> „dat daar ter plaatse de vrouw en de kinderen recht hebben op de „helft van de harta pentjarian van den man, maar dat deze hun zelfs „voor zijn dood schenkingen hieruit kan doen, de helft te boven gaand."[6])

---

1) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 26, blz. 515—6.
2) Huishouding, blz. 48.
3) Tijdschr. Ned. Indië 1839, I, 127.
4) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 26, blz. 526.
5) WILLINCK, blz. 625.
6) Adatrb. VI, 252.

Het zijn dus in de eerste plaats de *harta poesaka* van de familie der vrouw die haar de middelen verschaffen voor haar huishouding en voor de opvoeding van haar kinderen. Wat de man ten deze doet is louter liberaliteit.

Tot de goederen die staande het huwelijk door de vrouw worden verkregen en waarop zij een zelfstandig recht krijgt, moeten genoemd worden de gebruikelijke geschenken van den man aan de vrouw, welke vooral gegeven worden als de echtgenooten voor het eerst gehuwd zijn. Deze schenkingen vinden meest plaats op den laatsten passardag der maanden Poeaso Hadji en Moeloed, zoo ook op Saban [1]). Ook WILLINCK vermeldt het geven van dergelijke geschenken of zelfs van een geregeld levensonderhoud, uit eigen verdiende penningen. In Painan en Indrapoera schijnt dit algemeene regel te zijn. Maar hij vermeldt er bij dat wij deze handelingen als vrijgevigheid moeten opvatten, waaruit nooit een plicht voor den man kan groeien [2]). De heer STIBBE echter zegt dat in Alahan-Pandjang de man wel verplicht is de vrouw levensonderhoud te geven [3]) en WILLINCK vermeldt dit zelfde voor het Indrapoerasche [4]). Dit hangt zeker samen met de meer en meer gewoonte wordende samenwoning van man en vrouw aldaar (zie blz. 10).

Verkrijgen de vrouw of de man staande het huwelijk goederen door schenking of door koop uit eigen middelen, dan wordt het nieuw-verkregene uitsluitend persoonlijk bezit van haar of hem, die het verkreeg [5]).

Het huis dat door man en vrouw bewoond wordt, valt in de meeste streken niet onder hun gemeenschappelijk bezit. Zelfs al heeft de man het alleen gebouwd, dan wordt het nog als eigendom van de vrouw aangerekend. Waar het wel als gemeenschappelijk bezit wordt opgevat, wordt bij ontbinding van het huwelijk door echtscheiding of door dood van den man, het huis getaxeerd. De vrouw krijgt dan het uitsluitend recht er op met de verplichting dat zij de halve taxatieprijs in het ééne geval aan hem zelf, in

1) v. EERDE in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 44, blz. 459.
2) WILLINCK, blz. 530.
3) Tijdschr. Binnenl. Best., dl. 21 en 22, blz. 339.
4) WILLINCK, blz. 349.
5) WILLINCK, blz. 625.

het andere aan zijn rechtverkrijgenden uitkeert [1]). Vooral in de grenslanden komt dit voor, zoo in Korintji en de Benedenlanden. Voor Painan vermeldt KOOREMAN dat als de echtelieden bij elkaar blijven en kinderen krijgen, het gebruikelijk is dat de man, zoo hij tot een zekere welvaart gekomen is, op de familiegrond zijner vrouw een huis bouwt en dit aan haar en zijn kinderen schenkt [2]). In Indrapoera schijnt het huis alleen van den man te zijn [3]).

Wij zien dus dat in het moederrechtelijk huwelijk als regel ieder der echtgenooten behoudt wat hij heeft. Dit vindt zijn oorzaak in het feit dat de bezittingen allemaal uitvloeisels zijn van het familiebezit: de *harta poesaka*, waarop zij een gebruiksrecht hebben. De *harta poesaka* behooren nooit individueel aan man en vrouw toe; alleen datgene wat de beide echtgenooten door gemeenschappelijken arbeid verkregen hebben wordt door hun gemeenschappelijk bezeten [4]). Deze gemeenschappelijk verkregen vruchten, door gemeenschappelijken arbeid gewonnen, mogen echter in de meeste streken niet van de *harta poesaka*, welke één der partijen in *gangam baoentoek* mocht hebben, afkomstig zijn, daar zij dan weer die partij persoonlijk zullen toevallen (zie blz. 28).

De naam van deze gemeenschappelijk bezeten goederen is *harta soearang;* in de Korintjische landen volgens WILLINCK *harta pantjarian* [5]), terwijl KOOREMAN nog opgeeft als namen voor het gemeenschappelijk gewonnen goed: *harta besarikatan, harta kadoea* en *harta salama bertoeroetan* [6]).

Daar in de Bovenlanden samenwonen van man en vrouw weinig voorkomt, zal daar *harta soearang* ook wel schaarsch zijn [7]) in de Benedenlanden echter is samenwonen regel en komen de gemeenschappelijk gewonnen bezittingen meer op den voorgrond. De vrouw krijgt echter overal de helft van de *harta soearang*, in de Benedenlanden uitgedrukt door de Pitoea: *„Soearang dibagi"*, het samen verdiende moet samen verdeeld worden. Deze verdeeling

---

1) WILKEN I, 317; WILLINCK, blz. 626; v. HASSELT, blz. 228.
2) Adatrb. XI, 145.
3) Adatrb. XI, 147.
4) WILKEN I, 317.
5) WILLINCK, blz. 623.
6) Versl. Ind. Gen. 1903, blz. 157.
7) KOOREMAN in Adatrb. XI, 147.

heeft eerst plaats aan het eind van het huwelijk. Ook in Kota Lawas en in Sidjoendjoeng hebben de vrouw en kinderen recht op de ééne helft der gemeengewonnen goederen (hier: *harta pantjarian*) de *kamanakans* op de andere [1]).

Van Hasselt vat de gemeenschap op als één van winst en verlies [2]). Eveneens de Waal van Anckeveen die in Adatrechtbundel I, blz. 97, zegt:

> „De gemeenschap bepaalt zich dus tot een gemeenschap van winst en „verlies met ipso jure beneficc van inventaris. De gemeenschap bepaalt „zich dus tot een gemeenschap van slechts een ondeelbaar oogenblik, dat „der scheiding of van den dood van den man. Wat er op dat oogenblik „was, was zuivere gemeenschap; is dat positief, dan neemt de vrouw „haar aandeel, de helft; is het negatief, dan valt er niets te nemen, en „gaat zij met ± 0 uit het huwelijksleven."

Mr. J. J. Smits komt tegen deze meening op in een nota aan de weeskamer te Padang [3]), zeggende:

> „Reeds bij het leven van den man was de helft van de harta soearang, „het staande huwelijk door beide echtgenooten gemeenschappelijk verkregen „goed, zij het ook onverdeeld, het eigendom van de vrouw; door den dood „van den man heeft verdeeling plaats, en wordt die helft vrij en door de „vrouw tot zich genomen."

In Indrapoera worden de *harta pantjarian* als vruchten van de „echtvereeniging" beschouwd, zoodat bij overlijden van den man de vrouw en de kinderen deze in zijn geheel krijgen. Zijn er geen kinderen, dan krijgt de vrouw de ééne helft en komt de andere helft toe aan de familie van den man [4]). Zijn die *harta pantjarian* voorwerpen van blijvend bezit, dan worden deze na den dood der moeder *harta poesaka* van haar kinderen.

Een vonnis van den rapat-district van Korintji Moedik van 31 Juli 1911 besliste dat volgens het Korintjische adatrecht een ladang, die de man reeds voor zijn huwelijk had aangelegd en

---

1) Adatrb. VI, 212; zie ook Pand. VIII, pl. 524; 525.
2) Adatrb. X, 14 e. v.
3) Adatrb. XIV, 14 e. v.
4) Adatrb. XI, 148.

beplant, niet gerekend moet worden tot de meegebrachte goederen van den man *(harta pembawa)*, maar tot de *harta pentjarian* (in Korintjischen zin), wanneer tijdens het huwelijk de vrouw aan de verdere beplanting en bearbeiding der ladang heeft meegewerkt [1]).

In de afdeeling Laboean Batoe komen ook de gezamenlijk-wonnen goederen de vrouw voor de helft toe, bij veldarbeid echter slechts voor een derde [2]).

Op het eiland Lèti erft de vrouw de *harta pentjarian* in haar geheel [3]), tijdens het huwelijk zullen zij vermoedelijk wel gemeenschappelijk eigendom zijn.

Resumeerende kunnen wij tot de volgende conclusie komen: Wat de vrouw ten huwelijk meebrengt blijft van haar, wat zij tijdens het huwelijk door schenking of door koop uit eigen middelen verkrijgt, blijft ook haar persoonlijk bezit. De vruchten welke zij plukt van haar in *gangam baoentoek* gekregen *harta poesaka* blijven ook gescheiden van die welke de man van de zijne plukt, ook al heeft zij tot verkrijgen ervan meegewerkt. In Korintji, en hier en daar in de grenslanden worden deze vruchten echter tot gemeengoed, ook al zijn zij verkregen zonder dat de andere echtgenoot daartoe heeft meegewerkt. De gezamenlijk gewonnen goederen worden ook gemeen bezeten, behoudens het bovengenoemde uitzonderingsgeval.

Vaderrecht.

Bij *djoedjoer*-huwelijk is de vrouw zelve voorwerp van eigendom en kan zij dus niets bezitten. De goederen die zij bij haar huwelijk meekrijgt vervallen dan ook alleen aan haren man. Deze strenge regel wordt in al zijn consequenties doorgevoerd in de Bataklanden [4]), in Kepas (Papak) [5]), Pasĕmah-Lĕbar en enkele streken van Bengkoelen (Kaoer) [6]), in de onderafdeelingen Sepoetih,

---

1) Adatrb. VI, 435.
2) Neumann in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 26, blz. 459.
3) v. Hoëvell in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 33, blz. 212.
4) de Haan in Verh. Bat. Gen., dl. 38, blz. 46; Pand. VIII, pl. 490.
5) Ypes in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 49, blz. 484.
6) Wilken II, 273; Pand. VIII, pl. 547; zie ook Adatrb. XXV, 224.

Toelang-Bawang en Sekampong van de Lampongs [1]), en in de vaderrechtelijke streken van de residentie Timor [2]).

Sterk blijkt deze regel uit een vonnis van den rapat te Batang Taro van 6 October 1898, waarin wordt overwogen:

> „dat een vrouw (volgens de adat djoedjoeran gehuwd), volgens de „Bataksche adat, het eigendom wordt van haar echtgenoot, terwijl ook „het resultaat van haar werk, hare verdiensten aan haren man toebehooren, „in casu dus haar hulp bij het bouwen van het meerbedoelde huis, ware „zulks bewezen, haar geen aanspraak geeft op mede-eigendom daarop;" [3]).

Voor de Lampongs blijkt hij uit een vonnis van de proatin te Tandjoeng Karang van 22 Mei 1905, waarin geoordeeld wordt:

> „dat inzake djoedjoerhuwelijk aan de bruid meegegeven zaken nooit „teruggevorderd kunnen worden van den man, tenzij bij de afgifte dier „goederen uitdrukkelijk is gezegd dat zij door deze afgifte uitgeleend „en niet geschonken worden." [4]).

Elders is deze regel slechts in theorie blijven bestaan, en heeft de practijk de vrouw meer rechten gegeven: òf haar meegebrachte goederen vallen in de gemeenschap, òf zij blijven van die van den man gescheiden onder haar eigen beheer, hetzij onder dat van haar echtgenoot. Zoo bezit de vrouw in het Gajöland feitelijk even goed als de man [5]), terwijl in Karoland vaak allerlei zaken door haar als persoonlijk bezit beschouwd worden [6]). Zelfs in de Bataklanden is bij de Christenen een mildere regeling ingevoerd, die in dezen ook voor de Karoos geldt:

> Art. 42 lid 2: Mocht blijken dat de vrouw eenige goederen ten huwelijk heeft meegebracht, dan worden die geacht aan haar te blijven behooren. [7])

---

1) Adatrb. XII, 204; Pand. VIII, pl. 550.
2) Galestin in Ind. Gids 1908, I, 608—9.
3) R. N. I., dl. 72, blz. 26.
4) Adatrb. VI, 424.
5) Snouck Hurgronje: Het Gajöland, blz. 315.
6) Batakspiegel (1910), blz. 220.
7) Beschrijving van het bijzondere Adatrecht der Inheemsche Christenen in de Bataklanden (waarschijnlijk van 1914); opgenomen in Adatrb. XI, 14 e. v.

Een zelfde regeling bestaat er voor de Christen-Inlanders op Nias, met uitzondering voor de onderafdeeling Zuid-Nias, in art. 40 lid 2 van het desbetreffende reglement voor Christen-Inlanders (1914) [1]).

Ook in Sim-Sim (Pakpak) behoudt de vrouw haar meegebrachte goederen, terwijl dit in Simpang-Kanan het geval is zoo er geen overeenkomst daaromtrent is getroffen; in Simpang-Kiri daarentegen worden de bij het huwelijk meegebrachte goederen van man en vrouw meestal bij elkaar gedaan (dus gemeenschappelijk bezit) en door den man beheerd [2]).

In Kroë, waar de vrouw, in beperkten zin, in de nalatenschap deelt, behoudt zij, trouwende, hetgeen zij op die wijze verkregen heeft. Zij blijven, onder de benaming *harta penantian*, gescheiden van de bezittingen van den man, door hem aangebracht, de *harta pentjarian* [3]).

Op Nias ook heeft de vrouw een zeer beperkt bezitrecht, zooals op kleeren, sieraden, kippen. Deze kan zij door den dood van haar moeder mee ten huwelijk krijgen, daar deze zaken door vererving overgaan op de dochters [4]).

Van Ambon en de Oeliasers schrijft Mr. F. D. Holleman:

> „Schenkingen zijn minder zeldzaam, doch hebben bijna zonder uitzondering alleen plaats als geschenk van den vader der bruid (oorspronkelijk bruidsfamilie) aan zijn dochter, de jonge vrouw, bij gelegenheid van de bruiloft... Deze gronden (soms alleen sagoboomen) worden het inlandsch bezit van de jonge vrouw, doch indien er kinderen komen en het gezin normaal in stand blijft, worden zij „poesaka'' van de kinderen en kindskinderen. Sterft de vrouw kinderloos of wordt het huwelijk door echtscheiding ontbonden, dan komen de gronden in den regel aan de familie der vrouw terug.'' [5]).

Op Soemba volgt bij het huwelijk van een meisje een slavinnetje *(ana mamoha)* haar, dat haar persoonlijk eigendom blijft; is de

---

1) Adatrb. XII, 263 e. v.

2) Ypes in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 49, blz. 490, 528—9.

3) Wilken II, 275; Helfrich in Bijdr. Kon. Instit., dl. 38, blz. 549 e. v.

4) Schröder: Nias (1924), § 734.

5) Het Adatgrondenrecht van Ambon en de Oelinsers, blz. 93—4; zie ook blz. 102.

vader rijk dan krijgt de jonge vrouw van hem geschenken, zooals gouden en zilveren sieraden en ook wel karbouwen en paarden, van de familie ontvangt zij een groot aantal rokken. Al deze zaken zullen wel haar eigendom blijven, daar vermeld wordt, dat, zoo zij voor haar man komt te overlijden, deze alles krijgt, „ook de versierselen der vrouw'' [1]).

Van Bali wordt in een peswara uit Boelèlèng van 1821 uitdrukkelijk gezegd dat de vrouw tijdens het huwelijk den vollen eigendom en het beheer behoudt over haar bij het huwelijk meegenomen goederen [2]), terwijl in een andere vermeldt wordt dat deze aangebrachte goederen moeten zijn opgenomen in een acte, opgemaakt ten overstaan van getuigen [3]).

Is de bruidschat niet betaald wegens onvermogen, dan kan de man niet eerder aanspraak maken op goederen van de vrouw, dan wanneer zij zelf hem toebehoort, m. a. w. wanneer hij den bruidschat betaald heeft. Zoo bijvoorbeeld bij de Gajoos: De man bezit bij *angkap*-huwelijk slechts als lid van de familie; wordt hij als zoodanig ontrouw door zich te verwijderen, dan blijft hetgeen hem toebedeeld was in handen van de verlaten vrouw, die immers nog niet aan hem verkocht was [4]).

In Simpang Kiri, evenals in Tjinendang, mag de familie van de vrouw zelfs over de goederen van den man beschikken tot afdoening der huwelijksschuld [5]).

Kan op Ambon de man den bruidschat niet dadelijk betalen, dan trekt hij bij zijn vrouw in, leeft met haar in concubinaat, terwijl hij in dezen staat soms zijn leven lang moet werken voor den kost zonder loon ten behoeve van zijn *„anak poenja* (of *poen*) *mai''* (de moeder van het kind of der kinderen) [6]).

Van Bali zegt Korn [7]):

---

1) Adatrb. XVI, 170, 194 en 195; zie ook Kruyt in Bijdr. Kon. Instit., dl. 78, blz. 503—4.

2) Landsverord. v. Bali, blz. 297; zie ook de Kat in Kol. Studiën, dl. 4, blz. 231.

3) Landsverord. v. Bali, blz. 327.

4) Snouck Hurgronje: Het Gajòland, blz. 602; 271.

5) Ypes in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 49, blz. 525.

6) Adatrb. XXIV, 342.

7) Adatrecht van Bali, blz. 372.

„..... de jongeling niet in staat zijnde den bruidschat te betalen, blijft „dezen aan zijn schoonvader schuldig en verkeert daardoor in een afhanke-„lijke positie tot laatstgenoemde; de vrouw en haar kinderen kan hij nog „niet als de zijne beschouwen."

Een Boelèlèngsche vorstenverordening noemt zulk een man een pandeling van zijn schoonvader, als hoedanig hij en zijne vrouw beschouwd worden in een verdrag tusschen eenige Balische rijkjes gesloten [1]). Is de opvatting juist, en een andere lijkt me haast niet mogelijk, dan schijnt in Gijanjar het dienhuwelijk door den vorst verboden te zijn geweest [2]).

Naast de huwelijken met bruidschat staan, zooals wij in het eerste hoofdstuk zagen, die zonder bruidschat. De regelen betreffende het goederenrecht zijn, dit kan in het algemeen gezegd worden, bij de laatste verbintenissen, geheel het tegenovergestelde van die bij de eerste, volgens WILKEN [3]). Meestal zal de man geen goederen mee ten huwelijk brengen, daar hij uit zijn eigen verwantengroep stapt om in die van zijn vrouw over te gaan. Het is vaak niet gemakkelijk jongelieden te vinden die een dergelijk huwelijk willen sluiten. Zoo zegt b.v. SNOUCK HURGRONJE in „Het Gajōland":

„De dochters van den Kĕdjourōn Linggō zijn met gewone Atjèhers „getrouwd, die waarschijnlijk niet wegens hun deugdzaamheid naar „Gajōland verdwaald zijn." [4]).

Soms heeft de man eenige goederen welke hij zelf verdiend mocht hebben. Deze blijven dan ook zijn eigendom, afgescheiden van de goederen van de vrouw: zoo is het in Kroë [5]). In Lematang-Oeloe en Kikim is het regel dat de man bij *ambil-anak*-huwelijk, waarbij hier de kinderen gelijkelijk tusschen beide ouders verdeeld worden, goederen mee ten huwelijk brengt, die streng gescheiden blijven van die der vrouw [6]).

---

1) Soebakverordeningen, blz. 387. Landsverorden. v. Bali, blz. 333 .
2) Soebakverordeningen, blz. 157.
3) WILKEN II, 275.
4) Het Gajōland, blz. 270.
5) HELFRICH in Bijdr. Kon. Instit., dl. 38, blz. 549 e.v.; zie ook Adatrb. XXV, 224.
6) GERZEN in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 20, blz. 120; WILKEN II, 278.

Ook op Ambon en de Oeliasers vinden wij het *„kawin-ambil-piara"* [1]), waarbij de man dan, althans de kinderen, den familienaam van de vrouw aanneemt en deze laatsten de linie van de moeder, of liever die van de moedersvader, voortzetten, met het doel om de vrouw een eigen nakomelingschap te bezorgen [2]). De vrouw behoudt bij dit soort huwelijk haar datirechten. Evenwel ontstond nu strijd met het „Reglement voor de Inlandsche Christenen in het gouvernement der Molukksche eilanden op het aangaan van huwelijken zoo onderling als met Europeanen of derzelver afstammelingen." [3]) [4]).

Bij dit staatsblad werd dus het huwelijksrecht der Christenen geregeld, en de practijk hiervan kent slechts één vorm van huwelijk, n.l. dat de vrouw, huwende, den familienaam van den man aanneemt, en dus ook met alle uit dat huwelijk geboren kinderen, in de familie van den man overgaat. De practijk van het leven heeft echter het *kawin-ambil-piara* behouden; men trouwt dan niet op de wettelijk voorgeschreven wijze, doch men gaat gewoon samenleven, waardoor dus de vrouw wat haar vermogensrechten betreft, geen verandering ondergaat. Hebben zij dan kinderen gekregen, dan volgt later wel eens het in St. 1861, n°. 38 voorgeschreven wettelijk huwelijk (aangifte bij den bestuursambtenaar, gevolgd door het kerkelijk huwelijk). De vrouw raakt dan door haar overgaan naar de mansfamilie haar *dati*rechten kwijt, en eveneens die kinderen, welke eventueel worden gewettigd, doch de niet-gewettigde kinderen zullen de moeder in haar rechten opvolgen [5]).

Op Soemba en Savoe vinden wij het z.g. *sirih-pinang*-huwelijk, dat op het eerste eiland bijna alle, op het laatste vele bruidschat-huwelijken vervangt. Oorspronkelijk was de overgave van *sirih* en

---

1) Zie Adatrb. XXI, 58.

2) Zie Adatrb. XXIV, 345; zie ook 364, 367, 369.

3) St. 1861, n°. 38, tekst: Verorden. Inl. Privaatrecht, 2e druk, blz. 95; zie ook Carpentier Alting I, 15 e. v.

4) Blijkens St. 1864, n°. 128 en St. 1866, n°. 139 omvatte het gouvernement der Molukksche eilanden sinds St. 1819, n°. 86 (d.i. na de afscheiding van het bij St. 1817, n°. 6, toegevoegde Timor) de latere gewesten Menado, Termate en Amboina. (Zie Verorden. Inl. Privaatrecht, 2e druk, blz. 69, noot 2).

5) Zie Holleman, blz. 129—130.

pinang het teeken dat men het meisje voor zich had gereserveerd, dus een verlovingspand. Mettertijd echter ging dit den bruidschat vervangen en werd hierdoor een nieuwe huwelijksvorm geschapen. Bij de Christenen werd echter de *sirih-pinang* weer verloving, daar bij hen eerst als regel gold, later als eisch werd gesteld dat zij op wettelijke wijze zouden trouwen. Bij zoo'n *sirih-pinang*-huwelijk nu krijgt de man geen rechten op de goederen die de vrouw mocht bezitten. Op de goederen van den man echter heeft de schoonvader alle rechten; wat hij begeert in diens huis mag hij wegnemen, zonder dat er betaling voor mag worden gevraagd [1]).

Op Bali hebben wij twee soorten van introuwen. In beide gevallen huwt de introuwende man meestal met de eenige dochter, doch het maakt verschil of hij zelf of zijn vrouw als *„sentana"* is aangenomen. In het eerste geval staat hij gelijk met andere *sentana's*, zoodat hij de goederen van zijn schoonvader als zoon krijgt. De dochter zal wel bezittingen hebben, in den vorm van zelf-verdiende of geschonken goederen, die dan ook door haar beheerd worden, maar ten aanzien van de andere neemt zij een tweede plaats in: zij is de vrouw van den *sentana* harer ouders. In het andere geval echter is de man te beschouwen als „le mari de sa femme", en speelt hij een tweede viool; hij bekleedt eenigszins de positie van een vrouw [2]). De vrouw, als *sentana* van haar ouders blijft hun bezittingen behouden, treedt in hunne rechten, de geheele boedel behoort haar [3]). Dit soort huwelijk is *„njeboerin"*-huwelijk, gelijk ook blijkt uit een vonnis van den raad van Kerta's te Bangli van 22 Juli 1922 [4]), waar de vrouw (gedaagde) geen *sentana* was.

Het *sentana*-schap van een schoonzoon, getrouwd met eenige dochter en daarna als *sentana* gewettigd, komt met name voor in Badoeng en Djambrana *(sentana kepala dara)*, en is ook wel bekend in Gijanjar, het *sentana*-schap van een eenige dochter in Tabanan, Gijanjar, Kloengkoeng en Bangli [5]).

De vraag of de vrouw in het bruidschathuwelijk staande dat

1) Adatrb. XVI, 194; 195.
2) Adatrb. XXIII, 302.
3) Adatrb. XXIII, 234.
4) Adatrb. XXIII, 235.
5) Zie KOEN: Adatrecht van Bali, blz. 347, en Adatrb. XXIII, 334.

huwelijk eigendom kan verkrijgen door eigen verdiensten of door schenking, moet in principe ontkennend beantwoord worden (zie blz. 33). Dit vinden wij dan ook, in alle gestrengheid doorgevoerd, van de Bataksche adat:

> „Bij het djoedjoerhuwelijk behooren het resultaat van haar werk en „hare verdiensten aan den man toe, daar de vrouw geen eigendom kan „hebben." [1]).

Ook in de adatregeling voor de Christen-Bataks is dit beginsel opgenomen:

> Art. 42 lid 1: Alle... staande het huwelijk verkregen goederen behooren den man. [2]).

Ten aanzien van de door de vrouw meegebrachte goederen is, zooals wij gezien hebben in art. 42 lid 2 een mildere regeling opgenomen (zie blz. 34).

Evenzoo kan in Pakpak de vrouw tijdens het huwelijk geen eigendom erlangen [3]), terwijl NEUMANN van het Pane- en Bilastroomgebied vermeldt dat de vrouw wel in de voordeelen en lasten van het samenzijn deelt, doch dat zij nooit eigendom kan verwerven. Hoezeer zij hier vroeger als eigendom beschouwd werd blijkt uit het feit dat zij toentertijd verpand kon worden [4]).

Ook vermeldt WILKEN dit voor de meeste streken van Zuid-Sumatra [5]); zie voor Bengkoelen: HENRY ROBERT LEWIS [6]); voor Kaoer: ROOS [7]); voor de Lampongsche districten: WILKEN [8]) en HARREBOMÉE [9]) die allen de vrouw eenig eigendom ontzeggen.

Voor Kei doet GEURTJENS vermoeden dat de vrouw staande het huwelijk wel door eigen arbeid of schenking goederen kan verkrijgen waarop zij bezitsrechten kan uitoefenen, daar hij zegt dat

1) Rapat Batang Toroe: Pand. VIII, pl. 490.
2) Adatrb. X, 23.
3) YPES in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 49, blz. 484.
4) Tijdschr. Aardrk. Gen., 1887, blz. 244, 468.
5) WILKEN II, 244, 275.
6) Adatrb. VI, 299, 308.
7) Tijdschr. Binnenl. Best., dl. 4, blz. 92.
8) WILKEN II, 376.
9) Bijdr. Kon. Instit., dl. 34, blz. 392; zie ook Adatrb. XII, 204.

de verstooten vrouw niets mag medenemen, „zelfs niet hetgeen haar persoonlijk toebehoorde als kostbare kleeding, sieraden enz." [1]). BURGER schrijft echter:

> „Im übrigen wird alles das, was die Eheleuten, während der Ehe „erwerben, Gesammtgut beider Ehegatten."[2]).

Voor de Timor-Archipel meldt GALESTIN dat de vrouw in de vaderrechtelijke streken niets bezit; al hetgeen zij door eigen arbeid verkrijgt, is eigendom van haar man [3]).

Op Nias kan de vrouw staande het huwelijk zich eenig vermogen verwerven. SCHRÖDER vermeldt dat in het Noorden een grootmoeder zelfs een aandeel kan ontvangen bij het huwelijk, en dat in die zelfde landstreek de echtgenoote van een vermoord persoon een aandeel kreeg in de boete [4]). Ook heeft de vrouw bezitrechten op kleeren, sieraden en plaatselijk op kippen [5]).

In Kroë schijnen de goederen welke de vrouw tijdens het huwelijk door vererving verwerft, afgescheiden te blijven van de goederen van den man en die welke zij door gemeenschappelijken arbeid mochten hebben verkregen [6]).

Heeft op Bali een vrouw bij het huwelijk door koop iets verkregen, of verlangt zij het loon dat door haar is verdiend, dan moet haar dit in zijn geheel worden gegeven [7]).

DE KAT ANGELINO schrijft dat de man geen goederen mag vervreemden, die de vrouw van haar vader mocht hebben gekregen, terwijl zij dit wel mag doen [8]).

Voor Gijanjar bestaat een vorstenpaswara dat vrouwen uit de poeri's schulden tot een bedrag van 200 pèkèns door den Kantja mogen doen invorderen, en dat evenzoo vorderingen tot een zelfde

---

1) GEURTJENS: Uit een vreemde wereld, blz. 328.

2) Dr. F. BURGER: Land und Leute auf den südöstlichen Molukken, dem Bismarck-Archipel und der Salomo-Inseln (Berlin 1914), blz. 26.

3) Ind. Gids 1908, I, 608—9; zie ook KRUYT in Bijdr. Kon. Instit., dl. 79, blz. 366.

4) SCHRÖDER: Nias, blz. 419.

5) SCHRÖDER: Nias, blz. 264.

6) WILKEN II, 275.

7) Landsverorden. van Bali, blz. 337.

8) Kol. Studiën, dl. 4, blz. 231.

bedrag tegen haar mogen worden ingesteld. Betreffen die vorderingen hoogere bedragen, dan wordt straf opgelegd wegens overtreding der paswara [1]).

Over het algemeen zorgt op Bali de vrouw voor de contanten in huis [2]), welke ook meestal onder haar beheer blijven [3]).

Wat de door gemeenschappelijken arbeid gewonnen goederen aangaat, deze zullen in de vaderrechtelijke streken meestentijds ook aan den man vervallen [4]).

Voor de Bataks blijkt dit uit een vonnis van de rapat te Siboga van 2 Maart 1905, overwegende:

> „dat ingevolge de adat de staande een djoedjoer-huwelijk verkregen „harta pentjarian aan den man alleen toebehooren."

Of ook de vrouw tot de verkrijging van die goederen heeft meegewerkt doet niet ter zake [5]).

Zelfs op Bali, waar de vrouw een, voor het vaderrecht, hooge positie inneemt, worden de gemeenschappelijk verkregen goederen *(droewé gabro)*, beheerd door den man [6]).

Bij het pandelinghuwelijk (*mĕngiring*-djoedjoer, e. d.) is de vader der vrouw eigenlijk het hoofd van het gezin, en heeft de man geen vermogensrechten; hij heeft zelfs geen rechten op hetgeen hij zelf verdiend heeft gedurende het huwelijk [7]). Ingeval de man een *ambil-anak*-huwelijk heeft aangegaan, zijn zijn rechten op hetgeen hij zelf verdiend heeft, of op hetgeen door gezamenlijken arbeid verdiend is, ook meestal miniem [8]). Zoo zegt Henry Robert Lewis in zijn op schrift gestelde „adat Lambaga":

> „The marriage by Ambil-anak is precisely the reverse of Yojoor, for the man not having money to pay for his wife, cannot remove her from

---

1) Landsverorden. v. Bali II, blz. 163.
2) Zie v. Eck in Tijdschr. Ned. Indië 1878, II en 1879.
3) Adatrb. I, 195.
4) Wilken II, 273.
5) Adatrb. VI, 150—1.
6) Zie Korn: Bali, blz. 382.
7) Wilken II, 255—6.
8) Zie Van Rees: De annexatie der Redjang (1860), blz. 92. Abegg in Bijdr. Kon. Instit., dl. 8, blz. 265. Adat Lembaga in Adatrb. XI, 242 e. v. Helfrich in Bijdr. Kon. Instit., dl. 38, blz. 550. v. Hasselt: MiddenSumatra, blz. 291—2.

the house of her relations, while... he must become as it were their slave... he can have no distinct property and his wife's family are responsible for all his actions."

In Lematang Oeloe en in Kikim heeft echter de man bij *ambil-anak*-huwelijk recht op de helft der staande het huwelijk gewonnen goederen [1]).

Wij zien dus dat in principe de vrouw in het vaderrecht zelve voorwerp van eigendom is en als zoodanig dus niets kan bezitten. Allengs is in tal van streken deze regel verzacht en mocht de vrouw de door haar meegebrachte goederen als aan haar persoonlijk toebehoorende beschouwen. In andere is men nog verder gegaan en heeft men de vrouw bezitsrechten gegeven op de goederen die zij staande het huwelijk mocht verdienen of door schenking verkrijgen. De gemeengewonnen goederen zijn echter overal onder het beheer van den man gebleven.

Is de bruidschat nog niet betaald dan krijgt de man niet eerder rechten op zijn vrouw, en dus niet op haar goederen, voor hij deze heeft afbetaald.

Voor de huwelijken zonder bruidschat kunnen wij het best de regel van WILKEN aanhalen: „De regelen betreffende het goederenrecht, dit kan in het algemeen gezegd worden, zijn bij de laatste verbintenissen geheel het tegenovergestelde van die bij de eerste" (zie blz. 37). Alleen op Bali hebben wij, zooals wij boven beschreven hebben, twee regelingen.

Ouderrecht.

De bij het huwelijk meegebrachte goederen vallen in dit stelsel niet in de gemeenschap, doch blijven van de vrouw of van den man, al naar degeen die ze mee ten huwelijk heeft genomen. Dit moge, behalve uit de litteratuur [2]) blijken uit eenige adatvonnissen:

---

1) WILKEN II, 277—8.

2) Atjèh: SNOUCK HURGRONJE: de Atjèhers I, 401; Adatrb. VI, 7 (voor Temiang).

Borneo: Adatrb. XIII, 204, 218; J. MALLINKRODT in Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 106.

Minahasa: Adatrb. XVII, 20; CARPENTIER ALTING I, 63—5.

Midden-Celebes: J. KRUYT in Bijdr. Kon. Instit., dl. 80, blz. 90; Adatrb. I, 144 (onderafd. Paloe).

Vonnis van den landraad te Menado van 10 Jan. 1904:

„dat, vermits de genoemde gewoonten geen algeheele huwelijksgemeen-
„schap kennen, de goederen, welke aan J. M. toebehoorden en bestaan uit
„datgene wat hij in zijn tweede huwelijk heeft meegebracht..., aan zijn
„tien kinderen behoort te worden toebedeeld..." [1]).

Vonnis van den landraad te Menado van 31 Oct. 1910:

„dat echter zoo 'n geschenk altijd werd gegeven van de poesaka (bedoeld
„werd: eigen goed) van den man." [2]).

Vonnis van den Raad van Justitie te Soerabaja van 30 Mei 1883:

„dat beiden niet gehuwd zijn in gemeenschap van goederen omdat geen
„gemeenschap tusschen echtgenooten bestaat van goederen, bij den aan-
„vang des huwelijks door ieder van hen bezeten." [3]).

Vonnis van den Raad van Justitie te Soerabaja van 25 Mrt. 1903:

„... dat immers slechts die goederen, welke door de beide echtgenooten
„door gemeenschappelijke ijver en vlijt verworven, tot de ganagini kunnen
„worden gerekend." [4]).

Een zelfde overweging vindt men in het vonnis van den Raad van Justitie te Soerabaja van 20 Oct. 1915 [5]).

Ten slotte nog een vonnis van den Landraad te Karang-Anjer van 3 Juli 1873:

„dat... het erf en de vijf woningen in kwestie, welke in hun desa zijn
„gelegen, toebehooren aan gedaagdes vrouw en zij reeds voor haar huwelijk
„met den gedaagde in het bezit daarvan was;
„dat de Panghoeloe heeft verklaard, dat volgens de Mohammedaansche

---

Zuid-Celebes: WILKEN I, 367; Encycl. Ned. Indië I, 329; EERDMANS in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 44, blz. 40.

Nieuw-Guinea: Nova Guinea III, 269 (voor de Humboldt-Baai).

Java: HOLLEMAN: in Adatrb. XVIII, 94 e. v.; idem in I. T. R. 1918, blz. 424; v. d. LINDEN in Tijdschr. B. B. 1911, blz. 225—7; Adatregel in de Inl. Chr. Gemeenten 1911, blz. 50—1.

1) Adatrb. IX, 89.
2) Adatrb. IX, 95.
3) Ind. W. v/h. Recht 1883, n°. 1057.
4) R. N. I., dl. 80, blz. 493.
5) I. T. R., dl. 106, blz. 38.

„wet, de goederen, welke de echtgenooten vóór het huwelijk bezitten, blijven „aan dengene, die dezelve heeft aangebracht;" [1]).

In den zelfden zin ook het arrest van het Hoog-Gerechtshof van 3 September 1896 [2]).

Eenige bizonderheden kunnen hier nog vermeld worden. Vooreerst de positie die het huis, dat de jongelui in de Minahasa betrekken, inneemt. De ouders van den man behooren voor den aanbouw of aankoop hiervan te zorgen, evenwel gebeurt het meestal met medewerking van de ouders der bruid. Dit heeft de overtuiging doen vestigen dat het huis in de gemeenschap valt [3]). Spreeuwenberg [4]) en Wilken [5]) pleiten voor de meening dat het huis aan den man alleen zal toebehooren, welke meening voor vroegere tijden de juiste kan zijn.

Ten tweede dat bij de heidensche Bantiks gedurende het eerste jaar de jonggehuwden nog geen eigendom erlangen, noch door schenking, noch door eigen verdiensten. Gaan zij na dat jaar zelfstandig wonen, dan krijgen zij, behalve een gedeelte van den opbrengst van de miloe en padituin, door hen zelf gedurende het *„angkoemang"* voor hun ouders aangelegd en onderhouden, zoowel van de ouders der vrouw als die van den man verschillende voorwerpen voor hun huishouding. Deze giften echter krijgen zij niet in gemeenschappelijk eigendom, doch in gemeenschappelijk gebruik, hetgeen zich uit bij eventueele echtscheiding [6]).

Ook bij andere stammen in de Minahasa, waar het huwelijk door *mehe roko* (bruidschat) wordt voltrokken, eischt de adat dat na de huwelijksvoltrekking het jonge paar intrekt in de woning van den man (zie blz. 24). De vader is gedurende dien tijd hoofd van het gezin, hij heeft de beschikking over alle vruchten van den arbeid der jongelui. Eigen vermogen kunnen dezen dan ook in den regel niet verwerven [7]).

---

1) W. 1873, n°. 534.
2) W. 1896, n°. 1738.
3) Carpentier Alting I, 62, 71—2.
4) Tijdschr. v. Ned. Indië 1845, dl. IV, 326; zie ook Adatrb. XII, 216.
5) Wilken I, 384.
6) Adatrb. IX, 63, 67—8.
7) Carpentier Alting I, 60—1.

Na verloop van het eerste huwelijksjaar gaan zij op zichzelf wonen, en de wederzijdsche ouders helpen hen tot oprichting van hun primitieve huishouding, door hun huisraad en provisie te schenken, terwijl hun een deel van den familiegrond ter bewerking wordt aangewezen, waarvan zij de opbrengst nu voor zich zelf kunnen behouden. Behalve die familiegrond, is al dit andere het begin van hun gemeenschappelijk huwelijksgoed [1]).

Ten derde blijkt in het district Tonsea door huwelijk algeheele gemeenschap te ontstaan, hetgeen blijkt uit een vonnis van den landraad te Menado van 28 Aug. 1897:

> „... dat volgens het in het district Tonsea geldend gewoonterecht, bij „eerste huwelijk tusschen de echtgenooten algeheele gemeenschap van „goederen bestaat, waarin dus vallen zoowel de goederen door ieder der „echtgenooten vóór hun huwelijk verkregen, als die door beiden te zamen „verkregen staande het huwelijk." [2]).

De heer L. Adam echter laat voor het aangebrachte goed den algemeenen regel gelden, en beperkt de gemeenschap in Tonsea tot den uitzet en de vruchten van de aangebrachte goederen [3]).

Prof. van Vollenhoven vermeldt de algeheele gemeenschap [4]).

Mr. J. H. Carpentier Alting leert nog dat de Mohammedanen in de Minahasa, buiten het oude Ponosakan (Belang, Tabalo enz.) de algeheele gemeenschap van goederen kennen tijdens het huwelijk, doch dat dit niet van de genoemde beperkte gemeenschap verschilt, daar de jongelui, trouwende, meestal nog niets bezitten [5]).

Uit het Gorontalosche vinden wij van Toli-Toli, in een nota over die landschappen vermeld, dat daar ook door het huwelijk de bezittingen van man en vrouw worden vereenigd, behalve de kleeren en versierselen der vrouw, welke buiten die gemeenschap vallen en haar persoonlijk eigendom blijven, bij haar overlijden meestal toevallend aan haar familieleden [6]).

Zoowel onder de Christen-inlanders als onder de Mohammedanen

---

1) Carpentier Alting I, 62—3.
2) Adatrb. III, 126—7.
3) Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 457.
4) Adatrecht van Ned. Indië, I, 338.
5) Carpentier Alting I, 172—3.
6) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 51, blz. 49—50.

is ter hoofdplaats Ternate, algeheele gemeenschap van goederen tijdens het huwelijk regel. Hierin vallen dus ook de bij het huwelijk aangebrachte goederen [1]).

In een nota over Kota-Pinang wordt vermeld dat een man en een vrouw, een huwelijk aangaande, voor de voltrekking daarvan aan den Radja mededeeling behooren te doen van het door hen ten huwelijk gebrachte bezit. Indien die kennisgeving niet plaats vindt, behooren de betrokken personen beschouwd te worden als in algeheele gemeenschap van goederen te zijn gehuwd. Het is gewoonte geworden, om ook dan te rekenen, dat geen gemeenschap van goederen heeft plaats gehad, indien partijen of de overblijvende partijen met overtuigend bewijs hare bewering kunnen staven [2]).

Alles dus, behalve deze meegebrachte goederen, valt in de gemeenschap, zoowel wat de vrouw, als wat de man staande het huwelijk verdient of krijgt, alsook hetgeen door gemeenschappelijken arbeid verworven wordt. Dit kunnen wij als regel stellen, doch aan uitzonderingen ontbreekt het niet.

Tot de geschenken die de vrouw krijgt, moeten wij in de eerste plaats in Atjèh rekenen de maandelijksche biaja (geldgeschenken) [3]) van drie, vier of meer dollar, die de man moet geven, gedurende den tijd dat hij zijn vrouw nog niet behoeft te onderhouden, welke tijd afhangt van de grootte van den bruidschat. Deze geschenken, van den meest vergankelijken aard, worden het persoonlijk eigendom van de vrouw, terwijl zij van de lijfsieraden alleen eigendom erlangt van hetgeen zij op den zevenden dag van haar huwelijk en van hetgeen zij als teeken harer ontmaagding ontving [4]). Verder heeft de vrouw het recht onderhoud van haar man te verlangen, waarbuiten dan vallen de uitgaven voor extra kleeding e. d. [5]).

Bij de Sintang-Maleiërs op Borneo heet de *mas kawin* (huwelijksgift) welke door den man voor het huwelijk aan zijn bruid moet worden betaald, bestemd te zijn voor het persoonlijk gebruik door de jonge vrouw; de *antaran kain*, welke de bruidegom meebrengt, is bestemd tot gemeenschappelijk gebruik door de beide echtge-

1) Adatrb. VII, 196, 201.
2) Meded. Encycl. Bureau 2 (1912), blz. 218.
3) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 356.
4) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 397—9.
5) Jacobs I, 69.

nooten [1]). Bij de Birdjoe-Dajaks is de bruidschat voor de vrouw bestemd, doch hebben beide echtgenooten er het vruchtgebruik van [2]).

Bij de Melangkap-Doesoens vinden wij nog een moederrechtelijk rudiment. Hier trekt de man bij de vrouw in en werkt voor haar familie. Al de vruchten van zijn arbeid vallen deze toe.

J. MALLINCKRODT vermeldt in Bijdr. Kon. Instituut [3]) dat:

> „het tijdens het huwelijk door arbeid verkregen goed wordt gemeen.
> „De adatboeten, die gebeurd worden terzake van eenig gepleegd deliet „door de wederhelft, worden als eigen goed beschouwd. De om andere „reden gebeurde boeten worden gemeen eigendom.
> „De vruchten van eigen grond worden ook gemeen huwelijksgoed."

In een vonnis van den landraad te Menado van 15 Mrt. 1905 werd stilzwijgend aangenomen dat een goed, tijdens het huwelijk door één der echtgenooten gekocht, niet het eigendom bleef van den kooper, doch viel in de gemeenschap [4]). Echter zal zulk een goed toch niet in de gemeenschap vallen indien blijkt dat de koopenningen afkomstig zijn van verkocht eigen goed [5]).

In een rapport van A. B. KALĒNKONGAN, oud-hoofddjaksa te Menado (Menado 25 Jan. 1896) wordt uitdrukkelijk vermeld dat de gemeenschap van goederen zich alleen uitstrekt tot de roerende goederen *(barang-barang)* die de echtgenooten staande huwelijk, hetzij door erfrecht, hetzij op andere wijze, hebben verworven [6]). De aan ieder toekomende aandeelen in of rechten op familiegoederen worden nooit gemeenschappelijk bezit. Wel echter zullen in de gemeenschap vallen de vruchten en inkomsten, voortspruitende zoowel uit de eigen goederen van beide echtgenooten als uit hun ten gebruike gegeven aandeel in het familiegoed [7]).

Mr. J. H. CARPENTIER ALTING meent dan ook dat het geoorloofd is aan te nemen dat schenkingen, tijdens het huwelijk aan beide

---

1) Adatrb. XIII, 304.
2) Adatrb. XIII, 206.
3) Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 106.
4) Adatrb. III, 132.
5) Adatrb. III, 134.
6) Zie Adatrb. III, 130.
7) CARPENTIER ALTING I, 65.

of één der echtgenooten gedaan, tot de huwelijksgemeenschap behooren, indien niet expressis verbis het tegendeel is bepaald [1]).

Een eigenaardig feit is dat in de Minahasa een vrijwillige schenking tusschen echtgenooten niet voorkomt, dat alleen in geval de man zich tegenover de vrouw heeft schuldig gemaakt aan een vergrijp, dikwijls een geschenk *(paméhé)* als boete gegeven wordt, welke aanbieding van het geschenk steeds in tegenwoordigheid van de familie geschiedt, terwijl ook die boete wel voor den rechtbank wordt gevorderd en dan *„paroko"* heet (zie blz. 44: vonnis van den landraad te Menado 31 Oct. 1910).

In het Toradjagebied kent men dit verbod niet en mag de vrouw nu en dan wel een of ander van den man als geschenk ontvangen [2]).

J. KRUYT vermeldt van de Moriërs van oostelijk midden-Celebes in Bijdragen Kon. Instituut (dl. 80, blz. 90):

> „Er zijn dingen waaraan de man niet mag komen, deze zijn het eigendom „van de vrouw: geschenken door hem gegeven tijdens de bruiloft, een stel „vrouwenkleeren, die hij haar gegeven heeft kort na de bruiloft; door „haar zelf opgespaard geld, dat zij verdiend heeft met verkoop van „matjes, eigen-gekweekte en geprepareerde tabak."

Verder leven man en vrouw daar in gemeenschap van goederen. Wat staande het huwelijk verkregen wordt is gemeen bezit, ook wat de man verdiend heeft met rotan en damarhars zoeken. De vrouw mag echter genoemde eigen verdiensten als haar eigendom beschouwen [3]).

Op Java wordt alleen gemeenschappelijk huwelijksgoed *(ganagini, goena kaja)* wat door gemeenschappelijken arbeid wordt verworven. Evenwel valt hier in de practijk haast alles onder wat tijdens het huwelijk wordt gekocht. Heeft bijvoorbeeld de man een klappertuin *(gawan)*, dan vallen de vruchten daarvan in de gemeenschap, omdat de vrouw die vruchten op den pasar verkoopt [4]). Of brengt de man geld mee ten huwelijk en maakt hij winst, zoodat hij daarvoor huizen of grond kan koopen, dan vallen ook deze in de

---

[1]) CARPENTIER ALTING I, 70.
[2]) Dr. ALB. C. KRUYT: De Inlander en de Zending (1907), blz. 6.
[3]) Bijdr. Kon. Instit., dl. 80, blz. 93.
[4]) HOLLEMAN in I. T. R. 1918, blz. 424.

ganagini, daar de vrouw het huishouden doet en den man zoodoende in conditie houdt. Zijn echter runderen mee ten huwelijk gebracht dan zullen de kalveren hiervan ook *„gawan"* blijven, en niet in de *ganagini* vallen [1]).

Eenige vonnissen omtrent de *„gawan"* en *„ganagini"* mogen hier volgen.

Vonnis van den Landraad te Bandoeng van 20 Sept. 1913 (in appel bekrachtigd bij vonnis van den Raad van Justitie te Batavia van 3 Apr. 1914):

„dat er door het huwelijk geen gemeenschap van goederen ontstaat, en „ieder der echtgenooten den eigendom behoudt van hetgeen hij of zij „ten huwelijk heeft meegebracht; dat de tijdens het huwelijk verworven „goederen het eigendom worden van diengene der echtgenooten, die ze „door eigen arbeid, schenking, erfenis, of op welke andere wijze dan ook „verkregen heeft, van welken laatsten regel in zooverre wordt afgeweken, „dat, waar de vrouw den man in zijn bedrijf behulpzaam is, stilzwijgend „het bestaan eener vennootschap tusschen de echtgenooten pleegt aange„nomen te worden, in welk geval dan de staande huwelijk verkregen „goederen bij ontbinding van het huwelijk tusschen vrouw en man in „reden van 1 tot 2 worden verdeeld;" [2]).

Vonnis van den Raad van Justitie te Soerabaja van 20 Oct. 1915 (appelvonnis van het vonnis van den landraad te Modjokerto van 16 Jan. 1915):

„dat... het inlandsche huwelijksgoederenrecht, evenals het Mohamme„daansche, berust op het beginsel, dat ieder der echtgenooten het eigen „ten huwelijk aangebrachte vermogen met de bespaarde opbrengst daar„van voor zich behoudt en de man noch het beheer, noch de beschikking „heeft over de goederen zijner vrouw...

„dat weliswaar op het beginsel van het inlandsch huwelijksgoederenrecht, „dat de vermogens der echtgenooten en wat zij ieder, gedurende het „huwelijk, verwerven, afgezonderd worden gehouden en ieder het zijne be„houdt, door de Javaansche adat een uitzondering wordt gemaakt ten „aanzien van de gono-gini-gemeenschap, deze alléén ontstaat ten aanzien „van goederen, welke door gemeenschappelijken ijver en vlijt der beide „echtgenooten zijn verkregen;" [3]).

---

1) Zie HOLLEMAN in Adatrb. XVIII, 94 e.v.
2) R. N. I., dl. 102, blz. 377.
3) I. T. R., dl. 106, blz. 38.

Het regentschapsgerecht te Toeban oordeelde in 1917 dat alles, wat tijdens het huwelijk is gekocht tot de *ganagini* behoort. Het kan zijn dat deze uitspraak voor de lagere klassen der Inlandsche maatschappij zoo algemeen juist mag heeten, gemeenlijk behooren alleen die goederen tot de gemeenschap welke door gemeenschappelijken arbeid zijn verkregen, of gekocht zijn van geld dat reeds in de gemeenschap viel [1]).

Een met dit beginsel strookend vonnis wees dan ook de landraad te Koedoes van 4 Mei 1917, waarin een vordering ontzegd werd op grond dat niet bewezen kon worden dat goederen, welke gedaagde (weduwe) onder zich had, gekocht waren met het geld van den erflater [2]). De casus-positie was namelijk als volgt: Eischeressen vorderden afgifte van een deel der nalatenschap van een overleden dorpshoofd, die hen echter reeds tijdens zijn leven een zeker aandeel had uitgekeerd, en daarvan een „notarieel testament'' had opgemaakt. Doch na dien schijnt hij er nog goederen bij gekocht te hebben, waarvan eischeressen nu ook een aandeel vragen, zeggende dat deze ook tot de nalatenschap des overledene behooren, en dat deze verzuimd heeft ze in het testament op te nemen.

De gedaagde (weduwe des overledene) weigert echter haar medewerking tot afgifte, daar zij beweert dat deze goederen aangekocht zijn met haar geld en dus niet tot den boedel behooren.

Daar eischeressen nu niet kunnen bewijzen dat zij er wel toe behooren, werd hen de eisch ontzegd.

In gelijken geest overweegt de Raad van Justitie te Soerabaja in haar vonnis van 14 April 1920:

> „dat... uit bezitsverkrijging van goederen door een der echtgenooten, „gedurende huwelijk, zonder méér niet voortvloeit, dat die goederen als „gono-gini-goederen moeten worden aangemerkt, zoodat in dit geval als „zoodanig slechts kunnen gelden de als zoodanig door gedaagde opgegeven „goederen.'' [3])

In de Vorstenlanden omvat de term *ganagini* alle bestanddeelen

---

[1]) Zie Mr. J. C. v. d. Meulen: Het adatrecht der Inlanders in de Jurisprudentie, 1912—1923, blz. 17.

[2]) Adatrb. XVIII, 75.

[3]) I. T. R., dl. 114, blz. 74.

van de bezittingen van echtelieden, en niet, zooals bijna overal elders, alleen de door gemeenschappelijke vlijt tijdens het huwelijk gewonnen goederen. *Gana* is nu datgene wat mee ten huwelijk gebracht wordt, dan wel als geschenk of erfenis één der echtgenooten is te beurt gevallen, en dat zijn persoonlijk eigendom blijft; *gini* is het staande huwelijk gemeenschappelijk gewonnen goed, waarop bij scheiding, ieder der echtgenooten het recht heeft de helft te erlangen [1]). Blijkt bij scheiding de *barang gana* van de vrouw verdwenen te zijn, dan kan zij de waarde ervan van den man terugvorderen; is de *barang gana* van den man opgebruikt, dan schijnt hij de schade alleen te dragen.

Aangaande schenkingen van den eenen echtgenoot aan de andere wees de landraad te Tjiandjoer (West-Java) op 5 Maart 1920 een sprekend vonnis, overwegende:

> „dat volgens het adatrecht in deze streek, de giften door de eene „echtgenoot terzake des huwelijks aan de andere gedaan, in geen geval „herroepelijk zijn, zelfs niet indien het huwelijk ontbonden wordt op grond „van overspel door de begiftigde echtgenoote gepleegd, zoodat... hij niet „op zijn eens gedane schenking kan terugkomen." [2]).

Er wordt echter uitdrukkelijk vermeld dat die schenking onvoorwaardelijk moet zijn gedaan.

Welk aandeel krijgt nu de vrouw in die gemeenschappelijk bezeten goederen bij eventueele ontbinding en verdeeling der huwelijksgemeenschap? Hierbij vinden wij tweeërlei gewoonten, ten eerste: de vrouw krijgt evenveel als de man, ten tweede: de vrouw krijgt de helft van hetgeen de man erlangt. Het eerste vinden wij in Atjèh [3]), op Bangka en Billiton [4]), op Borneo [5]), in de meeste streken van de Minahasa [6]), Zuid-Celebes [7]), bij de Christenen in

---

1) Adatrb. XX, 220.
2) Adatrb. IV, 530.
3) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 401; zie ook Kreemer: Atjèh I, 348.
4) Vonnis Landraad Tjandjoeng Pandam 21 Dec. 1911, in Adatrb. VII, 65 e.v.
5) Zie Adatrb. XIII, 225.
6) Carpentier Alting I, 75; Adatrb. V, 13.
7) Wilken I, 367.

de Ternate-Archipel [1]) en verder in de Vorstenlanden [2]) en Rembang [3]).

De verdeeling van twee tegen één komt voor bij de Tomboeloeërs en Toloeërs (Minahasa) [4]) bij de Mohammedanen in Ternate [5]) en op Java [6]).

Tot slot van dit hoofdstuk moet nog vermeld worden dat in Zuid-Sumatra, waar wij meerendeels vaderrecht hebben aangetroffen, naast deze vaderrechtelijke huwelijken, andere voorkomen, die aan de ouderrechtelijke beantwoorden en die onder verschillende namen als *semendo-radja-radja* (Kroë) [7]), of *semendo-radja-radjaän* (Ranaudistricten) [8]), *semando* (Bengkoelen) [9]), *semando-balik-djoerai* (Soengei Lemauw en Oeloe-Benkoeloe) [10]), *adat-djoedjoer-tengah* (Adelas, Soengei, Kroë en Lima Boea Bada) [11]), *semendo (jang) beradat* (Bengkoelen) [12]) of *semendo mardika* (Rawas en Moesi Ilir) [13]) voorkomen. Zij hebben allen de ouderrechtelijke kentrekken zoowel wat vermogensrecht als wat het recht op de kinderen aangaat.

Op grond van het boven vermelde kunnen wij tot de volgende conclusie komen: In het ouderrecht behoudt de vrouw haar bezitrechten op de bij het huwelijk meegebrachte goederen. De staande het huwelijk door eigen arbeid, door schenking of anderszins verkregen goederen vallen in de gemeenschap, behoudens enkele uit-

---

1) Adatrb. VII, 196.

2) Adatrb. XXII, 220.

3) Adatrb. XII, 33.

4) Carpentier Alting I, 75; zie ook Spreeuwenberg in Tijdschr. v. Ned. Indië, 7e jrg., dl. IV, 327, en de Clercq in Tijdschr. v. Ned. Indië, 1871, dl. I, 211 e. v.

5) Adatrb. VII, 200.

6) v. d. Linden in Tijdschr. B. B. 1911, blz. 226—7; Hekmeyer in Ind. Gids 1898, II, 1312—3; zie ook vonnis van den landraad Poerwakarta 13 Jan. 1912 in Adatrb. XIV, 65; landraad Malang 7 Apr. 1917 in I. T. R., dl. 110, blz. 71.

7) Wilken I, 279.

8) Wilken I, 261—2.

9) Adatrb. VI, 290 e. v.

10) Bijdr. Kon. Instit., dl. 8, blz. 266.

11) Bijdr. Kon. Instit., dl. 8, blz. 262.

12) Bijdr. Kon. Instit., dl. 8, blz. 265 en Tijdschr. B. B. 1890, blz. 94; Wilken II, 265—6.

13) Wilken II, 262—4.

zonderingen voor Atjèh, Borneo en behoudens het feit dat tijdens het huwelijk met eigen geld gekochte goederen, het persoonlijk eigendom (inlandsch bezit) blijven van den kooper. De vruchten echter van deze eigen-goederen vallen in de gemeenschap. Op Java vallen alleen in deze gemeenschap de goederen welke tijdens het huwelijk verkregen zijn door gemeenschappelijken arbeid, onder welke uitdrukking evenwel zeer veel begrepen wordt.

HOOFDSTUK III.

DE HANDELINGSBEVOEGDHEID VAN DE VROUW.

De handelingsbevoegdheid van de vrouw, haar bevoegdheid om rechtshandelingen te verrichten en hetzij eischende, hetzij verwerende, in rechten te verschijnen, is verschillend al naar zij, de vrouw, valt onder het moeder-, vader- of ouderrecht. In het eerste verwantschapsstelsel hangt haar handelingsbevoegdheid af van het voorwerp harer handeling, of, zoo zij in rechten verschijnt, van het onderwerp waarop de eisch betrekking heeft. Betreft dit de *harta poesaka*, dan is zij niet bevoegd, is het echter een voorwerp waar zij persoonlijk bezitrechten op uitoefent, dan zal zij wel dienaangaande een rechtshandeling mogen verrichten of aangaande die zaak in rechten mogen verschijnen.

Haar handelingsbevoegdheid beperkt zich dus tot hetgeen betrekking heeft op de zaken die behooren tot haar persoonlijk bezit — zooals wij zagen laat dit stelsel de mogelijkheid van persoonlijk bezit der vrouw open — tot de *harta poesaka* en de rechtshandelingen die daarmede verband houden strekt de bevoegdheid zich niet uit. Dit neemt niet weg dat zij ook ten aanzien van deze laatste belangrijke invloed uitoefent en dat althans, als zij de oudste vrouw der familie is, de beheerder van het *poesaka*-goed nooit een beslissing zal nemen, zonder haar te raadplegen. Ook is zij de geroepen bewaarster der roerende *poesaka*-goederen die zeker nooit zonder haar toestemming haar handen zullen verlaten.

Valt de vrouw onder het vaderrecht, dan moeten wij in principe aannemen dat zij niet handelingsbevoegd is, zijnde onzelfstandig persoon die door het huwelijk van de macht des vaders is overgegaan in die van haar man, tenminste zoo haar huwelijk één is geweest met bruidschat, en die is afbetaald, hetzij in zijn geheel, hetzij voor een voldoend gedeelte. Daar echter, waar wij een ver-

slapt vaderrecht aantreffen, krijgt de vrouw eenige, soms zelfs een zeer aanzienlijke handelingsbevoegdheid.

In het ouderrecht, waar wij een tot op zekere hoogte gelijkwaardigheid van de echtgenooten vinden, is de vrouw zoowel als de man handelingsbevoegd.

Echter kunnen wij opmerken dat in alle drie verwantschapsstelsels goederen voorkomen, waarover noch de man, noch de vrouw alleen mag beschikken, maar gezamenlijke medewerking deze pas kan doen verkoopen, wegschenken, verpanden of andere rechtshandeling kan doen ondergaan.

Moederrecht.

Over het algemeen kan gezegd worden dat de auteurs die dit verwantschapsstelsel beschreven aan de handelingsbevoegdheid der vrouw weinig of geen woorden gewijd hebben. Alleen WILLINCK noemt deze aangelegenheid even in zijn werk: „Het Rechtsleven bij de Minangkabausche Maleiërs"[1]), maar geeft een vrij vage beschrijving. De jurisprudentie is de voornaamste bron waaruit wij onze kennis aangaande dit onderwerp kunnen putten.

In het vorig hoofdstuk hebben wij gezien welke goederen de vrouw persoonlijk kan bezitten. Ten aanzien van die goederen nu is zij ten volle handelingsbevoegd, zij kan ze verkoopen, ze wegschenken enz. Wat betreft echter de *harta poesaka*, welke zij in *gangam baoentoek* mocht hebben van haar familie, hierover kan slechts de familie als eenheid beschikken, in rechte vertegenwoordigd door den *mama'*, hetzij eischende, hetzij verwerende.

Een en ander blijkt zeer duidelijk uit een vonnis van den landraad te Padang van 30 April 1904, waar een vrouw, die op een executorialen verkoop een perceel bij Padang had gekocht, een eisch instelde tegen iemand die op dat perceel een opstal had staan, dien grond en dat huisje te ontruimen, daar zij geen grondhuur wilde betalen, en welke eisch niet-ontvankelijk werd verklaard, overwegende:

„dat gedaagdes gemachtigde, de gegrondheid dier vordering ont-
„kennende, heeft opgegeven dat het stuk grond, waarop het huis staat,

1) WILLINCK, blz. 422.

„zoomede het gebouw zelf, niet aan gedaagde in privé behoort, doch aan „hare andoeng (grootmoeder) Si Djanang, zoodat niet gedaagde, maar „Si Tjalak, haar oudste mamak, de beheerder van de familiegoederen, in „deze zaak had behooren te zijn aangesproken; .....

„dat volgens de adat ter Sumatra's Westkust de harta poesaka aan de „familie behooren, en beheerd worden door den oudsten mamak van de „familie, namelijk den oudsten broeder der moeder van het gezin, die „zooals daarom ook vanzelf spreekt, van rechtswege, met uitsluiting van „ieder ander, gerechtigd en verplicht is om in zaken de harta poesaka „betreffende, de familie aan wie de harta poesaka behooren, te vertegen-„woordigen en tot handhaving harer rechten daarop, zoowel eischende als „verwerende, in en buiten rechte, tegenover een ieder, die die rechten, op „welke wijze dan ook, geschonden heeft, op te treden." [1])

Deze zaak, in appèl dienende voor den Raad van Justitie te Padang, kreeg echter een heel ander beslag, toen bleek dat genoemde grond niet tot de *harta poesaka* behoorde. Bij vonnis van 1 Dec. 1904 werd de eisch dan ook ontvangen en toegezegd, overwegende:

„dat dus noch het huis, noch de grond waarop het staat, poesaka-grond „van de familie zijnde, van het instellen van de onderwerpelijke vordering „tegen den mamak van gedaagde en geïntimeerde geen sprake kan zijn, „en dus dit middel van niet-ontvankelijkheid behoort te worden ver-„worpen." [2]).

In een gelijksoortige zaak, waarbij vijf zusters, welke, door vererving van een overleden zuster, eigenaressen beweerden te zijn geworden van een perceel te Padang, als zoodanig achterstallige huur eischten van den bewoner, werd de vordering niet-ontvankelijk verklaard bij een appèl-vonnis van den Raad van Justitie te Padang van 7 Sept. 1905, overwegende:

„dat uit de posita zelve der eischeressen volgt, dat, zoo al niet te „voren, dan zeker toch nà den dood van Siti Malegan het perceel in „kwestie volgens de adat ter Sumatra's Westkust is geworden *poesaka-„goed* van de familie der eischeressen, zoodat na den dood van Siti Hadjar „rechthebbende op dat poesakagoed en zijn inkomsten was de *familie* der „eischeressen als een geheel beschouwd en niet de eischeressen individueel;

„dat nu volgens diezelfde adat de mama[c] is de eenige beheerder der „poesakagoederen, met uitzondering van dat gedeelte, waarvan het *gebruik*,

1) W. 2236.
2) W. 2236.

„met inachtneming van de regelen der adat, aan één der familieleden
„persoonlijk is afgestaan; .....

„dat, waar de mama' de eenige is die als beheerder dier goederen de
„*familie, eigenaresse*, in rechten kan vertegenwoordigen, waar de vordering
„geldt het poesakagoed dier familie, uit het voorgaande ontegenzeggelijk
„volgt, dat hij ook de eenige is, die haar kan vertegenwoordigen, waar de
„vordering betreft de inkomsten van het poesakagoed;

„dat..... eischeressen niet hebben gesteld, dat dit goed haar individueel
„in gebruik is afgestaan, alleen de mama' gerechtigd was, de inkomsten
„van dat goed van gedaagde op te vorderen;" [1]).

Anders wordt het wanneer de vrouw het eenige lid is eener familie. In dat geval is er tusschen *harta poesaka* en eigen goed geen verschil. Bij een vonnis van den landraad te Loeboek Begaloeng van 25 Juli 1905, werd dan ook uitgemaakt dat onder *harta poesaka* niet meer vallen de door een *mama'* nagelaten goederen, toevallende aan één persoon. Bij dat vonnis werd tevens beslist dat de vrouw, die hier die ééne persoon was, ten aanzien van deze goederen dan ook in rechten kon optreden, overwegende:

„dat eischeres wel heeft gesteld dat de gronden in geschil haar als
„poesaka van wijlen haren broer Si Bajang galar Imam Batoewah zijn
„toegevallen, doch daarmee niet heeft bedoeld, hetgeen ook door haar ont-
„kend wordt, dat die gronden ook aan andere personen toebehooren, be-
„hoorende die toch alleen aan haar in privé toe;

„dat de Maleische adat onder harta poesaka verstaat goederen, door
„erfopvolging verkregen, toebedeeld aan familieleden, doch niet aan één
„persoon afzonderlijk, zooals in casu door eischeres gesteld wordt, wes-
„halve naar 's Landraads meening eischeres wèl bevoegd is om in deze in
„rechten op te treden....." [2]).

Uit het voorgaande blijkt dus eigenlijk dat niet zoozeer de positie qua vrouw, haar handelingsbevoegdheid bepaalt, als wel die welke de goederen in het vermogensrecht innemen. Is de handelingsbevoegdheid of die om in rechte te verschijnen der vrouw in een bepaald geval ontnomen, dan kan in dat zelfde geval evenmin een man die bevoegdheid hebben, tenzij het de *mama'* ware van de familie aan welke de goederen, waarover geschil betaat, toebehooren.

---

1) Adatrb. I, 80.
2) Adatrb. VI, 259.

De vrouw is dus ten aanzien van haar eigen bezittingen, haar *harta pentjarian*, handelingsbevoegd en wel even volledig als de man dit is over de zijne. Schakelen wij den *mama*[e] uit, dan kunnen wij zeggen dat man en vrouw in hun handelingsbevoegdheid naast elkaar staan: zij mogen beide in rechten optreden voor hun eigen vermogen, voor hun familiegoed kunnen zij dat nooit persoonlijk, ook al beheert de betrokken *mama*[e] het niet goed. Dit blijkt uit een vonnis van den landraad te Priaman van 9 April 1908 (in appèl bekrachtigd door den Raad van Justitie te Padang bij vonnis van 16 Juni 1908), overwegende:

„dat ingevolge het ter Sumatra's Westkust vigeerende Maleische adat-
„recht de Maleische familie moet worden beschouwd als een geheel, dat
„naar buiten vertegenwoordigd wordt door het oudst mannelijke lid der
„familie, den mama[e], en dezen de verplichting is opgelegd en hem bij
„uitsluiting van alle andere familieleden, in rechten te vertegenwoordigen,
„waar het dat vermogen betreft, ... dat derhalve de kamanakan nimmer
„gerechtigd zijn tegen hunnen mama[e] een actie betreffende de harta
„poesaka hunner familie in te stellen, zelfs niet wanneer deze zich schuldig
„maakt aan wanbeheer, in welk geval echter het adatrecht het middel
„aanwijst waarmede tegen den mama[e] kan worden opgetreden n.l. de
„kamanakan bevoegd zijn zich te wenden tot de panghoeloe's hunner
„negrie, die alsdan gerechtigd zijn, dien voor het beheer der harta poesaka
„ongeschikten mama[e] van zijne waardigheid en daaruit voortvlociende be-
„voegdheden te ontzetten en een andere in zijne plaats aan te stellen,
„terwijl een actie tot schadevergoeding op grond van onrechtmatige daad,
„indien daartoe grond bestond, ontvankelijk zou zijn." [1])

In denzelfden zin, een soortgelijk geval betreffende, oordeelde de landraad te Padang Pandjang bij vonnis van 21 Maart 1908, ten dezen bekrachtigd in appèl bij vonnis van den Raad van Justitie te Padang van 9 Juni 1908 [2]).

Wanneer de vrouw, gebruik makende van haar handelingsbevoegdheid schulden gemaakt heeft, zal zij daarvoor aansprakelijk zijn met haar persoonlijke bezittingen, haar *harta pentjarian*, en zal de schuldeischer, of zullen de schuldeischers nooit verhaal hebben op de *harta poesaka* harer familie, noch, zoo zij is overleden, op haar aandeel in de *harta poesaka*, daar de adat niet berekenbare

1) Adatrb. VI, 264—5.
2) Adatrb. VI, 265—7.

aandeelen van de familiegoederen kent. Onderscheid moet echter gemaakt worden tusschen de *harta poesaka* „dat zijn die goederen, waarover reeds een erfenis is heengegaan", wel eens ter onderscheiding *„harta toewo"* genoemd, en de door de overledene nagelaten goederen, welke zij zelve verworven heeft, en die dus tijdens haar leven *harta pentjarian* waren, maar nu *harta poesaka* harer kinderen of harer familie of waarvan haar man een deel heeft verkregen, daar uit deze laatste, tot zoover mogelijk, de schuld moet worden gedelgd [1]). Deze regel is ook opgenomen in een overweging van een vonnis van den Raad van Justitie te Padang van 16 Jan. 1890, luidende:

> „Overwegende dat volgens de adat ter kuste eveneens de op het natuur-
> „recht gegronde verplichting van de erfgenamen (t. w. der familie) bestaat
> „om de schulden van hunnen erflater [2]) te betalen, doch daarbij dient
> „onderscheid gemaakt te worden tusschen harta pantjarian en harta
> „poesaka;
>
> „..... de harta poesaka ..... zijn onaantastbaar, tenzij de schuld van
> „gemeenschappelijken aard zij, d. w. z. gemeenschappelijk aangegaan, het-
> „geen geschiedt òf door uitdrukkelijke toetreding van alle familieleden,
> „òf uit den aard der schuld, van welke gevallen de adat er eenige be-
> „paaldelijk opnoemt." [3]).

Een dergelijke beslissing bevat het vonnis van den landraad te Padang van 28 Oct. 1891 [4]), waarin ook weer de schuldige *kamanakan* een manspersoon was, doch ware het een „schuldenares" geweest, de overweging en de beslissing evenzoo zouden hebben geluid.

Wij kunnen alzoo tot het volgende besluiten: De vrouw is handelingsbevoegd ten aanzien van de goederen waarop zij een persoonlijk bezitrecht uitoefent, derhalve ten aanzien van haar *harta pentjarian* in den ruimsten zin genomen. Over de *harta poesaka* mag zij niet beschikken, daar deze familie-eigendom zijn, waarop zij slechts gebruiksrechten heeft. Zijn deze roerend, dan worden zij vaak bewaard door één of meer vrouwen die der stam-

---

1) Enthoven, blz. 93.

2) Ware het een „erflaatster", dan zou de zaak hier niet door veranderd worden.

3) W. 1397.

4) W. 1549.

moeder het naast bestaan in den bloede, doch het recht om er over te beschikken heeft slechts de familie als eenheid, vertegenwoordigd door haar *mama* [1]).

Ook ten aanzien van de *harta soearang*, de gemeenschappelijk gewonnen goederen, zal de vrouw slechts dan rechtshandelingen mogen verrichten, wanneer zij hiervan haar deel in persoonlijk bezit gekregen heeft, dit zal dus zijn na de ontbinding van het huwelijk, daar zij tijdens het huwelijk gemeenschappelijk worden bezeten, in welk gemeenschappelijk bezit de vrouw een onverdeeld aandeel heeft, hetwelk door den man beheerd wordt.

Dezelfde goederen, ten aanzien waarvan de vrouw handelingsbevoegd is, zijn aansprakelijk voor haar rechtshandelingen; eventueele schulden, door haar gemaakt, kunnen hierop verhaald worden, nooit op de *harta poesaka* harer familie, tenzij in de enkele gevallen door den adat zelf genoemd, als kosten voor een bedevaartgang naar Mekka, onrechtmatige daad.

Een rechtsvordering tot levensonderhoud zal de vrouw, als niet in den lijn liggende van het moederrecht, niet kunnen instellen. Voor Alahan-Pandjang en het Indrapoerasche kan ten dezen misschien een uitzondering worden gemaakt, daar de verschaffing van levensonderhoud door den man aan de vrouw aldaar als verplichtend vermeld wordt (zie boven, blz. 30).

Het instellen van een rechtsvordering tot echtscheiding op grond dat de man weigert met haar samen te wonen, is echter onmogelijk, de adat dit niet verplicht gesteld hebbende. Wel komen echtscheidingen door de vrouw gevraagd, om deze reden voor, doch dit geschiedt meestal niet door tusschenkomst van den inheemschen of gouvernementsrechter.

Vaderrecht.

Vloeide in het vorige verwantschapsstelsel de onbevoegdheid om rechtshandelingen te verrichten of in rechte te verschijnen, voort uit de bizondere positie die de betrokken goederen innamen tegenover de vrouw (en een andere handelingsbevoegdheid dan t. o. v. hare goederen heeft zij niet, zooals wij gezien hebben), in het vaderrecht is het juist de positie van deze zelve die haar handelings-

1) Zie v. d. Toorn in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 26, blz. 526.

bevoegdheid of -onbevoegdheid bepaalt. In het onverzwakte vaderrecht maakt dan ook het feit dat de vrouw als voorwerp van eigendom beschouwd wordt, haar absoluut onbevoegd rechtshandelingen te verrichten of in rechte te verschijnen zonder toestemming van haar man.

Zoo vermeldt DE HAAN dan van de Bataklanden:

> „Zij kan niets weggeven of vervreemden, noch schulden maken zonder „haars mans toestemming. Kleine schulden door haar gemaakt, het huis„houden betreffende, behoort de man te betalen. De man is voor haar „daden aansprakelijk." [1]).

In de adatregeling voor de Christen-Inlanders van de Bataklanden (1914) is dit zelfde principe opgenomen:

> Art. 41 (1). De vrouw is gedurende het huwelijk haren man ondergeschikt. Zij is slechts gerechtigd om goederen van dagelijksch gebruik als rijst, eieren, gewone kleedingstukken en kleine dieren als eenden, kippen e. d. zelfstandig te koopen of te vervreemden. [2]).

Nochtans kan volgens diezelfde regeling een Karo-Batakker, wanneer uit het huwelijk kinderen zijn geboren, geen sawahs of tuinen noch groot vee als paarden en karbouwen vervreemden zonder toestemming van de vrouw (art. 42 lid 3).

Dat ondanks haar onbevoegdheid tot handelen en om in rechte op te treden, de vrouw toch niet geheel zonder belang is voor den man moge blijken uit een aanhaling van DE HAAN:

> „Voor het gerecht, bij openbare beraadslagingen staat zij hem ter zijde, „raadt zij hem en voert zelf het woord." [3]).

Zoo vinden wij ook van Simpang Kanan en Simpang Kiri vermeld dat, al wordt de vrouw door haar huwelijk eigendom van den man, zij toch zelve haar meegebrachte goederen mag beheeren [4]), wat toch zeker ook handelingsbevoegdheid ten aanzien van deze goederen in zich sluit.

---

1) Verh. Bat. Gen., dl. 38, blz. 46.
2) Adatrb. XI, 23.
3) Verh. Bat. Gen., dl. 38, blz. 49.
4) YPES in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 23, blz. 528—9.

Van Nias zou men kunnen vermoeden dat de vrouw tijdens het huwelijk een zekere, zij het dan ook een beperkte, handelingsbevoegdheid heeft, daar zij staande huwelijk eenige goederen kan verwerven, waarover zij echter bij versterf niet vrij mag beschikken [1]; temeer doet het feit dat zoo de verstandhouding tusschen moeder (weduwe) en haar zoons goed is, zij eigenlijk de plaats blijft innemen van hoofd van het gezin [2], dit vermoeden versterken.

Niettegenstaande de bronnen in dezen zeer schaarsch en vaag zijn, moeten wij m. i. aannemen dat in streken waar de vrouw voorwerp van eigendom wordt beschouwd, zij niet handelingsbevoegd is. Verricht zij echter rechtshandelingen, zoo schijnen die niet van rechtswege nietig te zijn, doch de man is hiervoor aansprakelijk [3].

In tegenstelling met het moederrecht is de man in het vaderrecht verplicht zijn vrouw te onderhouden. Niet alleen in de verschillende adatregelingen voor de Christen-Inlanders is dit opgenomen [4], doch ook waar de inlanders nog niet tot het Christendom zijn overgegaan, en dus dergelijke regelingen nog niet bestaan, kent de adat in de meeste streken deze verplichting. Zoo vermeldt YPES van Simpang Kiri onderhoudsplicht van den man [5], en WILLER eveneens voor Mandheling en Pertibie [6]. Ook op Nias behoort ze tot de weinige plichten die de man jegens zijn vrouw heeft [7]. Van Boeroe en Ceram vermeldt WILLER dat de man zijner vrouw voedsel, woning, bescherming en veel kleeren verschuldigd is [8].

Dat er van die plicht soms weinig overblijft, blijke uit een aanhaling van JOUSTRA over de Karo-Bataks:

---

1) SCHRÖDER: Nias, blz. 419.

2) SCHRÖDER: Nias, blz. 264.

3) Zie NEUMANN, Tijdschr. Aardrk. Gen. 1887, blz. 263; Adatrb. XVIII, 216; WILKEN II, 244, 273; ROOS in Tijdschr. B. B., dl. 4, blz. 92; Adatrb. VI, 299; WILLER: Boeroe, blz. 108; GALESTIN: Ind. Gids 1908, I, 608—9.

4) Zie Adatrb. XI, 23 en XII, 272.

5) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 23, blz. 532.

6) Tijdschr. Ned. Indië, 8e jrg., II, 180.

7) SCHRÖDER: Nias, blz. 418—9.

8) WILLER: Boeroe, blz. 180, 20.

„Een man moet wel zoogenaamd zijn vrouw onderhouden, d. i. haar „eenig geld geven voor het koopen van kleinigheden voor de huishouding, „doch feitelijk is het de vrouw, die haar man onderhoudt." [1]).

Zou zij hier dus ook eenige handelingsbevoegdheid hebben?

Zelft van Bali vermeldt DE KAT ANGELINO dat de man verplicht is zijn vrouw te onderhouden en de vrouw ontbinding van het huwelijk kan eischen, zoo zij kan aantoonen dat hij haar schandelijk verwaarloost [2]). Dit zal echter weinig voorkomen daar zij het meestal is die door haar ijver en handelsgeest de bezittingen steeds doet toenemen en daardoor een stevige positie inneemt.

Deze plicht van den man brengt voor de vrouw de bevoegdheid mee in rechte onderhoud van hem te eischen. Wij zien haar dan ook in een vonnis van den landraad van Amboina als eischeresse optreden, stellende: „dat zij gehuwd is met gedaagde, die echter niet voor haar zorgt", en op dien grond een soort scheiding van tafel en bed vraagt, die de adat aldaar echter niet kent [3]).

Evenzoo heeft de man de plicht zijn vrouw of vrouwen bij zich te ontvangen, bij nalatigheid waarvan de vrouw bevoegd is in rechte echtscheiding aan te vragen.

De gronden waarop de vrouw echtscheiding kan vragen, en als zoodanig dus handelingsbevoegd is, zullen echter in het volgende hoofdstuk behandeld worden.

Zooals ook uit het vorig hoofdstuk is gebleken neemt de vrouw op Bali een voor het vaderrecht zeer zelfstandige positie in. Zij is het vooral die zich met den handel bezighoudt en de door de den echtgenoot toebehoorende gronden opgeleverde padi aan den man brengt, evenals de overcomplete dieren van de veestapel. Niet alleen onder de gewone désalieden is dit gewoonte, doch ook de „déwa's en goesti's" zenden hun vrouwen naar de markt *(peken)* en groote handelsplaatsen om koopwaren te verkoopen [4]).

De handelingsbevoegdheid van de vrouw is dan ook zoo geprononceerd dat KORN beweert dat er geen sprake van is dat de

---

1) Meded. Zendel. Gen., dl. 46, blz. 404.

2) Kol. Studiën, dl. 4, blz. 230; in eenigszins beperkteren zin: KORN: Bali, blz. 382.

3) Adatrb. XXI, 71—2.

4) v. ECK in Tijdschr. v. Ned. Indië 1880, II, 9.

man „verplicht is tot betaling van door zijn vrouw gemaakte schulden, voor zoover mag worden verondersteld, dat hij van die door haar gemaakte schulden afwist; ... (waardoor) de man altijd de schulden van zijn vrouw (zal) hebben te voldoen, als deze koopvrouw is, en dus een beroep uitoefent dat bij den man bekend moest zijn'', zooals DE KAT ANGELINO vermeldt [1]). De verdiende goederen van de vrouw *(goena kaja)* blijven afgescheiden van de goederen van den man, zij heeft er het volle recht op en het volle beheer over [2]).

Voor haar handelingen in rechte betrokken, verschijnt volgens KORN alleen de vrouw in het geding, terwijl de man er absoluut buiten wordt gelaten. Geen raad van Kerta's, zoo zegt hij, zal er aan denken, bij veroordeeling van een getrouwde vrouw tot betaling van een schuld in het vonnis te zetten, dat bij wanbetaling de schuld zal verhaald worden op de goederen van haren man [3]).

De vrouwen kunnen dus handelsschulden maken, waarvoor de man niet aansprakelijk is en zij kunnen ter zake rechtsgedingen voeren zonder bijstand van den man. Zie voor invordering der schulden aan vrouwen uit de poeri's: boven blz. 41.

De ruime handelingsbevoegdheid moge ook blijken uit het feit dat vrouwen ambten konden bekleeden [4]).

Het hier besprokene geldt natuurlijk alleen voor de vrouw voor wie (in sommige streken kan men dus haast zeggen: waarvoor) de bruidschat betaald is, en hierdoor in de macht van haar man gekomen is. Is deze bruidschat nog niet betaald, wegens onvermogen van den man, dan blijft de vrouw vooralsnog onder het gezag van haar vader en zal zij om deze reden nog niet handelingsbevoegd zijn. Eischen tot onderhoud zal zij nog niet tegen den man kunnen instellen, evenmin een vordering tot echtscheiding op grond dat hij haar niet wil ontvangen of niet met haar wil samenwonen, daar dit laatste volgens mij in dit geval een recht is van den man, doch nog geen verplichting.

Wat de vermogensrechtelijke handelingsbevoegdheid aangaat,

---

1) KORN: Bali, blz. 381; DE KAT in Kol. Studiën, dl. 4, blz. 231.
2) Landsverord. Bali, blz. 337.
3) KORN: Bali, 382.
4) Zie Adatrb. XV, 347.

mogen wij misschien een uitzondering maken voor Nias, waar de dochters eenig vermogen kunnen verwerven, en hetwelk zij ook wel zullen mogen beheeren [1]).

Ook op Bali zal de vrouw de vrij ruime handelingsbevoegdheid, die zij reeds als dochter had, behouden, doch waarschijnlijk niet vorderingen kunnen instellen, die uit den aard van het huwelijk voortvloeien, in elk geval niet die op grond van verzuim van onderhoudsplicht. Is echter door den vader der vrouw geen bruidschat geaccepteerd met het oog op de werkkrachten van den jongeling, die hem daardoor toevallen, dan zal dit soort huwelijk *(noenggonin)* wat de handelingsbevoegdheid der vrouw betreft, gelijkstaan met een gewoon huwelijk.

Is de vrouw uitgehuwelijkt op den voet van *ambil-anak*-huwelijk, of op dien van een soortgelijk onder anderen naam bekend staand huwelijk, dan is het twijfelachtig of zij handelingsbevoegdheid krijgt of dat zij onder de vaderlijke macht blijft. Wanneer Wilken zegt: „De dochter, die niet gedjoedjoerd wordt, bij haar huwelijk in patria potestate blijft, wordt vooral als zij bij ontstentenis van zonen een stam heeft voort te zetten, geteld als een zoon en heeft ook de rechten van een zoon" [2]), spreekt hij zichzelf tegen; òf zij blijft in patria potestate, òf zij krijgt de rechten van een zoon, beide tegelijk is onmogelijk. Met het oog op de andere rechten (in het huwelijksgoederenrecht b.v.) die zij krijgt voel ik meer voor het laatste. Na den dood van haar vader bestaat m. i. in dezen geen twijfel: zij zal ten volle in de rechten van haar vader treden, en volkomen handelingsbevoegd zijn.

Ook Henry Robert Lewis, het adatrecht van Bengkoelen beschrijvende, geeft geen beschrijving van de bevoegdheden van de vrouw in het *ambil-anak*-huwelijk [3]), nog daargelaten de vraag of hij het *ambil-anak*-huwelijk zelf wel goed onderscheidt van het pandeling- of dienhuwelijk.

De vrouw krijgt in het *ambil-anak*-huwelijk vermogensrechten, ze mag goederen bezitten, en ten dezen zal zij ook handelingsbevoegdheid hebben, zij zal ze mogen beheeren en er over be-

---

1) Schröder: Nias, blz. 419.
2) Wilken II, 275.
3) Adatrb. VI, 293.

schikken. Doch of zij ook de bevoegdheid krijgt in andere zaken in rechte op te treden, is voor mij duister.

Hetzelfde kunnen wij zeggen van de vrije huwelijken (*sĕmĕndo-mardika, sĕmĕndo-radja-radja*, e. d.), waar de vrouw ook vermogensrechten krijgt en dus waarschijnlijk ook wel vermogensrechtelijke handelingsbevoegdheid, maar omtrent welker verdere gevolgen, de handelingsbevoegdheid aangaande, ik in twijfel sta, en op welk punt zij misschien verschillen van de gewone ouderrechtelijke huwelijken.

Is, gelijk wij zagen, de handelingsbevoegdheid van de vrouw in het vaderrecht in principe niet bestaanbaar, daar de vrouw als object van eigendom wordt beschouwd, in den loop der tijden heeft zij niettemin eenige handelingsbevoegdheid gekregen, ten eerste wat betreft haar huishouding, ten tweede wat betreft het eischen van levensonderhoud en samenwoning, waarbij zich aansluit het recht om echtscheiding te vragen zoo de man haar wenschen niet inwilligt. Op Bali echter heeft zij een handelingsbevoegdheid gekregen die voor het vaderrecht zeer aanzienlijk is.

Aangaande de huwelijken, waarbij de bruidschat nog schuldig blijft, kunnen wij zeggen dat de vrouw nog in patria potestate blijft, en als zoodanig nog geen handelingsbevoegdheid heeft, Bali uitgezonderd waar de vrouw reeds als dochter vermogensrechtelijke handelingen kan verrichten.

In huwelijken, gesloten op den voet van *ambil-anak* en *sĕmĕndo-mardika*, zou ik vermogensrechtelijke handelingsbevoegdheid willen aannemen, doch aangaande de verdere rechtsbevoegdheid niet tot een vaststaande conclusie willen komen.

Ouderrecht.

In dit verwantschapsstelsel heeft de vrouw een even groote handelingsbevoegdheid als de man. Wat de vermogensrechtelijke handelingsbevoegdheid aangaat is dit natuurlijk in overeenstemming met het feit dat de vrouw op de zelfde manier en ook de zelfde goederen bezit als de man. Zoowel de meegebrachte als de tijdens het huwelijk verkregen goederen blijven gescheiden, tenzij deze laatste gewonnen zijn door gemeenschappelijken arbeid. Zoo lezen wij b.v. van Atjèh dat de man weliswaar de vrouw moet onderhouden, doch dat algemeen de adat is, dat de vrouw als huis-

houdster optreedt, en dat van vele rijke vrouwen, die minvermogende mannen getrouwd hebben, er geene aan denkt van hem levensonderhoud te vorderen [1]). Haar onderhoudskosten zullen zij dus uit eigen middelen trekken.

Van de Landak- en Tajam-Dajaks op Borneo lezen wij:

> „De man zal niets van de door gemeenschappelijken arbeid verkregen „goederen als rijst, tengkawang, varkens, kippen, verkoopen zonder hare „toestemming; zij zal dit echter evenmin doen buiten zijn medeweten." [2])

Hieruit mogen wij dus concludeeren dat zij dat wel mag doen uit haar eigen goederen, hetzij die bij het huwelijk meegebracht zijn, of staande huwelijk persoonlijk verkregen.

Van de Olo Ngadjoe-Dajaks vermeldt PERELAER dat gedurende het leven der beide echtgenooten hunne goederen gescheiden blijven en de man niets van de bezittingen zijner vrouw of omgekeerd kan verkoopen, belasten of vervreemden [3]), wat in zich sluit dat zij dat wel van hun eigen bezittingen kunnen doen.

In den regel is iedere echtgenoot voor zijn handelingen verantwoordelijk met zijn eigen goederen. WILKEN zegt dat met zooveel woorden van de Makassaren en Boegineezen:

> „Voor zooveel betreft de gemeenschappelijke schulden, komt de helft „ten laste van den boedel van den overledene, terwijl voor de andere helft „de overlevende echtgenoot aansprakelijk blijft. Anders is dit met de „particuliere schulden." [4])

SCHWANER vermeldt echter het tegendeel van de Dajaks van Doesson, Moeroeng en Siang; de man, die een tijd lang zijn vrouw verlaten heeft moet de door haar gemaakte schulden betalen, bij weigering waarvan de vrouw het huwelijk als ontbonden beschouwt [5]).

Zoo vindt men ook van de Vorstenlanden:

> „Een man... is verantwoordelijk voor de zaak of de schulden zijner „vrouw, ofschoon zij dezelve buiten zijn voorkennis heeft gemaakt. Is

---

1) SNOUCK HURGRONJE: de Atjèhers I, 396—7.
2) SCHADEE in Bijdr. Kon. Instit., dl. 63, blz. 456.
3) Adatrb. XIII.
4) WILKEN I, 368.
5) Tijdschr. Bat. Gen. I, 219—20.

„hij niet in staat om te betalen, dan zullen beiden, man en vrouw, als „pandelingen aan den schuldeischer overgeleverd worden." [1])

Hier zien wij dus in de eerste plaats de man verantwoordelijk gesteld met zijn goederen, terwijl de lijfsdwang op beiden wordt uitgeoefend.

De handelingsbevoegdheid van een vrouw in de Minahasa moge blijken uit het antwoord op de vraag, of een goed, door echtgenooten staande huwelijk gekocht, tot de huwelijksgemeenschap *(harta pendapatan)* der echtgenooten behoort, gedaan aan het slot van een in Adatrechtbundel III opgenomen vonnis van den landraad te Menado van 1905, hetwelk luidt, dat vermoedelijk het hier aangenomen vermoeden — dat bevestigend luidde — zal moeten wijken voor het bewijs dat de koopsom verkregen was door verkoop van eigen goed van een der echtgenooten [2]).

Ook Mr. J. H. CARPENTIER ALTING vermeldt:

„Zoo blijft dan ook de vrouw geheel en al vrij in het beheer van en „de beschikking over de haar persoonlijk toebehoorende goederen, treedt „zij zelve in rechten op en moet, rekening houdende met de zuivere adat-„voorschriften, de man zelfs onbevoegd worden geacht in rechten voor „de vrouw op te treden of eenige daad van beheer of beschikking over „hare goederen uit te oefenen." [3])

Hoewel CARPENTIER ALTING in aangehaald werk erkent dat in den laatsten tijd dit wel iets veranderd is en meer en meer de man als beheerder optreedt zoowel over de gemeenschap (wat hij altijd al deed) als over de goederen van zijn vrouw, geloof ik toch niet dat er een verplichting voor de vrouw bestaat om zich door haar man, in eventueele civiele geschillen haar goederen betreffende, te doen bijstaan, zooals KALĒNGKONGAN vermeldt in zijn rapport over het gewoonterecht in de Minahasa [4]).

Voor het Toradja-gebied sluit de vermelding dat de vrouw in hoofdzaak voor zichzelf moet zorgen [5]), handelingsbevoegdheid van deze in.

---

1) Pand. VIII, pl. 659.
2) Adatrb. III, 134.
3) CARPENTIER ALTING I, 63—4.
4) Adatrb. III, 74—5; uit het Maleisch vertaald in Pand. VIII, pl. 609.
5) Dr. ALB. C. KRUYT: De Inlander en de Zending (1906).

De bovengenoemde aanhaling van WILKEN bewijst dus de handelingsbevoegdheid van de Makassaarsche en Boegineesche vrouw.

Als de Raad van Justitie te Soerabaja in zijn vonnis van 20 Oct. 1915 aanvoert dat ieder der echtgenooten het eigen ten huwelijk aangebrachte vermogen met de bespaarde opbrengst daarvan voor zich behoudt en de man noch het beheer, noch de beschikking heeft over de goederen zijner vrouw [1]) dan beslist hij tevens implicite dat de vrouw op Java handelingsbevoegdheid heeft.

In eenige désa's schijnt echter de vrouw, zoo zij van haar aangebrachte goederen wil verveemden, haren man hier kennis van te moeten geven, soms zelfs zijn medewerking of zijn toestemming te moeten vragen [2]).

Ten aanzien van de goederen, die de vrouw staande het huwelijk mocht hebben verkregen, moeten wij, wat haar handelingsbevoegdheid omtrent deze betreft, een uitzondering maken voor de geschenken die de Atjèhsche vrouw van haar man krijgt tijdens het huwelijk. Hiervan erlangt zij alleen eigendom van datgene, dat zij gekregen heeft ten tecken van haar ontmaagding, en van de sieraden alleen hetgeen zij op den zevenden dag na haar huwelijk ontving en verder de meest vergankelijke zaken. Over de andere geschenken mag zij dus niet vrij beschikken [3]).

Langen tijd is er aan de handelingsbevoegdheid van de vrouw in het ouderrecht getwijfeld, er werd menigmaal tegen een rechtsvordering een exceptief verweer opgeworpen op grond van een beweerde algemeene onbevoegdheid van de vrouw, waarbij dan Mohammedaansch of Europeesch recht aangevoerd werd om de exceptie te doen slagen. Soms strekte de vordering zelf tot nietigverklaring van een handeling eener vrouw, zonder bijstand van haar man. Zoo een vordering werd toegewezen bij een vonnis van den landraad te Batavia van 9 Sept. 1867 [4]) op grond:

> „dat in het Muzelmaansch regt, de vrouw met betrekking tot den man „een geheel ondergeschikte plaats bekleedt;

---

1) I. T. R., dl. 106, blz. 38; Adatrb. XII, 418—9; zie ook M. L. M. v. D. LINDEN in Tijdschr. B. B., dl. 41, blz. 225.

2) Zie HOLLEMAN in Adatrb. XVIII, 94, 113.

3) SNOUCK HURGRONJE: de Atjèhers I, 396—7.

4) W. 254.

„dat zij wordt beschouwd als van natura onbekwaam, om alleen eenige „handeling des burgerlijken levens te verrichten;

„dat volgens de algemeene erkende godsdienstige wetten en instellingen „door den inlander als wet aangenomen, dat de goederen der vrouw geheel „staan onder het beheer van haren man en zij geen handeling vermag te „verrigten zonder zijne machtiging of bijstand;''

Dit vonnis werd bekrachtigd door den Raad van Justitie te Batavia bij vonnis van 29 Jan. 1868.

Bij een vonnis van den Raad van Justitie te Soerabaja van 16 Oct. 1867, werd een exceptie, op grond van onbevoegdheid van de vrouw, opgeworpen, in principe aangenomen, overwegende:

„dat volgens art. 75 R. R., de rechter in zaken, die niet geregeld zijn „bij de godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken der inlanders, de „algemeene beginselen van het burgerlijk en handelsrecht voor Europeanen „tot rigtsnoer heeft te nemen;

„dat overeenkomstig de beginselen van het burgerlijk wetboek ook de „inlandsche vrouw, volgens hare godsdienstige wetten ten aanzien van „haren echtgenoot is geplaatst in een ondergeschikten toestand, doch, dat „de gevolgen daarvan bij de wetten niet zijn geregeld, weshalve de regter „zich in dezen behoort te rigten naar de beginselen van het regt voor „Europeanen'';[1])

Nu ging men dus art. 110 B. W. toepassen, maar ook moest art. 116 B. W. nu toegepast worden, dat zegt dat slechts de vrouw zelve, haar man of hunne erfgenamen de nietigheid van haar handelen zonder machtiging kunnen inroepen, hetgeen in casu niet gebeurd was, zoodat gedaagde zich niet van de voorgestelde exceptieve verdediging kon bedienen.

Vooral ook zaakwaarnemers, zoowel Chineesche als Europeesche, schenen zoo aan het Europeanenrecht verknocht, dat zij geen stap daarbuiten waagden te doen en nooit een inlandsche vrouw, zonder machtiging of bijstand van haar man, durfden te vertegenwoordigen. Zoo lezen wij in een verhandeling van Mr. B. TER HAAR over de „Burgerlijke rechtspraak van regentschapsgerechten'' (1918), opgenomen in Adatrechtbundel XIX, dat vrouwen steeds zelf optraden, en dat in Semarang de invloed der Europeesche zaakwaarnemers er zelfs in geslaagd was in een intro-

1) W. 303.

ductief request van een Javaansche vrouw te doen opnemen: „voor zooveel noodig te dezen door haar man bijgestaan'' [1]).

In een vonnis van den landraad te Batavia van 10 Juli 1875 werd eindelijk zeer breed gemotiveerd dat ook naar Mohammedaansch recht de vrouw na haar huwelijk volkomen bevoegd blijft, zonder bijstand van haar man over haar goederen te beschikken [2]). De raad van Justitie te Batavia bekrachtigde op dit punt, na het oordeel van deskundigen gevraagd te hebben, het op dezen grond gebaseerde vonnis van den landraad, bij vonnis van 28 April 1877 in aansluiting op het incidenteele vonnis van 23 Sept. 1876.

In den zelfden zin overwoog vijf jaar later ook de Raad van Batavia in zijn vonnis van 25 Febr. 1880 [3]) op grond dat de Mohammedaansche wetten geen beperkende bepalingen inhouden aangaande de handelingsbevoegdheid van de vrouw, en in een vonnis van den zelfden Raad van Justitie van 21 Aug. 1891 werd de exceptie van onbevoegdheid tot handelen van de vrouw bestreden op grond:

> „dat... bijstand of machtiging volgens het Mohammedaansche recht „niet... gevorderd (werd) bij vervreemding door gehuwde vrouwen.'' [4])

De exceptie van een vrouw, dat de dagvaarding nietig zou zijn omdat zij was opgeroepen zonder bijstand van haar man, werd in een vonnis van den Raad van Justitie te Makassar van 26 Nov. 1884 verworpen, op grond:

> „dat de Raad zich vereenigt met het terecht door geappeleerde aan„gehaald algemeen gevoelen, dat aan de Inlandsche vrouw het jus standi „in judico moet worden toegekend;
>
> „dat toch in het algemeen aan ieder meerderjarig persoon het recht „moet worden toegekend om zoowel eischende als verwerende in rechten „op te treden, terwijl een beperking van dit natuurlijke recht slechts kan „steunen hetzij op uitdrukkelijke wetsbepalingen, hetzij ten aanzien der „Oostersche bevolking op een algemeene erkende stelling, geen van welke „in casu aanwezig is.'' [5])

---

1) Adatrb. XIX, 161.
2) W. 630.
3) W. 873.
4) W. 1549.
5) W. 1125.

In gelijken zin had het Hoog-Gerechtshof overwogen in zijn arrest van 30 Aug. 1877, toen door gerequireerde (het Gouvernement) werd beweerd dat het verzet, waarmee een vrouw in cassatie kwam, niet-ontvankelijk zou zijn omdat zij niet gemachtigd was of bijgestaan werd door haar man; de overweging luidde:

„dat volgens de algemeen erkende rechtsinstellingen, zeden en gewoonten „der inlandsche bevolking op Java, de inlandsche vrouw, die eigen goed „bezit, daarover vrijelijk kan beschikken, en ook, gehuwd zijnde, ter zake „in rechten zoo eischende als verwerende kan optreden, zonder daartoe „eenige autorisatie of bijstand van haren man te behoeven;" [1])

Wat de goederen, die deel uitmaken van de gemeenschap, betreft, hierover kan noch de vrouw, noch de man eenzijdig beschikken. Dit werd afdoende uitgemaakt in een vonnis van den landraad te Poerwakerta van 11 Febr. 1913, overwegende, nadat door getuigen is uitgemaakt dat het betwiste erf werkelijk behoorde tot de *ganakaja* (elders: *ganagini*):

„dat waar nu blijkt dat de verkoop van een goed toebehoorende aan „twee personen, slechts door één der eigenaren heeft plaats gehad, zonder „medeweten en zonder daartoe door den anderen eigenaar te zijn ge„machtigd, die verkoop nietig is;" [2])

Een dergelijke overweging gaf de landraad te Bendjermasin in een vonnis van het jaar 1920:

„dat, waar eischeresse's qualiteit van mede-eigenares dier huizen niet „is tegengesproken, die huizen met haar goedvinden en medeweten hadden „moeten zijn verkocht;

„dat hiervan uit de koopacten niets blijkt en eischeresse zelve zegt „niets van dien verkoop af te weten, terwijl uit de verklaringen van de „verkoopers evenmin blijkt dat eischeres iets van den verkoop af wist;

„dat op die gronden de verkoop dier huizen eveneens ongeldig is;" [3])

Te oordeelen naar een vonnis van den landraad te Brebes van 24 Maart 1920, schijnt aldaar ook de man, als hoofd van het gezin, de gemeenschap te beheeren, maar bovendien onder inlanders van stand en aanzien er onbeperkt over te kunnen beschikken [4]).

1) W. 745.
2) Adatrb. XIV, 66.
3) Adatrb. XXII, 361—2.
4) I. T. R., dl. 114, blz. 370—1.

In het ouderrecht bestaan ook verschillende verplichtingen voor den man jegens zijn vrouw, zooals de plicht om haar te onderhouden, met haar samen te wonen en dergelijke uit den aard van het ouderrechtelijk huwelijk voortvloeiende. Bij in gebreke blijven is de vrouw bevoegd nakoming in rechte te vorderen, zooals bijvoorbeeld aangaande den plicht tot het verstrekken van levensonderhoud, of ontbinding van het huwelijk te vragen, zooals bij kwaadwillige verlating het geval zal zijn.

De vrouw heeft dus de bevoegdheid dienaangaande in rechte op te treden, is dus handelingsbevoegd. De gronden echter waarop, en de gevallen waarin zij ontbinding van het huwelijk kan vragen, worden in het volgende hoofdstuk behandeld.

Even mag opgemerkt worden dat in Atjèh de man gedurende een zekere termijn *(djandji-djinamèë)* ontslagen is van zijn onderhoudsplicht, welke termijn afhangt van den bruidschat [1]) en gedurende welke termijn de vrouw dus niet een vordering tot het verschaffen van levensonderhoud kan instellen.

De conclusie aangaande de handelingsbevoegdheid van de vrouw in het ouderrecht is dus dat de vrouw absoluut handelingsbevoegd is, vrij over haar eigendommen mag beschikken, een enkele plaatselijke adatrechtelijke instelling uitgezonderd. De gemeengewonnen goederen beheert de man, die hierover beschikt met medewerking van zijn vrouw. Wijders is de vrouw bevoegd rechtsvorderingen in te stellen, tekortkomingen van haar man betreffende.

---

1) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 397.

HOOFDSTUK IV.

HET RECHT VAN DE VROUW TOT HET VRAGEN VAN ONTBINDING VAN HET HUWELIJK.

De redenen die de vrouw kan opgeven tot het verkrijgen van echtscheiding zijn over het algemeen in het adatrecht veel beperkter in aantal dan die welke de man kan aanvoeren.

In het vaderrecht ontzegt het feit dat de vrouw voorwerp van eigendom, gekochte waar is, haar het recht tot ontbinding van het huwelijk over te gaan; in het moeder- en ouderrecht bezit zij wel die bevoegdheid, doch is in de toepassing daarvan veel meer beperkt dan de man. Het wegvluchten is dan ook voor haar veelal het eenige middel om zich van te knellende banden te ontdoen. De financieele gevolgen zullen in dat geval echter altijd zeer nadeelig zijn voor haar of haar familie [1]), zoodat deze omstandigheid het huwelijk wel eens doet bestendigen, waar het anders zeker zou worden ontbonden.

Moederrecht.

Zooals te denken valt, zal in die streken, waar de man niet met zijn vrouw samenwoont, een duurzaam huwelijksleven wel zeldzaam zijn [2]), wat nog verergerd wordt doordat vrije keuze ook al geen algemeen voorkomend iets is. Jongelieden van ongeveer twintig jaar, die reeds eenige keeren getrouwd geweest zijn, zijn dan ook niet zeldzaam. Hieruit blijkt tegelijkertijd dat de Islam in deze streken nog weinig invloed heeft. Wel bestaat volgens het Mohammedaansche recht het dwangrecht voor minderjarige meisjes, al beveelt de wet aan haar toestemming te vragen, doch dit dwang-

1) Zie b.v. WILKEN II, 242.
2) WILLINCK, blz. 531.

recht houdt op, zoodra het meisje zelf verklaart, haar maagdom verloren te hebben. Is het meisje geen maagd meer, dan is haar toestemming voor het huwelijk volstrekt vereischt [1]).

In de grenslanden, waar economische toestanden en samenwoning het saâmhoorigheidsgevoel tusschen man en vrouw hebben doen kweeken, zullen echtscheidingen wel iets zeldzamer zijn.

De man is vrijwel onbeperkt in zijn recht om zijn vrouw te verstooten, zij echter moet in de meeste gevallen wel min of meer ernstige oorzaken kunnen noemen die tot het gewenschte doel zullen leiden. Zoo zegt Willinck bijvoorbeeld:

> „Een enkele gril of kibbelpartij, dan wel booze bui bij den man, kan er „aanleiding toe geven. Zwaarwichtige redenen als overspel, beleediging, „mishandeling of iets dergelijks van de zijde van hem, kunnen echter „voor de vrouw tegenwoordig bijna nooit meer als motief gebezigd „worden om van hem af te komen." [2])

In het „Tijdschrift van Ned. Indië" van 1859, deel I, wordt zelfs gezegd dat geen Minangkabausche vrouw van haar man kan scheiden, dan in de navolgende gevallen:

1°. Indien de man niet voldoet aan zijn natuurlijke plichten als man.
2°. Indien de man een tweede vrouw wil nemen (wat mij wel een weinig onwaarschijnlijk voorkomt).
3°. Indien de man voor een langen tijd afwezig of uitlandig is, en niet binnen den beloofden tijd terugkeert.
4°. Indien de vrouw zoodanig door haar man wordt mishandeld, dat er bloed heeft gevloeid of zware kneuzingen zichtbaar zijn [3]).

Van Eerde [4]) geeft haar nog veel uitgebreider recht tot vragen van huwelijksontbinding, terwijl ook Willinck zegt dat eertijds, voor den Hindoe- en Islam-invloed de vrouw zoo dikwijls dat recht had als de man haar ontrouw werd, al erkent hij dat zij nog vrij gemakkelijk van haar man kan afkomen [5]).

---

1) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 360—1.
2) Willinck, blz. 548.
3) Tijdschr. Ned. Indië 1859, I, 384.
4) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 44, blz. 500.
5) Willinck, blz. 348.

In Agam schijnt het behept-zijn van den man met een gevaarlijke en besmettelijke ziekte, reden voor de vrouw te zijn tot vragen van echtscheiding [1]). Een zelfde recht kent de schrijver toe aan de vrouw in geval de man onwil toont haar levensonderhoud te verschaffen [2]), welk laatste recht mij echter twijfelachtig wil voorkomen, daar ik geen bronnen heb kunnen vinden, waarin de onderhoudsplicht van den man vermeld werd [3]).

De vrouw kan in VIII Kota en VII Loerah echtscheiding aanvragen op grond van verlating *(batjarĕj)* door den man; een aanvrage van echtscheiding om deze reden heet wel *„pasah" (fasch)* [4]).

Volgens RIEDEL zou op Kissar geen echtscheiding bestaan [5]), terwijl op Lèti de vrouw het alleen zou kunnen aanvragen in geval de man haar slecht behandelde. De familie zou dan beslissen of het geval ernstig genoeg was om echtscheiding uit te spreken [6]). Op de Sermata-Loeang-eilanden, vermeldt hij, kan de vrouw alleen ontbinding vragen, wanneer de man haar niet behoorlijk kan verzorgen [7]).

Wij zien dus dat in het moederrecht de gronden, waarop de vrouw ontbinding van het huwelijk kan vragen, vrij limitatief zijn opgenoemd, terwijl de man vrij is het huwelijk als ontbonden te beschouwen, wanneer hij daar lust in heeft.

Vaderrecht.

Theoretisch zal echtscheiding, aangevraagd door de vrouw, in het vaderrecht onmogelijk zijn, daar de vrouw eigenlijk als vermogensobject te beschouwen is. Zij is gekocht, als waar geleverd, en het zal van den man afhangen of hij zich van dat kostbare bezit wil ontdoen of niet. In eenige streken echter heeft de adat

---

1) JAMES in Kol. Tijdschr. 1917, blz. 927.

2) JAMES in Kol. Tijdschr. 1917, blz. 787.

3) Zie b.v. v. EERDE in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 44, blz. 458; Adatrb. V, 88; v. HASSELT: Midden-Sumatra, blz. 253; VERKEEK-PISTORIUS: Huishouding, blz. 43; WILLINCK, blz. 520.

4) Ind. Gids 1896, II, 1285.

5) RIEDEL: De sluik- en kroesharige rassen, blz. 416.

6) RIEDEL: De sluik- en kroesharige rassen, blz. 390.

7) RIEDEL: De sluik- en kroesharige rassen, blz. 325.

ook hem het recht van echtscheiding ontnomen, zooals WILKEN dat bijvoorbeeld vermeldt van de Bataks ter Sumatra's Westkust [1]), en in principe voor Zuid-Sumatra [2]). De Islam echter heeft den man meer rechten in dezen gegeven, waardoor de adat een zeer sterke wijziging heeft ondergaan, vooral in Mandheling, Angkola en Sipirok. Gaat hier echter het verzoek van de vrouw uit, dan wordt haar dit meestal geweigerd op grond van het oude gewoonterecht.

Ook bij de Gajō's schijnt echtscheiding zeer zelden voor te komen [3]).

In Kepas en Sim-Sim schijnen echtscheidingen door den adat verboden [4]), terwijl RIEDEL hetzelfde vermeldt van Boeroe [5]); WILKEN maakt voor dit eiland echter ten dezen opzichte een uitzondering voor het geval van overspel [6]). Of dit evenwel ook geldt voor overspel, door den man gepleegd, valt te betwijfelen, hoewel in een landraadvonnis van Amboina van 1916 een vordering tot echtscheiding, door de vrouw ingesteld, op grond van overspel en mishandeling, werd toegewezen [7]).

Voor Ambon en de Oeliasers neemt RIEDEL aan dat echtscheiding eerst plaats had toen het ongebruikelijk werd dat de overspelers door den man of de vrouw, die hen op heeterdaad betrapte, onmiddellijk gedood werden [8]). Iets dergelijks doet hij vermoeden voor de Watoebela-eilanden [9]).

BOOT zegt van Ceram, dat de echtscheiding aldaar, op verlangen der vrouw nooit toegestaan zal worden, zoo haar man er niet in bewilligt [10]), RIEDEL en TAUERN vermelden echter voor de vrouw een ruimer recht om ontbinding van het huwelijk te vragen [11]).

---

1) WILKEN I, 334.
2) WILKEN II, 241—2.
3) SNOUCK HURGRONJE: Gajōland blz. 302; Encycl. Ned. Indië, I, 732.
4) YPES in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 49, blz. 486. 492.
5) RIEDEL: De sluik- en kroesharige rassen, blz. 22.
6) WILKEN I, 49; zie ook Pand. VIII, pl. 1907.
7) Adatrb. XXI, 69.
8) RIEDEL, blz. 71.
9) RIEDEL, blz. 206.
10) BOOT in Tijdschr. Aardr. Gen., dl. 10, blz. 1163—4.
11) RIEDEL, blz. 134; TAUERN: Patasiwa und Patalima (Leipzig 1918, blz. 47).

Van Timor zegt KRUYT in „De Timoreezen" dat de vrouw als regel geen echtscheiding kan aanvragen, ook al is geen bruidschat betaald. In Amarassi is het gewoonte dat, als de vrouw van haar man af wil, zij hem de bruidschat moet teruggeven [1]).

Van de Bataks ten oosten van het gouvernement Sumatra's Westkust vermeldt DE HAAN een dergelijke beperkte vrijheid van echtscheiden, zoo die niet bij onderlinge overeenkomst tot stand komt. Het zou slechts in één geval voor de vrouw mogelijk zijn om ontbinding van het huwelijk te vragen, n.l. bij aanslag op haar leven door den man [2]). Het huwelijk scheen echter ook ontbonden te worden, zoo de gehuwde man slaaf werd, en de vrouw hem niet volgde in zijn slavernij [3]). Deze ontbinding zal echter niet meer voor kunnen komen sedert de afschaffing der slavernij in 1860 (art. 115 R. R.).

WILLER vermeldde ontbinding van het huwelijk om de zelfde reden, van Mandheling en Pertibie [4]).

Op Bali vindt op dezen grond geen echtscheiding plaats, de vrouw volgt den man zoo hij pandeling wordt (zie blz. 16).

Bij de Karo-Bataks heeft de vrouw ook weinig gronden waarop haar aanvrage tot ontbinding van het huwelijk zou slagen. Zij lokt de echtscheiding dan ook meestal uit door echtbreuk. Dit is voor de vrouw het zwaarste vergrijp, terwijl overspel, door den man gepleegd, geen reden tot echtscheiding is [5]).

Evenwel, bij de Oeloe-Kepajang-Koeboes kan de vrouw haar man verstooten (*terdjoen belas*, het doen neervallen van de vergelding) zoo hij het *berdosah*, d. i. het misdadig feit van overspel, heeft gepleegd [6]).

Over het algemeen is overspel door den man, geen reden voor de vrouw om echtscheiding te mogen vragen. Waar echter adatregelingen voor Christen-Inlanders bestaan, is dit motief wel opgenomen. Zoo bijvoorbeeld voor de Christen-Bataks in art. 45*a*

---

1) Bijdr. Kon. Instit., dl. 79, blz. 363, 365.
2) Verh. Bat. Gen., dl. 38, blz. 47.
3) Verh. Bat. Gen., dl. 38, blz. 33.
4) Tijdschr. Ned. Indië, 8e jrg., II, 182.
5) Meded. Ned. Zendel. Gen., dl. 42 (1902), blz. 402.
6) v. DONGEN in Bijdr. Kon. Instit., dl. 63, blz. 224.

eener dergelijke regeling [1]), en voor Nias (met uitzondering van de onderafdeeling Zuid-Nias) in art. 43*a* van een voor die streek geldende regeling [2]).

Pastoor GEURTJENS vermeldt voor de Kei-eilanden met nadruk dat overspel, door den man gepleegd, geen reden is tot huwelijksontbinding [3]); op de Tanimbar-eilanden echter haalt de *ndoewé* der vrouw, zoo de man echtbreuk pleegt, haar meestal weg, volgens DRABBE [4]).

Ook op Ambon blijkt uit een landraadvonnis van Amboina van 1918, overspel van den man, echtscheidingsgrond voor de vrouw [5]).

Wel is een algemeene regel dat impotentie van den man de vrouw ontbinding van het huwelijk kan doen vragen. Wij vinden dat met name vermeld voor de Bataks van het Pane- en Bilastroomgebied door NEUMANN [6]), voor Simpang-Kiri door YPES [7]), voor Mandheling en Pertibie door WILLER [8]), voor Lematang-Oeloe, Lematang-Ilir en de Pasemah-landen door WILKEN [9]) en GERZEN [10]), voor alle Palembangsche Bovenlanden in de *oendang-oendang Simboer Tjahaja* van Palembang [11]), voor Bengkoelen in het algemeen in een dergelijke *oendang-oendang* voor die streek [12]). Ook uit het aangehaalde bij ROOS [13]) en FRANCIS [14]) kan men aannemen dat impotentie van den man der vrouw reden tot echtscheiding geeft respectievelijk in Kaoer, en Telok-Betong en Boerne (Lampong-districten). Voor Ceram lezen wij hetzelfde bij RIEDEL [15]), voor Bali bij DE KAT-ANGELINO in zijn opstel „Het Balische

1) Adatrb. XI, 14.
2) Adatrb. XII, 272.
3) Uit een Vreemde Wereld, blz. 328.
4) Bijdr. Kon. Instit., dl. 79, blz. 567.
5) Adatrb. XXI, 90.
6) Tijdschr. Aardrk. Gen. 1887, blz. 264.
7) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 49, blz. 537.
8) Tijdschr. Ned. Indië, 8e jrg., II, 182; zie ook MEERWALDT in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 37, blz. 539.
9) WILKEN II, 243.
10) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 20, blz. 120.
11) Pand. VIII, pl. 1749.
12) Pand. VIII, pl. 1760.
13) Tijdschr. B. B., dl. 4 (1890), blz. 104.
14) Pand. VIII, pl. 1762.
15) RIEDEL, blz. 134.

huwelijksrecht", opgenomen in Koloniale Studiën, deel 4 (1920) [1]).

Al te lange afwezigheid van den man kan ook motief zijn voor de vrouw om ontbinding van het huwelijk te vragen. Bij de Bataks, door DE HAAN beschreven, schijnt afwezigheid van den man geen reden voor de vrouw te zijn om echtscheiding te vragen [2]). Evenwel wordt in enkele streken vereischt, dat hij in dien tijd zijn vrouw niet in haar levensonderhoud voorziet [3]). Meestal is deze nalatigheid echter geen vereischte [4]).

Een vonnis van den rapat te Bintoehan (afd. Kauer) van 1 Febr. 1907, bevat een toewijzing van een vordering tot echtscheiding, door de vrouw ingesteld op grond van verlating door haar man, gedurende twee jaar [5]).

NEUMANN vermeldt nog van Padang Lawas dat de vrouw echtscheiding kan aanvragen als de man buiten haar schuld haar niet benadert, of wanneer door onderlinge afkeer hij hier niet toe komt [6]). Voor de Christen-Bataks is dit laatste opgenomen in art. 45*d* van hun bijzondere adatregeling [7]). Van Lematang-Oeloe, Lematang-Ilir en de Pasemah-landen vermelden WILKEN [8]) en GERZEN [9]) deze adat, welke ook in de andere Palembangsche Bovenlanden bekend is [10]). Ook voor Kaoer en streken van de Lampongs kunnen wij aannemen dat om deze reden de vrouw echtscheiding kan vragen [11]). RIEDEL vermeldt iets dergelijks van Ceram-Laoet en Gorong [12]) en de Watoebela-eilanden [13]). Hetzelfde zou men

---

1) Kol. Studiën, dl. 4, blz. 231, 234.

2) Verh. Bat. Gen., dl. 38, blz. 47.

3) NEUMANN t. a. p. blz. 264; GERZEN t. a. p. blz. 120; ROOS t. a. p. blz. 106; v. DONGEN t. a. p. blz. 224; Pand. VIII, pl. 1756.

4) WILLER in Tijdschr. Ned. Indië, 8e jrg., II, 182; Batakspiegel, blz. 234; Pand. VIII, pl. 1722 en 1945.

5) Adatrb. VI, 416.

6) Tijdschr. Aardrk. Gen. 1887, blz. 265.

7) Adatrb. XI, 24.

8) WILKEN II, 243.

9) GERZEN t. a. p. blz. 120.

10) Pand. VIII, pl. 1750.

11) ROOS t. a. p. blz. 104; Pand. VIII, pl. 1762.

12) RIEDEL, blz. 173.

13) RIEDEL, blz. 206.

kunnen lezen uit een residentspeswara voor Boelèlèng van 31 October 1896 [1]). Zelfs zijn op Bali gevallen bekend dat de door de vrouw aangevraagde echtscheiding uitgesproken werd, alleen op grond dat zij „bosen" (beu) was van haar man [2]). Lijdt een man aan een afzichtelijke of besmettelijke ziekte, dan is dit haast overal een grond tot het vragen van huwelijksontbinding voor de vrouw. YPES vermeldt dit voor Simpang Kanan [3]), terwijl in de bizondere adatregelingen voor de Christen-Bataks en Niassers een artikel met dergelijken inhoud is opgenomen (resp. art. 45c en 43c) [4]).

Wat Zuid-Sumatra aangaat, vermelden weer WILKEN [5]) en GERZEN [6]) deze reden tot echtscheiding voor Lematang Oeloe, Lematang Ilir en de Pasemah-landen, voor de overige Palembangsche Bovenlanden en Bengkoelen de genoemde *oendang-oendang*, terwijl DE KAT ANGELINO voor Bali vermeldt, dat een ongeneeselijke ziekte van den man voor de vrouw reden is ontbinding van het huwelijk te vragen [7]).

In vele streken is mishandeling van de vrouw door den man voor de eerste reden tot echtscheiding. DE HAAN ontkent dit recht van de vrouw bij de Bataks ten oosten van het gouvernement Sumatra's Westkust [8]) en NEUMANN voor die van het Pane- en Bilastroomgebied [9]); wanneer echter de man in deze laatste streek driemaal wegens dit feit veroordeeld is, kan hij tot echtscheiding gedwongen worden [10]).

Aan de Simpang Kiri zal de vrouw wel van haar man kunnen afkomen bij mishandeling, daar zij door teruggave van den bruidschat *(djinamoe)* weer vrij is [11]).

---

1) Landsverorden. Bali, blz. 329.

2) DE KAT in Kol. Studiën, dl. 4, blz. 235; Adatrb. XV, 671, 127.

3) YPES t. a. p. blz. 535.

4) Adatrb. XI, 24 en XII, 272; zie voor de Bataks ook: MEERWALDT in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 37, blz. 539.

5) WILKEN II, 243.

6) GERZEN t. a. p. blz. 120.

7) DE KAT t. a. p. blz. 231 en 234; zie ook KOEN: Adatrecht van Bali, blz. 384.

8) DE HAAN t. a. p. blz. 47.

9) NEUMANN t. a. p. blz. 265.

10) NEUMANN t. a. p. blz. 262.

11) YPES t. a. p. blz. 537.

Ook aan Simpang Kanan zal de vrouw dit recht hebben, daar YPES vermeldt dat voortdurende geschillen reden kunnen geven tot echtscheiding, en mishandeling toch meestal een uiting is van verschil van meening, en een zichtbaar geschil kan genoemd worden.

Van Mandheling en Pertibie zegt WILLER het onomwonden [1]) WILKEN en GERZEN van Lamatang Oeloe, Lamatang Ilir en de Pasemahlanden [2]) van de afdeeling Redjang vermeldt VAN REES deze ontbindingsgrond [3]). De *oendang-oendang Simboer Tjahaja* van Bengkoelen meldt het motief voor die streek [4]). Ook op Nias kan het huwelijk ontbonden worden, zoo de vrouw slecht behandeld wordt; meestal haalt de vader of wie hem vervangt haar terug [5]).

De bewoners van Ceram Laoet en Gorong, en ook die van de Watoebela-eilanden schijnen de vrouw in dezen de vrijheid van echtscheiding te geven [6]).

Op de Tanimbar-eilanden, waar wij de twee soorten huwelijken, n.l. bij *„bate ndoewé"* en bij *„bat' waljete"* (zie blz. 19) hebben, bestaat bij eerstgenoemde geen andere reden voor de vrouw dan echtbreuk van haar kant en wegloopen. Bij mishandeling zal zij echter wel tot één van deze twee haar toevlucht nemen, om van haar man bevrijd te worden [7]). Bij het tweede soort huwelijk is als geldige reden tot echtscheiding het wegloopen van de vrouw wegens ruzie met haar man [8]), waarbij dan wel eens tot mishandeling overgegaan zal zijn.

RIEDEL maakt voor de Tanimbar-eilanden deze onderscheiding in twee soorten huwelijk niet, en geeft de vrouw het onvoorwaardelijk recht tot echtscheiden bij grove mishandeling, wat hij ook voor de Timor-Laoet-eilanden aanneemt [9]) en voor Damar [10]).

---

1) WILLER t. a. p. blz. 230—1.
2) Zie ook Pand. VIII, pl. 1750.
3) Pand. VIII, 1752.
4) Oend.-oend. S. Tj. Bengk., blz. 282.
5) SCHRÖDER: Nias, blz. 260.
6) RIEDEL, blz. 173, 206.
7) Zie DRABBE in Bijdr. Kon. Instit., dl. 79, blz. 555—6.
8) Zie DRABBE in Bijdr. Kon. Instit., dl. 79, blz. 566—7.
9) RIEDEL, blz. 302.
10) RIEDEL, blz. 465.

Op Ambon schijnt mishandeling voor de vrouw grond tot echtscheiding te kunnen geven [1]).

Wat Bali betreft, is ook mishandeling voor de vrouw reden tot ontbinding van het huwelijk [2]), echter vermeldt Mr. T. C. LEKKERKERKER een residentsverordening van 31 October 1896, waarin der vrouw de mogelijkheid geopend wordt scheiding te vragen zonder dat de man haar mishandeld heeft [3]).

Een eigenaardig beeld geeft een peswara uit Boelèlèng van het jaar 1821, waarin vermeld wordt, dat de vrouw niet zonder geldige reden scheiding van haar man kan bekomen ter beoordeeling van den rechter, die alles in geld evalueert. De tekortkoming van den man, b.v. mishandeling, moet op een zeker bepaald bedrag te schatten zijn, wil de vrouw scheiding erlangen [4]).

Uit een paar vonnissen moge blijken dat mishandeling door den man, voor de vrouw op Bali reden tot echtscheiding geeft. Zoo werd bij vonnis van den raad van Kerta's te Singaradja in de afdeeling Boelèlèng in 1913 een vordering tot echtscheiding, ingesteld door de vrouw, toegewezen, omdat gedaagde haar mishandeld had; en voor den zelfden raad in het zelfde jaar een vordering tot echtscheiding van een vrouw tegen haar man, op grond dat deze haar geslagen had met een stuk hout, waardoor zij een paar blauwe plekken had opgedaan [5]).

In vele streken kan ook het feit dat de man zijn vrouw niet voldoende onderdak en onderhoud verschaft, reden voor de laatste zijn om echtscheiding aan te vragen. Bij de Bataks zal dit over het algemeen niet het geval zijn [6]), of ons bestuur moest hierin verandering hebben gebracht, zooals in Padang Lawas [7]); in Simpang Kanan en Kiri schijnt echter de adat de vrouw het recht om echtscheiding te vragen op grond van onvoldoende levensonderhoud, gegeven te hebben [8]).

---

1) Adatrb. XXI, 85; zie voor Saparoea: idem 228.
2) Zie v. ECK in Tijdschr. Ned. Indië 1878, II en 1879.
3) Pand. VIII, pl. 1932 en 1933.
4) Landsverord. Bali, blz. 297 en 337.
5) Zie Adatrb. XV, 117.
6) Zie DE HAAN t. a. p. blz. 47; NEUMANN t. a. p. blz. 265.
7) NEUMANN t. a. p. blz. 265.
8) YPES t. a. p. blz. 531—2.

Het zijn weer WILKEN en GERZEN die ons dezen grond van huwelijksontbinding opgeven voor Lematang Oeloe en Ilir en de Pasemah-landen [1]), terwijl hij voor Bengkoelen is opgenomen in meer genoemde *oendang-oendang*, en VAN DONGEN hem noemt voor de Oeloe-Kepajang-Koeboes [2]). Voor Ceram Laoet, Gorong en de Watoebela-eilanden vinden wij den zelfden grond bij RIEDEL vermeld [3]).

Wat Bali betreft kunnen wij naar dezelfde bronnen verwijzen, die wij bij de mishandeling genoemd hebben. Meestal wordt „mishandeling" in één adem genoemd met „grove verwaarloozing" [4]).

Van enkele streken zijn de genoemde motieven niet speciaal opgenoemd, doch vermelden de diverse schrijvers toch „dringende redenen" of „redenen te beoordeelen door de hoofden", e. d., waaronder dan zeker deze zullen vallen. Zoo algemeen vermeldt ROOS het bijvoorbeeld voor Kaoer [5]), RIEDEL voor Ambon en de Oeliasers [6]), GEURTJENS voor de Kei-eilanden [7]). Van Roti schrijft VAN DE WETERING dat zoo de echtscheiding door schuld van den man tot stand komt, de vrouw haar eischen kan stellen aangaande de gemeengewonnen goederen [8]). Wanneer de man echter schuld heeft, vermeldt hij niet in extenso; hij noemt een paar voorbeelden als: het nemen van een tweede vrouw tegen den wil van de eerste, het slecht verzorgen van zijn vrouw of het verspillen van hun goederen en bezittingen.

Vaak heeft het adatrecht de invloed van het Gouvernement ondervonden, zoodat dikwijls inzetsels van on-indischen aard in den adat zijn ingevoerd. Zoo bijvoorbeeld in de bizondere adatregeling voor de Bataks van Tapanoeli:

> „Art. 45*f*: echtscheiding... bij een vrijheidsstraf van langer dan twee jaar." [9])

---

1) Zie ook Pand. VIII, 1749.
2) v. DONGEN t. a. p. blz. 224.
3) RIEDEL, blz. 173 en 206.
4) Zie o. a. DE KAT t. a. p. blz. 230.
5) ROOS t. a. p. blz. 104.
6) RIEDEL, blz. 71.
7) Uit een Vreemde Wereld, blz. 333—4.
8) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 65, blz. 663 en 666.
9) Adatrb. XI, 24.

Evenzoo op Bali waar een residentsverordening van 17 Aug. 1901, eerst voor Boelèlèng, later voor geheel Bali en Lombok geldend, als echtscheidingsgrond voor de vrouw ook aanvoert de veroordeeling van haar echtgenoot tot dwangarbeid voor den tijd van drie jaar of langer [1]). Op grond van deze verordening werd in 1914 voor den raad van Kerta's te Singaradja een vordering tot echtscheiding, uitgegaan van de vrouw tegen haar man, toegewezen [2]).

Ook de peswara van 31 October 1896 uit Boelèlèng [3]), waarbij de ontbinding van een huwelijk voor de vrouw, ook wanneer zij niet slecht door haar man is behandeld, mogelijk wordt gemaakt door restitutie van haar koopsom en betaling eener boete, waarvoor bij onvermogen in de plaats treedt een tijdelijke verbanning van Boelèlèng naar Djambrana (art. 3), is zeker tot stand gekomen in overleg met de gouvernementsambtenaren [4])

Wij zien dus door het heele vaderrecht heen de vrouw een zeer afhankelijke positie ten aanzien van haar man innemen, waaruit zij niet dan met de meeste moeite en in zeer bepaalde gevallen kan ontkomen, welke gevallen, onder gouvernementsinvloed en onder die van het Christendom, vaak aanzienlijk zijn toegenomen.

Ouderrecht.

Als eigenaardig instituut moeten wij hier noemen een huwelijksontbindingsvorm, waarbij de man de vrouw voorwaardelijk verstoot, doch de definitieve verstooting van de vrouw uitgaat; ik bedoel de *ta' liq*-adat, die bij de Mohammedanen in Indonesië bijna algemeen voorkomt, van Islamitische oorsprong is, doch waarvan één vorm een specifiek Indonesisch karakter heeft gekregen.

Wij weten dat de Mohammedaan, ook zonder eenige reden, de *talāq* over zijn vrouw kan uitspreken, haar kan verstooten. De vrouw echter heeft slechts in weinige en zeer lastig te bewijzen gevallen het recht ontbinding van het huwelijk te vragen *(pasah, fasch)*. Bijvoorbeeld: als de man zijn vrouw verlaat en haar niet van het noodige levensonderhoud voorziet, heeft de vrouw nog

1) Adatrb. XV, 92.
2) Adatrb. XV, 117.
3) Adatrb. XV, 88.
4) Landsverord. Bali, blz. 297.

geen recht om wegens dit feit *pasah* te eischen, alleen heeft ze dat, zoo zij bewijzen kan dat de man in haar onderhoud niet *kan* voorzien. Zoolang haar dit bewijs ontbreekt zal zij alleen de tusschenkomst van den godsdienstigen rechter kunnen inroepen om haar man aan zijn verplichtingen te laten voldoen, welk resultaat veelal sober is.

Een enkele maal is wel eens een minder juist vonnis gewezen, waarbij de vordering tot echtscheiding aan de vrouw werd toegewezen alleen op grond dat de man haar niet onderhield; zoo overwoog de Raad van Justitie te Padang op 1 Juli 1875:

> „dat een Mohamedaansche vrouw, wanneer de man haar niet behoorlijk onderhoudt, gerechtigd is de ontbinding van haar huwelijk voor den rechter te verzoeken... (Mr. L. W. C. VAN DEN BERG, Mohamedaansch Regt, pag. 124 in fine en pag. 132);"[1])

Nu komt het echter dikwijls voor dat de man voor het huwelijk een voorwaardelijke *talāq* uitspreekt, waaraan hij dan tijdens zijn huwelijk moreel, niet wettelijk, gebonden zal zijn. Al is voor deze *ta'liq* de vrije wilsverklaring noodig, toch zal die veelal onder invloed van aanstaande schoonvader of vrouw uitgesproken worden. Deze vooruit afgesproken en moreel bedongen *ta'liq's* komen overal voor, ook buiten den Indischen Archipel, en houden natuurlijk voorwaarden in, die de positie van de vrouw verbeteren, b.v.: „wanneer ik u geslagen, gedurende een maand niet onderhouden, gedurende een jaar verlaten heb, (en de rechter dit erkent), dan zijt gij door mij verstooten" [2]).

Deze *ta'liq* is dus niet specifiek Indonesisch, maar dat is wel de *ta'liq* die de man terstond op zijn huwelijkscontract laat volgen. De inhoud van deze formule is plaatselijk meestal verschillend, doch de hoofd-inhoud heeft meestal dezelfde strekking [3]). De vrouw kan zich verstooten achten, zoo de man een bepaalden tijd van haar weggaat, haar niet in haar onderhoud voorziet, haar mishandelt enz. Doch altijd moet aan de voorwaarden worden toe-

---

1) W. 1875 N°. 654.

2) SNOUCK HURGRONJE: de Atjèhers I, 383—386.

3) Ta'liq-formules opgenomen in A. W. VAN OPHUYSEN: „De Huwelijksordonnantie en hare uitvoering" (Acad. proefschr. Leiden 1907) blz. 109 e. v.

gevoegd: „wanneer de vrouw daarmee geen genoegen neemt, en de zaak aangeeft bij de bevoegde macht *(rapak)*" [1]).

Deze *ta'liq*-formule nu is in de meeste Mohammedaansche streken van den Archipel zoo algemeen dat men haast niet beter weet of zij is een essentieel vereischte voor de huwelijkssluiting [2]).

Het eigenaardige is nu dat deze *ta'liq*-adat in een paar streken niet gebruikelijk is, n.l. in Atjèh en het moederrechtelijk Menangkabau. De reden hiervan is dat de vrouw, doordat zij haar ouderswoning niet verlaat, hieraan minder behoefte heeft, onafhankelijker is van haar man dan elders. Gaat de man voor langeren tijd weg, dan zal zij zelden in behoeftige omstandigheden verkeeren. Daarbij zal mishandeling door den man zelden voorkomen daar hij, door de aanwezigheid van zijn schoonouders, weldra in ongelegenheid zou gebracht worden. In die streken dan ook, waar aparte samenwoning in zwang komt, zooals in de grenslanden van Minangkabau en in de strandplaatsen, ziet men de *ta' liq*-adat dan ook weer verschijnen [3]), waar trouwens het huwelijk meer ouderrechtelijke kentrekken krijgt.

Een tweede wijze waarop de vrouw kan trachten van haar man af te komen, is het koopen van de *talāq*, waarbij zij dus de verstooting koopt, hetzij tegen den bruidschat, hetzij tegen het dubbele ervan [4]). Deze vorm van echtscheiden heet *choel'*, en komt eveneens buiten den Indischen Arhipel voor.

Helpen al de aan de vrouw, door den Islam, toegekende middelen niet, om ontbinding van het huwelijk te verkrijgen, dan kan zij nog haar toevlucht nemen tot den afval van den Islam, daar ook dit het huwelijk doet beëindigen [5]).

Over het algemeen komt echtscheiding in Atjèh weinig voor, wat een uitvloeisel zal zijn van de vrij hooge positie van de vrouw en de mindere onafhankelijkheid van den man. Dr. J. Jacobs

---

1) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 385; C. v. Vollenhoven: Adatr. in N. I. I, 586; Carpentier Alting I, blz. 158.

2) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 388.

3) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 389; zie ook Willinck, blz. 556 e. v.

4) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, blz. 404; Willinck, 558 e. v.; C. van Vollenhoven: Adatr. N. I., blz. 586—567.

5) Mr. L. W. C. W. v. d. Berg: De beginselen van het Mohammedaansche recht (3e druk), blz. 183.

noemt een paar redenen waarom de vrouw echtscheiding kan aanvragen: het met geweld tot stand brengen van den inmissio penis, waardoor lichamelijke verwonding ontstaat, aanhoudende mishandeling en het aanhoudend tekort schieten in de verplichting van den man tegenover haar [1]).

Bij de Tamiangers kan de vrouw echtscheiding vragen, zoo de man imponent blijkt, zoo de man reeds eenmaal bij den rechter is aangeklaagd ter zake dat hij haar geen geld voor kleeding en voeding heeft verstrekt en ook na 's rechters uitspraak in gebreke blijft; zoo de man aan een huidziekte lijdt of gek is. Doch ook zonder bizondere redenen kan de vrouw aldaar echtscheiding aanvragen [2]).

In hoofdzaak zijn de redenen, op grond waarvan de vrouw ontbinding van het huwelijk kan vragen in het ouderrecht dezelfde als in het vaderrecht. Zoo leidt overspel, door den man gepleegd, niet overal tot echtscheiding.

Bij de Kajans op Borneo, onder wie over het algemeen echtscheiding weinig voorkomt, moet de man op heeterdaad betrapt worden, wil zijn overspel als grond tot huwelijksontbinding voor de vrouw gelden [3]).

Dewall vermeldt van de Bahau's dat echtscheiding tot stand komt, zoo één der partijen dit verlangt [4]). Zou overspel niet eens de grond van dit verlangen zijn?

Ook van de Zee-Dajaks kunnen wij aannemen dat de vrouw haar man gaat verlaten wegens overspel van zijn kant [5]).

Van de Dajaks van Melintam en Njawan vertelt van Berckel dat:

> „..... wederzijdsche toestemming voldoende (is) tenzij één van de echt-
> „genooten (de scheiding) wenscht op grond van misdragingen van den
> „ander." [6])

Schwaner schrijft van de Olo Ngadjoe (de stammen der Z. en O. afdeeling):

---

1) Jacobs: Familie- en Kampongleven op Groot-Atjèh I, 80, 83.
2) Adatrb. VI, 4.
3) Hose in Adatrb. XIII, 160; zie ook Nieuwenhuis in Adatrb. XIII, 264.
4) Adatrb. XIII, 173; zie ook Sint John in Adatrb. XIII, 181.
5) Hose in Adatrb. XIII, 183, 188.
6) Adatrb. XIII, 192.

„Echtscheidingen komen zelden voor; echter kunnen zij plaats grijpen, „wanneer tengevolge van herhaalde echtbreuk..... of wanneer uit hoofde „van andere bizondere oorzaken een onderlinge afkeer is ontstaan.'' [1])

Bij de Dajaks der Westerafdeeling van Borneo is overspel nimmer reden tot echtscheiding [2]) ook meestal niet bij die van Landak en Tajan [3]).

Burbridge vermeldt nog:

„According to the custom here (Sum. Dyaks) and amongst the Dusuns... „a person marrying his sister-in-law and living with the sister as his wife, „he must divorce his wife and then marry the sister.' [4])

Voor de Minahasa wordt overspel als motief genoemd in het rapport van Kalèngkongan (zie boven blz. 48) [5]). In denzelfden zin overwoog de landraad van Menado in een vonnis van 16 November 1898:

„Overwegende dat verder tusschen partijen vaststaat, dat gedaagde „buiten de echtelijke woning leeft met een andere vrouw en bij haar „een kind heeft verwekt, zoodat hij heeft gepleegd overspel, hetwelk „grond oplevert tot echtscheiding, zoodat de vordering (door de vrouw „ingesteld) tot ontbinding van der partijen huwelijk door echtscheiding „behoort te worden toegewezen; ...'' [6])

Volgens N. P. Wilken en J. A. Schwarz kan overspel, door den man gepleegd, in Bolaäng-Mogondou (Gorontalo) tot echtscheiding leiden [7]). Ook in het Toradja-gebied scheiden de echtgenooten [8]).

In een adatregeling van 1911 voor de Christen-Inlanders op Halmaheira is bovengenoemd motief tot ontbinding van het huwelijk op aanvraag der vrouw opgenomen in art. V*b* [9]) terwijl volgens een zelfde regeling van 1905 de man twee maal overspel zou moeten

---

1) Adatrb. XIV, 202.
2) Enthoven in Adatrb. XIII, 193.
3) M. C. Schadee in Bijdr. Kon. Instit., dl. 63, blz. 453—4.
4) Adatrb. XIII, 221.
5) Adatrb. III, 79; zie voor vertaling: Pand. VIII, pl. 1873.
6) R. N. I. LXXII, 76.
7) Meded. Zendel. Gen. 12 (1869), blz. 319.
8) Adriani—Kruyt I, blz. 87.
9) Adatrb. VII, 131; zie ook 160.

hebben gepleegd alvorens een vordering tot ontbinding van het huwelijk, ingesteld door de vrouw, zou kunnen worden toegewezen [1]). Eerstgenoemde regeling zal aan deze wel derogeeren [2]).

Voor Noord-Nieuw Guinea wordt in de adatregeling voor Christen-inlanders van ± 1914 het motief in quaestie niet genoemd, doch er wordt vermeld in art. 19*g* dat ook echtscheiding kan worden uitgesproken:

> „In gevallen, niet onder de voorgaande categorieën behoorende, op „eisch van één of beide echtgenooten, ter beoordeeling van den rechter." [3])

Ook op Java geldt overspel voor de Christen-inlanders als reden voor de vrouw om echtscheiding te vorderen [4]). Dit is een oplossing voor het volgende ingewikkeld geval. In adatrecht-bundel XII [5]) is een rapport opgenomen, door de zendingsconsuls in Nederlandsch-Indië aan den Gouverneur-Generaal gericht, waarin o.a. de moeilijke positie geschetst wordt van een Christen-inlandsche, die gehuwd is, en wier Christen-man op Mohammedaansche wijze zich in den echt laat verbinden met een tweede vrouw. Gedoeld wordt hier op het geval dat bovengenoemde Christen-man, om een tweede huwelijk te kunnen sluiten, tot den Islam is overgegaan, waarvoor voldoende is dat hij vóór de huwelijkssluiting de Mohammedaansche geloofsbelijdenis uitspreekt.

Christen is hij echter ook nog, daar hij niet van de Christengemeente is losgemaakt, wijl voor de losmaking hiervan geëischt wordt intrekking van den doopbrief, tegen ontvangst van een door den bevoegden zendeling geteekend bewijs, dat de uittredende het Christendom heeft verlaten (art. 4 lid 3 van de „adatregelingen in de Inlandsche Kristengemeenten op Java") [6]).

Beide huwelijken zijn op wettige wijze voltrokken, al is het ook dat de man zich, door zijn tweede huwelijk in een ander (adat)-

---

1) Adatrb. VII, 126.
2) Zie Adatrb. VII, 157.
3) Adatrb. X, 299.
4) Zie: Adatregelingen in de Ind. Chr. Gem. op Java (1911), blz. 67—69.
5) Adatrb. XII, 288 e.v.
6) Onderzoek naar de mindere welvaart der inlandsche bevolking op Java, IX*d*, deel IV.

recht heeft begeven, en door de Christen-inlanders dit huwelijk niet als wettig wordt erkend (artt. 96 en 97 van bovengenoemde regelingen). Welk recht op zulk een huwelijk nu toepasselijk is, is een vraag van quasi-internationaal privaatrecht. Nu zegt Mr. F. C. HEKMEYER wel:

> „Volgens de meest gangbare meening zal het recht van den man zulk „een huwelijk beheerschen; inden deze dus Mohammedaan is, zal hij er „meer vrouwen bij mogen nemen en zijn huwelijk door verstooting ont„binden." [1])

maar deze man is zoowel Christen als Mohammedaan.

Mr. I. A. NEDERBURGH teekent dan ook terecht aan dat de *naïb* (Moh. huwelijkssluiter) in geen geval het eerste huwelijk kan ontbinden [2]), zooals in een artikel was beweerd [3]), en welke mogelijkheid P. A. JANSE eveneens mededeelde in zijn opstel in „Wet en Adat" III, deel I [4]).

De vrouw, wier echtgenoot tot zulk een onverkwikkelijk geval aanleiding gaf, zal dan ook niet anders van hem af kunnen komen, dan door een rechtsvordering tot echtscheiding op grond van overspel in te stellen bij den landraad, welke vordering m. i. behoort te worden toegewezen, zoo het feit „overspel" bewezen wordt, daar de vrouw nog immer onder haar adatrecht valt en in de voor haar geldende bepalingen bescherming kan zoeken, al is deze dan ook in dit geval zeer zwak.

Deze ingewikkelde geschiedenis zou vermeden worden, indien gevolg werd gegeven aan de „Vierentwintig Ontwerpen over Indisch Recht", den 2en October 1909 den Minister van Koloniën aangeboden door de Mrs. J. H. CARPENTIER ALTING, PH. KLEINTJES, C. VAN VOLLENHOVEN en W. A. F. L. WINCKEL, in welk werk in hoofdstuk B § 7 al. V werd voorgesteld in art. 4 van St. 1895 N°. 198 (laatstelijk gewijzigd door art. 6 sub 97° van St. 1917 N°. 497) [5]), handelende over het gevolg van onbevoegd huwelijk sluiten, een tweede alinea op te nemen, luidende:

---

1) Ind. Gids, jrg. 1898, blz. 1310.
2) Wet en Adat III, dl. I, 200.
3) Wet en Adat III, dl. I, 198.
4) Wet en Adat III, dl. I, 74—5.
5) Zie: „De Huwelijksordonnantie en hare uitvoering", Acad. proefschrift van A. H. VAN OPHUYZEN (Leiden 1907).

„Met gelijke straf wordt gestraft de bevoegde of onbevoegde huwelijks-„sluiter, die een huwelijk sluit, terwijl hij wist of naar redelijkheid moest „weten, dat één der huwenden het Christendom beleden heeft en als „Christen een huwelijk heeft gesloten, dat nog niet ontbonden is."

Ziekte (impotentie hieronder begrepen?) van den man is in sommige streken echtscheidingsgrond voor de vrouw. Voor de Kajans wordt deze reden uitdrukkelijk vermeld [1]) bij de andere Dajaks van Borneo, waar echtscheiding om de geringste reden plaats vindt [2]) zal impotentie en ziekte van den man wel vaak tot ontbinding van het huwelijk leiden.

Van de Minahasa, hier kan nog alleen aan heidenen gedacht worden, vinden wij dezen grond niet genoemd voor de vrouw, wel heeft in vele gevallen bij ziekte de echtscheiding bij minnelijke schikking plaats [3])

Evenmin wordt er over gesproken in beschrijvingen over het Gorontalosche, het Toradjagebied en Zuid-Celebes. Daar echter hier afkeerigheid van de vrouw jegens den man haar echtscheiding kan doen vorderen [4]), zal de oorzaak van die afkeer misschien wel eens in bovengenoemden grond wortelen.

In de adatregelingen voor de Christen-inlanders van Halmaheira en die van Noord-Nieuw-Guinea wordt het recht om echtscheiding te vorderen op grond van ziekte of impotentie van den man niet genoemd [5]). Wel bestaat in genoemde regelingen voor Halmaheira een bepaling dat zoo de vrouw zonder wettige (d.z. in de regeling genoemde) redenen wil scheiden zij haar bruidschat moet terug betalen, benevens nog een zeker bedrag aan boete [6]) terwijl wij aangaande de regeling voor Noord-Nieuw-Guinea weer kunnen verwijzen naar art. 19*g* bovenvermeld.

Voor Java vermeldt alleen Holleman het onderhavige geval voor de désa Tasikmadoe (regentschap Trenggalèk) [7]) en voor de

---

1) Adatrb. XIII, 160.

2) Adatrb. XIII, 168, 173, 188, 202, 223, 322; Pand. VIII, pl. 1787.

3) Carpentier Alting I, 77.

4) Pand. VIII, pl. 1855, 1896; zie ook Adatrb. III, 121—122; Kruyt—Adriani II, 34; Wilken I, 369.

5) Adatrb. VII, 131—132, 159—160; idem X, 298—299.

6) Adatrb. VII, 132, 161.

7) Adatrb. XVIII, 148.

Vorstenlanden zou men het kunnen afleiden uit een zinsnede van WINTER:

> „Een vrouw ontevreden zijnde over haren man, wegens het niet-vervullen „der huwelijksplichten... (is bevoegd) om echtscheiding te vorderen.'' [1])

Evenals in het vaderrecht is ook hier het verlaten van de vrouw door den man reden voor haar het huwelijk als ontbonden te beschouwen.

Bij de Maleiers van Kampar-Kiri kan de vrouw echtscheiding *(pasah)* vragen, wanneer haar man haar verlaat en zes maanden wegblijft zonder voor haar onderhoud te zorgen [2])

Van de Kajans en de Poenans wordt het uitdrukkelijk vermeld door HOSE [3]), van de volksstammen aan de Doesson door SCHWANER (bewerkt door CROOCKEWIT) [4]).

Vroeger had in de Minahasa de vrouw het recht tot echtscheiding, wanneer haar man in gebreke bleef haar, gedurende een onafgebroken tijdvak van een half jaar, onderstand te verleenen. De vrouwen onder de Christen-Inlanders hebben echter niet meer zoo'n groote vrijheid, te oordeelen naar een landraadvonnis uit Menado van 9 April 1898, waarin werd overwogen:

> „dat volgens het hier te lande onder de Inlandsche Christenen geldend „gewoonterecht *kwaadwillige* verlating grond tot echtscheiding oplevert;
> „dat waar de adat dit onderwerp niet in bizonderheden regelt, daarbij „de beginselen van het Europeesche burgerlijk recht moeten worden in „acht genomen, dus ook het beginsel neergelegd in art. 211 B.W., namelijk „dat de eisch tot echtscheiding uit hoofde van kwaadwillige verlating „alleen kan worden toegestaan wanneer degene der echtgenooten, die de „algemeene woonplaats zonder wettige oorzaak... verlaat, in zijn weigering „volhoudt om tot zijn echtgenoot terug te keeren.'' [5])

Dit zelfde beginsel wordt uitgedrukt in het rapport van KALÊNGKONGAN [6]).

---

1) Pand. VIII, pl. 1976.
2) O'BRIEN in Tijdschr. Aardrk. Gen. 1906, blz. 990.
3) Adatrb. XIII, 160, 178.
4) Tijdschr. Bat. Gen. I (1853), blz. 220.
5) R. N. I., dl. LXXI, 156.
6) Adatrb. III, 79; vertaling: Pand. VIII, pl. 1873.

RIEDEL vermeldt kwaadwillige verlating als reden tot echtscheiding in Gorontalo [1]).

Van het Toradja-gebied en Zuid-Celebes wordt deze grond niet vermeld, al zal echtscheiding om deze reden in deze laatste streek m.i. wel voorkomen, gezien de losse huwelijksband, die verbroken kan worden zonder opgaaf van redenen [2]).

Bij de Toradja's noemen ADRIANI—KRUYT overspel van de vrouw eigenlijk als eenige wettig erkende reden tot echtscheiding [3]).

Voor Halmaheira is deze quaestie weer geregeld in de desbetreffende adatregeling voor de Christen-Inlanders van 1911 in een alinea, luidende:

> „Wanneer de man zijne vrouw verlaat en langer dan twee jaar niets „van zich laat hooren, ook geen geld of kleederen zendt om haar te „onderhouden, kan de vrouw zich bij het kamponghoofd beklagen en een „eisch tot echtscheiding instellen.'' [4])

Een gelijke adatregeling van ongeveer 1914 voor de Christen-Inlanders van Noord-N. Guinea regelt dit in art. 19*f*, luidende:

> „De ontbinding kan slechts geschieden in de navolgende gevallen:.....
> „*f*. In geval een der echtgenooten de(n) ander moedwillig verlaat, niet „van zich doet hooren gedurende een termijn van 2 jaren of langer. De „ontbinding wordt in zulk een geval eerst uitgesproken, wanneer de af„wezige, voor zoover zijne (hare) verblijfplaats bekend is, door of vanwege „den rechter gehoord is, die bevoegd is een termijn te stellen, waarbinnen „de afwezige tot zijn (haar) gezin moet terugkeeren.
> „Is de verblijfplaats onbekend, dan worden de naaste bloedverwanten „van de(n) afwezige in kennis gesteld met den eisch tot echtscheiding; „na 3 maanden kan dan de ontbinding van het huwelijk worden uit„gesproken.'' [5])

Wat de Christen-Inlanders van Oost-Middel-Java betreft, kent men voor die in Tegal, Pekalongan en Noord-Bajoemas en voor die van de omstreken van Semarang alleen overspel als reden tot echt-

---

1) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 19 (1870), blz. 137.
2) WILKEN I, 369, 370; Encycl. Ned. Ind. I, 329.
3) ADRIANI—KRUYT II, 35.
4) Adatrb. VII, 159—160.
5) Adatrb. X, 298.

scheiding, terwijl dit ook geldt voor de doopsgezinden van Japara [1]). Voor de Christen-Inlanders van Modjowarno, Salatiga, Poerworedjo, Kèdiri en Soemberpakem is „opzettelijke verlating (van de vrouw door den man) gedurende meer dan 2 jaar" voor de eerste reden om echtscheiding te vragen. Echter geldt voor Djepara deze regel weer niet [2]).

Cornets de Groot vermeldt in het Tijdschrift van Ned. Indië 1852 II [3]) van de afdeeling Sidajoe dat:

> „Als een man op reis gaat of zich zonder voorkennis van zijne vrouwen „verwijdert en geen onderhoud aan zijne gehuwde vrouw of vrouwen „nalaat, is de priester verplicht, zoodanige vrouwen uit haar verbintenis „te ontslaan, en het huwelijk te ontbinden en wanneer de man zich vier „jaren afwezig houdt, heeft de vrouw het recht om, des begeerende, te „hertrouwen."

Ook op West-Java zijn enkele Christengemeenten waar „opzettelijke verlating gedurende meer dan 2 jaren" van de vrouw door den man voor haar geldt als echtscheidingsgrond n.l. Bandoeng, Pengharĕpan, Indramajoe, Buitenzorg, Tjidĕrĕs. Voor Dèpok (Toegoe) gelden de bepalingen omtrent echtscheiding van het B. W. [4]).

Dr. Jul. Jacobs en J. J. Meyer vermelden van de Badoeijs dat:

> „Wordt een man verbannen en heeft de vrouw geen lust haar man naar „buiten te volgen, wat haar vrij staat, dan kan zij daartoe niet gedwongen „worden... De verbannen persoon kan niet eischen dat zijne vrouw of „kinderen hem naar buiten volgen, indien de vrouw daartoe geen lust „heeft. Zoo de vrouw, in dit laatste geval, het verlangt, dan kan haar „huwelijk ontbonden worden verklaard." [5]).

Als vierden grond tot echtscheiding voor de vrouw is mishandeling door den man te noemen. Zooals reeds gezegd geldt deze reden in Atjèh [6]), en dit zal eveneens het geval zijn bij de Tamiangers waar de vrouw ook zonder bizondere redenen echt-

---

1) Zie Hekmeyer in Ind. Gids, 1898, II, 1324.
2) Zie Kristengemeenten, art. 102.
3) Opgenomen in Adatrb. XIV, 198.
4) Kristengemeenten, art. 102; zie ook art. 104.
5) De Badoejs, 1891, blz. 94.
6) Zie boven blz. 89.

scheiding kan aanvragen [1]). Ook zal bij de meeste stammen op Borneo mishandeling der vrouw het huwelijk doen ontbinden [2]).

Wanneer in de Minahasa de vrouw slecht behandeld wordt, loopt zij veelal weg naar hare ouders. Wil de man haar terug hebben, zoo zal hij een geschenk aan haar familie moeten geven. Bij gebreke daarvan zou volgens oudtijds gevolgde opvatting het huwelijk als ontbonden worden beschouwd. Had hij echter reeds drie maal een dergelijk geschenk moeten geven, en was de vrouw voor de vierde maal weggeloopen, dan weigerden de ouders haar terug te geven [3]). Bij de heidensche Minahasers komt deze wijze van huwelijksontbinding nog voor; wat betreft de Christen-Inlanders zal echter, in verband met St. 1861 N°. 38 het huwelijk niet eerder ontbonden zijn dan nadat de acte van echtscheiding zal zijn ingeschreven door het districtshoofd, of, waar het Hoofd van gewestelijk bestuur zulks bepaalt, het onder-districtshoofd, binnen wiens gebied de woonplaats van de partijen is [4]).

Bij de Bantiks leidt ook mishandeling van de vrouw tot echtscheiding [5]).

Ook in den Gorontaloschen kring schijnt mishandeling echtscheiding ten gevolge te hebben [6]).

Van de Toradja's vermelden ADRIANI en KRUYT dat:

> „Krijgt een vrouw slaag, en voelt zij dat zij schuld heeft (altijd naar „Toradja'sche opvatting), dan weent zij, maar maakt verder geen gerucht „van de zaak. Wordt zij echter geslagen zonder dat zij schuld heeft, dan „maakt zij groot misbaar en vlucht naar hare ouders, of als deze er niet „zijn, naar een ander harer familieleden. De zaak wordt dan besproken, „en eindigt met scheiding, wanneer de man niet gezind is zijn vrouw een „verzoeningsgeschenk (langari) te geven." [7])

Op Zuid-Celebes zal ook de vrouw wel het huwelijk doen ontbinden wanneer zij mishandeld wordt, daar zelfs geringe of geen

---

1) Adatrb. VI, 4.

2) Adatrb. XIII, 160, 168, 181, 187, 192.

3) Adatrb. XVII, 104—105; idem III, 77—78; vertaling in Pand. VIII, pl. 1868.

4) Zie St. 1921 N°. 753 en St. 1924 N°. 502.

5) Adatrb. IX, 64—65.

6) RIEDEL in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 19, blz. 137.

7) ADRIANI—KRUYT II, 30; zie ook RIEDEL in Bijdr. Kon. Instit., dl. 35, blz. 91.

redenen gegeven behoeven te worden om tot echtscheiding te geraken [1]).

Voor de Christen-Inlanders op Halmaheira is het niet met zooveel woorden gezegd dat de vrouw wegens mishandeling echtscheiding kan aanvragen, doch men zal dit geval m. i. kunnen brengen onder de termen:

> „Wanneer een der echtgenooten zijne (hare) verplichtingen als echt-
> „genoot tegenover zijn vrouw (haar man), hun kinderen of ..... niet naar
> „behooren vervult.....'' [2])

In de adatregeling van omstreeks 1914 voor Christen-Inlanders op Noord-Nieuw-Guinea is deze bevoegdheid op grond van mishandeling uitdrukkelijk aan de vrouw toegekend [3]).

Volgens de „Adatregelingen in de Inlandsche Kristengemeenten op Java'' geldt mishandeling van de vrouw alleen maar als echtscheidingsgrond in Modjowarno, Kĕdiri, Bandoeng, Pengharĕpan, Indramajoe, Buitenzorg, Tjidĕrĕs, terwijl in Dèpok weer de regelen van het B. W. omtrent echtscheiding gevolgd worden [4]).

In de adatregeling voor Halmaheira heeft zich het Europeesche beginsel weer laten gelden, in dien zin dat de vrouw huwelijksontbinding kan eischen:

> „indien de man bij onteerend vonnis wordt veroordeeld wegens misdrijf;
> „of van diefachtigen aard is...'' [5])

Evenzoo in de adatregeling voor de Christen-Inlanders van Noord-Nieuw-Guinea, waar de vrouw het huwelijk ontbonden kan doen verklaren:

> „ingeval de man bij rechterlijk vonnis wordt veroordeeld tot een straf,
> „zwaarder dan 5 jaren dwangarbeid, op eisch van de andere echtgenoot.'' [6]).

Naast deze gevallen die de vrouw aanleiding geven tot gedwongen ontbinding van het huwelijk te komen, staan vele andere,

---

1) Wilken I, 369; Pand. VIII, pl. 1896.
2) Zie Adatrb. VII, 159—160.
3) Zie Adatrb. X, 298—299.
4) Kristengemeenten, blz. 67—69.
5) Adatrb. VII, 159—160.
6) Adatrb. X, 298—299.

die volgens de volksopvattingen moeten leiden tot ontbinding van het huwelijk in der minne. Allereerst doet dit zich voor om de eenvoudige reden dat de vrouw genoeg van haar man heeft en een ander de uitverkorene haars harten is geworden. LUMHOLZ vermeldt dit van de Oma-Soeling op Borneo [1]), terwijl ook ENGELHARD een gelijk geval beschrijft [2]), LING ROTH van de Zee-Dajaks [3]) en LANGENHOFF van de Land-Dajaks [4]). Van de Olo Ngadjoe vermeldt SCHWANER hetzelfde [5]). Ook in Doesoen, Moeroeng en Siang bestaat deze zelfde gewoonte [6]).

Een eigenaardige reden tot ontbinding is een slechte droom, die een vrouw of een man kan hebben, en welke haar of hem dan veel ongeluk voorspelt, op grond waarvan zij dan het huwelijk ontbinden. Vaak wordt deze droom gephantaseerd wanneer de partijen genoeg van elkaar hebben. Deze echtscheidingsgrond schijnt alleen op Borneo voor te komen [7]).

MALLINCKRODT vermeldt nog als grond tot ontbinding van het huwelijk het feit dat de man met den rug naar de vrouw toe slaapt, hetgeen haar in *sial*-toestand brengt, en zij spoedig zou moeten sterven [8]).

Ook in de Minahasa was afkeer van den man voor de vrouw reden om tot minnelijke ontbinding van het huwelijk over te gaan [9]) nu echter de meesten Christenen geworden zijn gaat dit zoo gemakkelijk niet meer.

Bij de Toradja's schijnt om deze reden de vrouw zelden tot echtscheiding over te gaan [10]), terwijl dit in Zuid-Celebes zeer vaak voorkomt [11]).

---

1) Pand. VIII, pl. 1786.
2) Adatrb. XIII, 171.
3) Adatrb. XIII, 182.
4) Adatrb. XIII, 190.
5) Adatrb. XIII, 202.
6) Tijdschr. Bat. Gen., dl. I, blz. 219.
7) Zie Adatrb. XIII, 177, 182, 188, 190; SCHADEE in Bijdr. Kon. Instit., dl. 63, blz. 432.
8) Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 107; zie ook CARPENTIER ALTING I, 75—77.
9) N. GRAAFLAND „De Minahasa" I, 470.
10) ADRIANI—KRUYT II, 34.
11) Pand. VIII, pl. 1896—1898.

Wij kunnen uit het voorgaande concludeeren dat voor de vrouw in het ouderrecht ontbinding van het huwelijk veel gemakkelijker is dan in de beide andere verwantschapsstelsels. Bij de Mohammedanen echter is de mogelijkheid om ontbinding van het huwelijk te verkrijgen voor de vrouw vrij beperkt, uit welk euvel men zich echter geholpen heeft door de invoering van de *ta'lîq*-adat. Bij de Christen-Inlanders zijn de moreele gronden van het huwelijk meer op den voorgrond gebracht, waardoor de mogelijkheid tot echtscheiding wel iets is ingekort; in vele Christen-adatregelingen is weer duidelijk de Westersche invloed merkbaar.

HOOFDSTUK V.

DE WEDUWE.

In dit hoofdstuk, niet vallende binnen het kader van den rechtstoestand van de getrôûwde vrouw, doch als appendix daarvan te beschouwen, zou ik willen beschrijven de positie die de weduwe inneemt terzake van het recht om een tweede huwelijk aan te gaan, van het vermogensrecht en van het recht om voogdij uit te oefenen over haar kinderen, bij welk laatste onderwerp dan eveneens zal worden besproken de macht, die zij over dezen reeds had als getrouwde vrouw.

§ 1. Tweede huwelijk.

Wij mogen aannemen dat in het moederrecht en in het ouderrecht de weduwe vrij is een tweede huwelijk aan te gaan, misschien met inachtneming van eenige op te nauwe verwantschap gegronde verboden.

In het vaderrecht kan in beginsel de weduwe niet meer een vrije plaats innemen, daar zij beschouwd moet worden bij haar huwelijk te zijn geleverd als een zaak, die, bij overlijden van den bezitter, overgaat in handen van den rechtverkrijgende, zoo er meer zijn, in die van één der rechtverkrijgenden. De gewone regels der vererving zijn echter in de meeste streken niet op haar toepasselijk, en waar zij dat wel zijn, onder zekere restricties.

Moederrecht.

De weduwe kan, in Mohammedaansche streken den *iddah-termijn* in acht nemende, vrij een tweede huwelijk aangaan. Als zeer gepast wordt niettemin bij de Minangkabauers beschouwd het trouwen met den broer van haar overleden man [1]), welk huwelijk *„manjiliëhkan lapië"* wordt genoemd.

1) Willinck, blz. 453; Kohler in Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, dl. 23, blz. 253; v. Eerde in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 44, blz. 394.

Daar standsverschil steeds een belangrijk huwelijksstelsel is geweest, wordt het als zeer onwelvoegelijk geoordeeld dat men zou trouwen met de weduwe van zijn overleden leermeester *(goeroe)*, terwijl het hier den kleinen man niet paste, ginds zelfs strafbaar was, met de gewezen vrouw van een negrihoofd of radja te trouwen.

Van der Toorn vermeldt eenige verboden huwelijken voor de weduwe, welke waarschijnlijk het groote leeftijdsverschil tot grondslag hebben. Zoo mocht zij niet trouwen met een kind van haar man, of met een neef (cousin), met haar schoonzoon of met een zoon of schoonzoon van haar zuster [1]).

Natuurlijk zal de vrouw ook altijd eventueel voorgeschreven exogamie moeten eerbiedigen, welke voorschriften echter plaatselijk nog al eens uiteenloopen.

Wij kunnen dus tot een tamelijk groote vrijheid concludeeren, welke de weduwe heeft om een tweede huwelijk aan te gaan. Oorspronkelijk mocht in Minangkabau slechts zij huwen met een vreemdeling, en tegenwoordig gebeurt het nog maar zeer zelden dat dit aan een jong meisje wordt toegestaan. Ook kunnen vrouwen die al eens getrouwd geweest zijn niet meer tot een bepaald huwelijk gedwongen worden, zij zijn vrij te trouwen met wien zij willen. In Mohammedaansche streken echter kan de *wali* een dergelijk huwelijk tegengaan, in geval de vrouw zich daardoor zou mésallieeren [2]).

Vaderrecht.

Bij het huwelijk de bruidschat betaald zijnde, is de vrouw van haar familie losgemaakt, en overgegaan in de verwantengroep van den man. Oorspronkelijk het recht op de vrouw met zijn andere mannelijke familie moetende deelen [3]), kreeg allengs de man tijdens zijn leven het uitsluitend recht op haar, maar na zijn dood konden zijn verwanten hunne rechten op haar doen gelden. Deze toestand vinden wij nog in de meeste vaderrechtelijke streken. Wij zien de

---

1) Tijdschr. Bat. Gen., dl. 26, blz. 231—2.

2) Zie Willinck, blz. 485, 492.

3) v. Ossenbruggen, Testeer- en Voogdijrecht, blz. 29, 33—5; eenigszins anders Wilken I, 135 e. v.

weduwe hier dan ook overgaan op één van de broers van den man (*leviraats*-huwelijk) [1], wat wij als overblijfsel kunnen beschouwen van dien vroegeren toestand, waarin de vrouw nog niet geacht werd te behooren aan één enkelen man, maar aan de gezamenlijke broers [2]. Voor dit toevallen van de weduwe aan één der broers van haar overleden man bestaan verschillende namen, als: *mangabia, ngalih, mangolih, mangintjatkon.*

In vele streken kan de weduwe alleen toevallen aan één der jongere broers van haar overleden man (b.v. in Mandheling [3]), in andere slechts aan een oudere (b.v. in de Lampongs en op Boeroe [4]). In de Bataklanden schijnt te dezen aanzien geen verplichting of voorkeur te bestaan [5]; WILKEN vermeldt echter een huwelijk tusschen een weduwe en den ouderen broer van den man als bloedschande [6].

Ofschoon het huwen tusschen een weduwe en den broeder van haar overleden man op Bali zeer dikwijls voorkomt, schijnt dit vroeger verboden te zijn geweest, daar dit onheil over het land heette te brengen. De schuldigen, die dit verbod overtraden, moesten worden gedood [7].

Niet overal mag de weduwe dadelijk na den dood van haar man aan diens broer of anderen verwant overgegeven worden. Zoo kennen de Toba-Bataks een termijn van een jaar, waarbinnen de weduwe niet mag hertrouwen [8], terwijl WILLER een zelfden regel vermeldt voor Mandailing en Padang Lawas [9]. In de adatregeling voor de Christen-Bataks is het der vrouw verboden, binnen negen maanden na de ontbinding van het eerste huwelijk, een tweede

1) Zie o.a. Gajō-, Alas- en Bataklanden: Batakspiegel, blz. 221, 223; Adatrb. VI, 54; Vonnis Rapat Baros W. 1444; Nias: SCHRÖDER, Nias, blz. 420; Zuid-Sumatra, WILKEN II, 238, 285; HISSINK in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 47, blz. 153, 166—7; Proatin Kalianda W. 2083; R. v. J. Batavia, W. 2407; Proatin Menggala I. T. R., dl. 104, blz. 139; Ambonsche kring, WILKEN I, 40, 321, 324; Adatrb. X, 283—4; Timor: GALESTIN in Ind. Gids, 1908, I, 609; WILKEN I, 139.

2) v. OSSENBRUGGEN: Testeer- en Voogdijrecht, blz. 47.

3) RIS in Bijdr. Kon. Instit., dl. 47, blz. 494.

4) HISSINK in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 47, blz. 153; WILKEN I, 46.

5) Batakspiegel, blz. 221.

6) WILKEN I, 329.

7) DE KAT in Kol. Studiën, dl. 4, blz. 31.

8) DE BOER: in Kol. Tijdschr., 1921, blz. 89.

9) Tijdschr. Ned. Indië, 1846, II, 174.

aan te gaan (art. 55) [1]). Op Ceram bestaat een dergelijk verbod niet, en mag volgens SCHADEE de weduwe onmiddellijk weer huwen [2]); BOOT echter vermeldt dat na het afsterven van één der echtgenooten de overblijvende zich nimmer meer met een ander mag verbinden [3]), hetgeen echter door WILLER en WILKEN wordt tegengesproken [4]).

Een plicht is het niet voor den broer om zijn schoonzuster te huwen, zij kan ook aan een ander uit de verwantengroep uitgehuwelijkt worden [5]), de onderhoudsplicht blijft echter op de naaste verwanten rusten.

Soms mag de weduwe zich een man kiezen, al moet dan degene, onder wiens macht zij eigenlijk viel, hierin gekend worden. Dit vermeldt NEUMANN o. a. voor het Pane- en Bilastroomgebied [6]), en VAN DER MIESEN van Boeroe [7]). In sommige streken zendt men de weduwe terug naar haar familie, echter aanspraak behoudend op den bruidschat, die verkregen wordt zoo zij eventueel weer wordt uitgehuwelijkt; dit schijnt bij de Loeboes [8]) en de Niassers [9]) voor te komen.

Onder de Christen-Inlanders heerscht monogamie, hier zullen dus de weduwen alleen dan met hun zwager huwen, zoo hij nog geen vrouw had, terwijl ook de vrije toestemming in de bestaande adatregelingen is opgenomen [10]).

De adatregeling voor Christen-Inlanders op Nias vermeldt in art. 46 dat de vrouw bij doode van haar man terugkeert tot haar familie, doch dat, zoo ze mocht hertrouwen, de familie van den overleden man voor een naar het plaatselijk gebruik te bepalen aandeel als deelgerechtigd wordt beschouwd in de wegens dit hertrouwen door de familie der vrouw ontvangen som [11]). Wordt deze regeling

1) Adatrb. XI, 26.
2) Zie Pand. VI, pl. 643.
3) Tijdschr. Aardrk. Gen., 1893, blz. 891.
4) WILKEN I, 321; 343 noot.
5) Encycl. Ned. Ind. I, 180; Batakspiegel, blz. 12.
6) Tijdschr. Aardrk. Gen. 1887, blz. 488; zie ook Adatrb. XI, 6.
7) Tijdschr. Aardrk. Gen. 1908, blz. 454.
8) KREEMER in Bijdr. Kon. Instit., dl. 66, blz. 323.
9) SCHRÖDER: Nias; § 1062.
10) Adatrb. XI, 21; idem XII, 269.
11) Adatrb. XII, 273.

in de praktijk inderdaad opgevolgd dan is dus het gevolg dat het *leviraats*-huwelijk wordt afgeschaft, en eveneens de op Nias voorkomende gewoonte dat de vrouw overgaat op één van haar stiefzoons. Zoo vermeldt SCHRÖDER b.v.:

> „Het gebeurt dat mannen op leeftijd nog (met) jonge vrouwen huwen, „nevens hun vroegere bij wie ze kinderen hebben verwekt. Dit is een „vorm, waarin men zich voor zijn zoons vrouwen verwerft, zonder zijn „vaderlijke zorgen alleen te moeten bepalen tot den bruidschat, want bij „den dood van den vader gaan de vrouwen als onderdeel van den boedel „over op de erfgenamen, in casu de zoons.'' [1])

Dit huwen van de weduwe met haar stiefzoon komt ook onder de Bataks voor [2]). In het Pane- en Bilastroomgebied schijnt dit vroeger eveneens gewoonte te zijn geweest, terwijl het ook vermeld wordt van Padang Lawas [3]) en Simeloengoeng [4]).

Op Bali schijnt het *leviraats*-huwelijk een zeer verouderde instelling te zijn [5]). Wel trouwen weduwe en zwager nog dikwijls, doch dit berust dan op wederzijdsche vrije toestemming; het *leviraat* is hier dus verdwenen.

DE KAT ANGELINO vermeldt dat een weduwe die hertrouwen wil, de toestemming hiertoe moet vragen van haar schoonvader, zwager of meerderjarigen zoon [6]). Naar de tegenwoordige opvattingen mag echter een kinderlooze weduwe naar haar ouders terugkeeren; zij moet zich daarvoor tot het districtshoofd wenden, die haar een schriftelijke verklaring geeft, waarna zij tot de *merdika's* (vrijen) gerekend wordt. Gaat zij daarna een tweede huwelijk aan, dan behoeft de nieuwe man geen koopsom te betalen [7]). Een *pedandaistri*, dat is de echtgenoote van een priester, ook behoorende tot de kaste der Brahmanen, en daarom verplicht de priesterwijding te ondergaan, mag na den dood van haar man geen nieuw huwelijk meer aangaan [8]).

---

1) SCHRÖDER: Nias, blz. 260; zie ook blz. 420; 424—5.
2) Batakspiegel, blz. 12, 221, 223; WILKEN I, 329.
3) NEUMANN in Tijdschr. Aardrk. Gen., 1887, blz. 249.
4) KROESEN in Tijdschr. Ned. Indië, 1873, blz. 284.
5) Adatrb. XV, 9; zie ook blz. 15.
6) Kol. Studiën, dl. 4, blz. 35.
7) idem, blz. 233.
8) idem, blz. 36; zie ook Adatrb. I, 191.

In de landsverordeningen van Lombok is het verbod van hertrouwen opgenomen voor weduwen uit de hoogste drie klassen [1]) op grond van de opvatting dat de weduwe met haar overleden man nog in het hiernamaals verbonden is.

Bij huwelijken, gesloten terwijl de bruidschat nog niet betaald is, is de vrouw nog niet te beschouwen als overgegaan naar haar mans familie, en zal bij zijn overlijden de vrouw ook niet van rechtswege overgaan op den broer. Wil deze haar huwen, dan zal hij in dezelfde positie tot haar en haar familie komen te staan als de eerste man. Van Kĕpas lezen wij echter dat, zoo een *anak tabanan* sterft, en zijn broer de weduwe wil huwen, de laatstgenoemde, noch haar familie, zich hiertegen mogen verzetten. De broer wordt dan eveneens *anak tabanan*. Wil hij haar niet huwen, dan blijft hij toch verantwoordelijk voor de afdoening der huwelijksschulden van zijn broer. Heeft de vrouw echter geen familieleden, dan vervallen van rechtswege deze schulden en is op de vrouw van toepassing hetgeen geldt voor een gekochte vrouw wier man is overleden [2]). Hetzelfde geldt voor Sim-Sim [3]).

In geval de vrouw gehuwd is op den voet van een *ambil-anak*-huwelijk, dan zullen bij overlijden van den man, de broers nooit eenige rechten op de weduwe kunnen doen gelden, daar zij niet gekocht is. Ook zal zij, zoo er nog geen stamhouders geboren zijn, niet een *djoedjoer*-huwelijk mogen aangaan, daar zij haar plichten als stamhoudster alsdan nog heeft te vervullen.

Resumeerende zien wij dus dat in vrijwel alle vaderrechtelijke streken de weduwe door *leviraats*-huwelijk op één der broers of andere verwanten van den man overgaat; soms is dit haar eigen stiefzoon. Bij Christen-Inlanders zal zij alleen met zoo'n aanverwant persoon kunnen huwen, zoo hij zelf nog ongehuwd is. Op Nias is echter onder hen het *leviraat* afgeschaft. Wederzijdsche vrije toestemming is bij Christen-Inlanders vereischte, ook om een tweede huwelijk te sluiten.

Ingeval de bruidschat niet betaald is, heeft de familie van den

---

1) Landsverord. Lombok I, 225.
2) Yzes in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 49, blz. 485—6.
3) idem, blz. 490—2.

man nog geen rechten op de weduwe. Kĕpas en Sim-Sim mogen hier als uitzonderingen genoemd worden.

Bij *ambil-anak*-huwelijk is voor *leviraat* geen plaats, terwijl het er van zal afhangen of de weduwe nog als stamhoudster haar plichten heeft te vervullen of niet, om een bruidschat-huwelijk te mogen aangaan.

Ouderrecht.

Over het algemeen kunnen wij zeggen dat in het ouderrecht de weduwe vrij is een tweede huwelijk aan te gaan. *Leviraat* bestaat uit den aard der zaak niet, al komt de gewoonte voor, dat de familie van den overleden man de weduwe een tweede huwelijk aanbiedt met één harer leden. Snouck Hurgronje en Kreemer vermelden dezen adat voor Atjèh [1]). Op andere plaatsen echter zijn huwelijken tusschen de weduwe en haar mans broeder verboden, en moet bij overtreding van het verbod boete betaald worden. Nieuwenhuis, de streek van den Mendalam beschrijvende, zegt:

> „Bei den Kajan sind nicht nur Ehen zwischen nahen Blutverwandten, „sondern auch Ehen zwischen angeheirateten Verwandten, wie der gegen„seitigen Geschwistern von Eheleuten verboten." [2])

Ook bij de Zee-Dajaks wordt deze verbintenis als minder geliefd vermeld [3]), terwijl bij de Padé-Dajaks van Landak en Tajan de boete, welke anders betaald moest worden zoo de weduwe binnen den rouwtijd hertrouwde, ook hierna moet betaald worden zoo zij met den broeder van haar man in den echt treedt [4]).

Bij de Olo-Ngadjoe is het zwager-huwelijk niet verboden [5]).

Willer vermeldt van Halmaheira dat na het overlijden van den man, de vrouw naar haar maagschap teruggaat en dat zij kan hertrouwen met wien zij wil, maar niet meer in den *tofa* (geslacht) van den overledene [6]).

---

1) Snouck Hurgronje: de Atjèhers I, 444; Kreemer: Atjèh I, 256.
2) Nieuwenhuis: Quer durch Borneo, I, 86.
3) Adatrb. XIII, 179.
4) Schadee in Bijdr. Kon. Instit., dl. 65, blz. 443—4.
5) Adatrb. XIII, 205; zie ook Mallinckrodt in Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 110.
6) Willer in Indisch Archief, I (1849), 381.

In Kĕdiri is een huwelijk ongewenscht tusschen *„bèsanan"* (aangehuwden), tenzij de twee kinderen van het eene ouderpaar van mannelijke kunne zijn, en de kinderen van het andere van de vrouwelijke [1]), waardoor dus huwelijken tusschen een weduwe en haar mans broer onder de ongewenschte vallen.

Verder moet de weduwe een termijn in acht nemen, waarbinnen zij niet mag hertrouwen. Bij de Mohammedanen is dit de *„iddah"*-termijn, die vier maanden en tien dagen duurt [2]). Bij echtscheiding is deze termijn, waarbinnen de vrouw niet een tweede huwelijk mag aangaan drie maanden en tien dagen, en in geval van zwangerschap tijdens de *iddah*, veertig dagen na de bevalling [3]).

Bij de heidensche inlanders vinden wij ook meestal een rouwtijd opgegeven, binnen welken de vrouw niet mag trouwen. Deze tijd is plaatselijk verschillend, doch meestal ongeveer een jaar. Zoo vinden wij bij de Kajans voor weduwen van hoofden een rouwtijd van een jaar vermeld, voor die van de *panjins* (vrijen) een van een half jaar, welke termijnen echter ook voor de hoofden en *panjins* zelf gelden, zoo hun vrouw is overleden [4]).

Schadee vermeldt voor de Manjoeké-Dajaks een rouwtijd van een jaar, welke volgens een andere opteekening ongeveer vier maanden zou duren, voor de Padé-Dajaks een van een maand, terwijl bij de Bantawan het er van afhangt of de overlevende nog in het huis van den of de gestorvene woont, in welk geval bij hertrouwen een boete betaald wordt, dan wel dat deze (hij of zij) naar eigen familie is teruggekeerd, waardoor deze boete afneemt naarmate de tijd tusschen overlijden en het hertrouwen van de overledene toeneemt. Zoo is die boete in het eerste jaar acht reaal, in het tweede vier, in het derde één, en vervalt ze in het vierde jaar [5]).

Bij de Olo-Ngadjoe mag de overblijvende echtgenoot niet hertrouwen, voor dat het lijkfeest is gehouden. De rouwtijd duurt dus

---

1) Holleman in Adatrb. XVIII, 147.

2) Zie Snouck Hurgronje: de Atjèher, I, 407, noot 1; Juynboll: Handbuch des Islamischen Gesetzes, blz. 171, 222.

3) Zie Snouck Hurgronje: de Atjèhers, I, 407; Juynboll: Handbuch des Islamischen Gesetzes, blz. 222.

4) Nieuwenhuis: Quer durch Borneo, II, 100.

5) Bijdr. Kon. Instit., dl. 65, blz. 443—4.

zoolang als dat nog niet is gebeurd; gedurende dien tijd wordt de weduwe *ballo* genoemd, de weduwnaar *bojo* [1]).

Iets dergelijks wordt van de Galeleezen van Halmaheira vermeld, waar de weduwe tot het laatste doodenfeest, ter eere van haar overleden man gehouden, nog als echtgenoote van dezen beschouwd wordt, zoodat ze zich tot zoolang moet onthouden van een huwelijk [2]).

In de Minahasa bestaat geen regeling aangaande den tijd na welke de weduwe een tweede huwelijk zou kunnen aangaan. De Christen-Inlanders schijnen echter de bepaling van art. 34 B. W., welke een termijn van drie honderd dagen noemt, op te volgen [3]).

Ook is in sommige adatregelingen voor Christen-Inlanders een bepaling opgenomen waarin der vrouw wordt verboden binnen een bepaalden tijd na den dood van haar man, meestal honderd dagen, een tweede huwelijk aan te gaan. Zoo vinden wij in een desbetreffende regeling voor de Christen-Papoea's op Noord-Nieuw-Guinea (1914) in art. 6:

> „Een vrouw kan geen nieuw huwelijk aangaan dan na verloop van „100 dagen na de ontbinding van het vorig huwelijk." [4])

Volgens de „Adatregelingen in de Inlandsche Kristengemeenten op Java" [5]) worden verscheiden gemeenten genoemd — Modjokerta, Dèpok (Toegoe), Buitenzorg, Indramajoe, de gemeenten van de Salatigazending, Djěpara, Poerworědjo, Kědiri — waar de weduwe niet dan na verloop van 300 dagen na den dood van haar man mag hertrouwen, welke regeling vermoedelijk is ontleend aan art. 34 B. W. De man mag, zoo zijn vrouw is overleden, dit niet dan na verloop van 100 dagen.

Bij de Badoeij's mag de weduwe eerst drie jaar na het overlijden van haar man hertrouwen, wat echter weinig voorkomt [6]).

---

1) Adatrb. XIII, 203; Zie ook Mallinckrodt in Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 110.

2) Pand. VI, pl. 630.

3) Zie Adatrb. III, 76.

4) Adatrb. X, 296.

5) Kristengemeenten, blz. 45—6.

6) Jul. Jacobs en J. J. Meer: de Badoej's, blz. 93.

Verder zal de weduwe, zoo zij wil hertrouwen, vele bepalingen aangaande verboden verwantschapsgraden hebben in acht te nemen. De grenzen waarbuiten zij moet blijven, zijn soms zeer grillig, en leenen zich veelal tot wijziging, zoo hier maar boetes voor betaald worden.

Wij komen dus tot het besluit dat de weduwe, zoo zij wil hertrouwen, alleen een zekeren termijn heeft in acht te nemen, waarbinnen dat verboden is, en verder eenige verboden graden van verwantschap.

§ 2. De vermogensrechtelijke toestand.

Na den vermogensrechtelijken toestand van de getrouwde vrouw te hebben beschreven, kunnen wij die van de weduwe hieruit afleiden. Het feit dat in het moederrecht ieder der echtgenooten bleef behouden wat hij of zij reeds bezat, doet ten aanzien van dezen goederen het overlijden van den man of van de vrouw aan deze toestand niets veranderen; de overlevende echtgenoot blijft dan ook in het bezit van zijn *harta pentjarian*. Dit zelfde kan gezegd worden van de eigen goederen in het ouderrecht. Van de door gezamenlijken arbeid gewonnen goederen zal de vrouw, na het overlijden van haar man, zoowel in het moeder- als in het ouderrecht, een aandeel als persoonlijk bezit uitgekeerd krijgen. De *harta poesaka* blijft familiegoed, zoodat de dood van den echtgenoot hierin geen verandering brengt. In het vaderrecht moet als beginsel aangenomen worden dat de vrouw, ook in weduwestaat, geen bezittingen kan hebben, daar zij geen zelfstandige positie inneemt.

Moederrecht.

De *harta pentjarian* van de vrouw blijft ook wanneer zij weduwe wordt in haar bezit. Dit zal ook het geval zijn met het huis, dat in Painan de man haar tijdens het huwelijk gegeven heeft (zie blz. 29 en 30). In die streken echter waar het als gemeenschappelijk bezit wordt aangemerkt, behoudt de weduwe er wel het uitsluitend recht op, doch onder de verplichting de helft van de waarde aan de rechtverkrijgenden van den overleden man uit te keeren. Soms heeft de weduwe, eventueel met kinderen, recht op de helft van

de *harta pentjarian* van den man. Zoo overwoog ook de Raad van Justitie te Padang in 1895 [1]). In Indrapoera worden echter alle *harta pentjarian* als vruchten van de echtvereeniging beschouwd, zoodat bij overlijden van den man, de zijne aan zijn vrouw en kinderen komen, of, in geval van kinderloos huwelijk, de helft aan zijn vrouw en de andere helft aan zijn familie [2]).

Van de *harta soearang* krijgt de weduwe overal de helft, behalve in Laboean Batoe, waar zij van de veldvruchten een derde krijgt [3]).

Vaderrecht.

De vermogensrechtelijke toestand van de weduwe verschilt in het vaderrecht feitelijk niet van die van de getrouwde vrouw, daar door het *leviraats*-huwelijk zij meestal onmiddellijk overgaat op een van de verwanten van haar overleden man, en zij dus tot dien in dezelfde verhouding komt te staan als tijdens haar eerste huwelijk tot haar man. Het komt voor dat de weduwe niet weer uitgehuwelijkt wordt, zooals b.v. van Kroë vermeld wordt, indien de overleden man geen broers had; in dat geval krijgt de vrouw vaak het vruchtgebruik van de goederen van haar man [4]). Waar de vrouw op haar zoons „vererft", is haar toestand echter meestal een dusdanige dat zij het beheer heeft over de goederen van haar man, welke zij beschermt tegen diegenen, welke de rechten van haar onmondige kinderen mochten krenken. Hiervan vinden wij voorbeelden bij de Bataks [5]) en op Nias. Van dit eiland lezen wij bij Schröder:

> „Zij (de weduwe) heeft met de andere verzorgers der kinderen het „vruchtgebruik der nalatenschap, waardoor in het onderhoud der kinderen „wordt voorzien .....
>
> „Dit houdt op als één der zoons zoover gekomen is, dat hij zelf kan „beheeren." [6])

---

1) Adatrb. VI, 252.
2) Adatrb. XI, 147—8.
3) Neumann in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 26, blz. 459.
4) Wilken II, 291; Helfrich in Bijdr. Kon. Instit., dl. 38, blz. 551.
5) Meerwaldt in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 37, blz. 538.
6) Schröder: Nias, § 1065, 1066; zie ook § 734.

Van Bali vermeldt DE KAT ANGELINO dat de weduwe gewoonlijk in de woning van haar man blijft wonen en daar leeft van de opbrengst van de nalatenschap of, bij niet aanwezigheid daarvan, gesteund wordt door zijn familie. Zij heeft het vruchtgebruik van gronden o. a., en mag alleen niets vervreemden dan ten behoeve van de lijkverbranding van haar echtgenoot. Harmonieert zij echter niet met haar mansfamilie, zoo keert zij tot de hare terug, maar verliest dan het vruchtgebruik [1]). Keert zoo'n weduwe tot haar familie terug, terwijl zij zwanger is, dan zal zij het kind op zijn derde jaar op verzoek van de familie van haar man moeten afstaan, doch zij is dan gerechtigd alle onderhoudskosten gedurende die drie jaar te vragen, welke zij haar moeten uitbetalen [2]).

De vermogensrechtelijke toestand van een weduwe, voor wie de bruidschat nog niet betaald is, is gelijk die van een ongetrouwde dochter. Het huwelijk was nog incompleet, en had nog geen vermogensrechtelijke gevolgen.

Bij *ambil-anak*-huwelijk zal de weduwe geen vermogensrechtelijke verandering ondervinden; voor den dood van haar man was zij, zoo haar vader reeds overleden was, bezitster van alle goederen en hierin is nu geen wijziging gekomen. Van den man erft de vrouw niet, daar hij meestal niets bezit [3]).

HELFRICH vermeldt van het *semendo-radja-radja* dat bij overlijden van een der echtgenooten, de ander de *harta-pentjarian* krijgt, doch dat de *harta pemboedjangan* of *harta penantian* komen aan de erfgenamen van de overleden man of die der vrouw [4]).

In het kort samengevat, zien wij dus dat in het vaderrecht in beginsel de weduwe evenmin vermogensrechten heeft als de getrouwde vrouw; in sommige streken echter treedt zij op als beheerster der nalatenschap en heeft er dan het vruchtgebruik van [5]). Vroeger een pandeling-huwelijk aangegaan hebbende, is de weduwe,

---

1) DE KAT in Kol. Studiën, dl. 4, blz. 232—4.

2) idem, blz. 247—8.

3) WILKEN II, 277.

4) HELFRICH in Bijdr. Kon. Instit., dl. 38, blz. 552.

5) Zie voor Christen Bataks: Adatrb. XI, 10—1; Kroë: HELFRICH in Bijdr. Kon. Instit., dl. 38, blz. 551; Lampongs: HESSINK in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 47, blz. 167.

evenals toen zij nog getrouwde vrouw was, vermogensrechtelijk als ongetrouwd te beschouwen. De weduwe, die echter getrouwd geweest is op den voet van *ambil-anak*, kunnen wij, zoo haar vader is overleden en zij dus niet meer onder diens gezag staat, vergelijken met een man, die een *djoedjoer*-huwelijk heeft aangegaan. Is de man, die getrouwd is volgens *semendo-radja-radja*, overleden, zoo verkrijgt de vrouw zijn verdiende of verkregen goederen, terwijl de bij het huwelijk aangebrachte aan zijn familie vervallen.

Ouderrecht.

Over den vermogensrechtelijken toestand der weduwe in dit stelsel kunnen wij kort zijn, daar zij grootendeels behandeld is in het tweede hoofdstuk. De goederen die de weduwe toebehoorden als getrouwde vrouw, blijven ook na den dood van den man in haar bezit. Van de gemeenschappelijk gewonnen goederen krijgt zij haar aandeel [1]) evenals in de andere goederen der gemeenschap, zoo die bestaan, welk aandeel soms de helft, soms een derde is, al naar de adat der betrokken streek dit aangeeft (zie blz. 52). Als er kinderen zijn blijft de boedel vaak onverdeeld tot een hunner meerderjarig is. De weduwe beheert gedurende dezen tijd de onverdeeld gebleven goederen [2]). Voor Java vinden wij dit van verscheiden streken vermeld in het Eindrésumé [3]) en in de gegevens van Mr. F. D. Holleman, over het gewest Kědiri [4]) waaruit ook blijkt dat de boedel liefst zoo lang mogelijk onverdeeld wordt gelaten.

Een kinderlooze weduwe krijgt soms de geheele gemeenschap [5]) bij de Badoeij's krijgt de weduwe het vruchtgebruik der nalatenschap [6]).

---

1) Zie bv. Landraad Menado, R. N. I., dl. 74, blz. 200.

2) Zie voor Borneo (Olo Ngadjoe): Adatrb. XIII, 225; Minahasa: Adatrb. X, 158; Carpentier Alting I, 72—3, 174; L. Adam in Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 459.

3) Eindresumé I, 34, 38—9 noot, 154; zie ook 122.

4) Adatrb. XVIII, 99; 102, 104, 107—8, 125, 140, 148—9.

5) L. Adam in Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 459; J. Keuyt in Bijdr. Kon. Instit., dl. 80, blz. 92.

6) Jul. Jacobs en J. J. Meyer (1891) „de Badoej's", blz. 93.

§ 3. **Voogdij.**

De kwestie der voogdij vinden wij in het adatrecht over het algemeen niet geregeld, wat zijn oorzaak vindt in het feit dat de familie op dit gebied steeds een groote rol gespeeld heeft, en dus aan een regeling der voogdij weinig behoefte bestond. In het moederrecht is het steeds de *mama*[s] geweest die voor de kinderen zorgde, zoowel tijdens het leven van den vader, als daarna, zoodat voogdij in dit verwantschapsstelsel een onbekend iets is. Ook in het vaderrecht was oorspronkelijk de familie van den man de aangewezen eenheid om te zorgen voor de vaderlooze kinderen, later was het de bloedverwant die de weduwe tot vrouw nam ,terwijl in sommige streken de weduwe zelf de huishouding bleef bestieren en als voogdes optrad voor de minderjarige kinderen. In het ouderrecht neemt de weduwe meer algemeen de functie van voogdes waar, hoewel het ook voorkomt dat de zorg voor de kinderen een familieaangelegenheid blijft. Over het algemeen kunnen wij zeggen dat de verhouding tusschen moeder en kinderen door den dood van den vader weinig verandering ondergaat; een tweede huwelijk, of, in het vaderrecht, het terugkeeren tot haar eigen familie brengt meer wijziging in deze.

Moederrecht.

Reeds tijdens het huwelijk was de macht van den vader over zijn kinderen in dit stelsel zoo goed als geene. De kinderen, als leden van de familie hunner moeder, hadden den *mama*[s] als hun rechtsvertegenwoordiger. Ook de moeder neemt ten opzichte van hen een tweede plaats in; de opvoeding mag aan haar toevertrouwd zijn, degene die de ouderlijke macht over hen uitoefent is toch de *mama*[s]. In de grenslanden als Painan en Indrapoera, en overal waar aparte samenwoning van man en vrouw voorkomt, zal de macht van den *mama*[s] wel een weinig getaand zijn, en zal men daar meer ouderrechtelijke verhoudingen vinden, waarbij vader en moeder tezamen hun kinderen opvoeden. Daar zal dan ook, bij overlijden van den man, de weduwe wel eenigszins de functie van voogdes innemen, al is het dan ook misschien onder toezicht van haar *mama*[s]. In Minangkabau kunnen wij echter gerust zeggen dat voogdij een onbekende grootheid is [1]).

[1]) Willinck, blz. 396; v. Ossenbruggen: Testeer- en Voogdijrecht, bl. 125.

Vaderrecht.

Tijdens haar huwelijk reeds geen gezag over haar kinderen gehad hebbend, heeft de weduwe dit ook nu niet. Gewoonlijk gaat zij een *leviraats*-huwelijk aan, waardoor de kinderen onder de macht komen van haar tweeden man[1]). In het Gajöland komt de weduwe zelf onder het gezag van een harer zoons te staan[2]), terwijl dit in de Bataklanden en op Nias zoo is, wanneer zij door een van hen gehuwd wordt, en deze dan ook ten aanzien van de andere, minderjarige kinderen, de plaats van den vader inneemt. Zijn alle kinderen nog minderjarig, dan treedt op Nias de vrouw op als voogdes, soms onder toezicht van de mansfamilie[3]). Zoo vermeldt NEUMANN van de Bataks van het Pane- en Bilastroomgebied:

> „De vader is „waris" (in de beteekenis van voogd) van zijn dochters, „de vrouw heeft den man tot „waris", maar... niet alleen de vader en „de echtgenoot (worden) zoo genoemd, maar ook zij, die eenmaal geroepen „zullen zijn om in hun rechten te treden, zooals broers en zoons."[4])

Dat de vrouw echter, al „vererft" zij op haar zoon, een hooge positie in kan nemen, blijkt uit het in de Inleiding aangehaalde citaat van MEERWALDT (zie blz. 4), waar zij eigenlijk als voogdes optreedt[5]). Ook op Timor schijnt de weduwe dikwijls de nalatenschap voor haar kinderen te beheeren[6]); eveneens treedt op Bali de weduwe in vele gevallen als voogdes op[7]). KORN merkt echter op dat zij dit alleen doet zoo er geen meerderjarige zoons zijn, daar zij in dat geval voogd worden[8]).

---

1) Zie voor Bataks: DE HAAN in Verh. Bat. Gen., dl. 38, blz. 48 en Batakspiegel, blz. 221; zie verder: v. OSSENBRUGGEN: Testeer- en Voogdijrecht, blz. 126—7.

2) SNOUCK HURGRONJE: Gajóland, blz. 317—8.

3) SCHRÖDER: Nias, blz. 264, 420, 1062, 1065.

4) Tijdschr. Aardrk. Gen., 1887, blz. 273.

5) Zie ook v. OSSENBRUGGEN: Testeer- en Voogdijrecht, blz. 127—8, voor de Lampongs, Palembang en Bengkoelen.

6) Zie KRUYT in Bijdr. Kon. Instit., dl. 79, blz. 362—3.

7) Adatrb. XV, 89; v. BLOEMEN WAANDERS in Tijdschr. Bat. Gen., dl. 8, blz. 108; DE KAT in Kol. Studiën, dl. 4, blz. 35.

8) KORN: Bali, blz. 393.

In de streng vaderrechtelijke streken is dus de naaste der mannelijke familieleden van den overleden man de voogd over diens kinderen, dit kan dus ook een meerderjarig zoon zijn. Dit beginsel vinden wij ook opgenomen in de adatregelingen voor Christen-Inlanders der Bataklanden [1]) en van Nias [2]).

Wordt een vrouw weduwe, terwijl de bruidschat voor haar nog niet betaald is, dan wordt de toestand feitelijk niet veranderd, daar de kinderen voor den dood van hun vader reeds onder het gezag stonden van hun moeders vader of broer, hetgeen nu eveneens het geval is.

Ook bij *ambil-anak*-huwelijk staan de kinderen onder het gezag van hun grootvader (aan moederszijde), en dit zal niet veranderen door den dood van hun vader. Is de grootvader reeds overleden, dan zal de weduwe als voogdes over haar minderjarige kinderen optreden, terwijl de oudste zoon, zoo gauw hij meerderjarig wordt, de voogdij wel zal overnemen.

Bij de huwelijken, die op ouderrechtelijken grondslag gesloten zijn, vinden wij ook ten aanzien van de ouderlijke macht en voogdij de ouderrechtelijke kentrekken. Tijdens het huwelijk staan de kinderen onder het gezag van de ouders gelijkelijk, terwijl bij doode een hunner, de voogdij door de overblijvende wordt uitgeoefend.

Ouderrecht.

Tijdens het huwelijk voeden beide echtgenooten de kinderen op, zij staan in deze op één lijn. Bij overlijden van den vader blijft veelal de weduwe het hoofd van het gezin, treedt op als voogdes over haar minderjarige kinderen. Ook in Atjèh blijft de voogdij bij de weduwe, zoolang zij niet hertrouwt, doet zij dit, dan oefent haar tweede man de voogdij uit, en zoo dit niet één is van de familie van haar eersten man, dan moet hij deze uitoefenen onder toezicht van de verwanten van den overledene [3]). Op Borneo blijft de overlevende echtgenoot meestal voogd(es) [4]), de weduwe wordt

---

1) Adatrb. XI, 27.
2) Adatrb. XII, 274.
3) Snouck Hurgronje: De Atjèhers I, 443—4.
4) b.v. voor Doeson Ilir: Adatrb. XIII, 212.

dikwijls in de voogdij bijgestaan door de familie van den overleden man.

In de Minahasa was het oudtijds de familieraad die, bij overlijden van eenig familielid, de kinderen verzorgde [1]) de voogdij was toen, zooals tegenwoordig nog in hoofdzaak, een familieaangelegenheid, zoodat een eigenlijke regeling dezer nu nog niet bestaat [2]). De weduwe schijnt echter het huisgezin bij elkaar te houden en als voogdes op te treden over haar minderjarige kinderen, en als zoodanig ook de goederen te beheeren [3]). Dit zelfde vinden wij op Midden-Celebes [4]) en eveneens op Java, terwijl hier in enkele gevallen, wanneer het gevraagd is, de priesterraad toezicht houdt [5]).

---

1) Carpentier Alting in Ind. Gids, 1901, blz. 130.

2) Carpentier Alting I, 171—2.

3) L. Adam in Bijdr. Kon. Instit., dl. 81, blz. 459.

4) J. Kruyt in Bijdr. Kon. Instit., dl. 80, blz. 92.

5) Adatrb. XIX, 76—81; Scheuer: Het personenrecht voor de Inlanders op Java en Madoera (1904), blz. 16, 211, 214.

LITERATUURLIJST.

Abegg (J. R.). Nota van toelichting nopens instellingen onder de bevolking in de afdeeling Kauer (medegedeeld door Mr. H. D. Levysohn Norman); Bijdragen Koninklijk Instituut, 8 (1861).

Dezelfde. Kort overzicht van de inrichting des binnenlandschen bestuurs en van de wetten, gewoonten en instellingen in de afdeeling Kroë (medegedeeld door Mr. H. D. Levysohn Norman); Bijdragen Koninklijk Instituut, 8 (1861).

Dezelfde. Overzicht der zeden en gewoonten en instellingen in de afdeeling Laïs in gebruik (medegedeeld door Mr. H. D. Levysohn Norman); Bijdragen Koninklijk Instituut, 8 (1861).

Dezelfde. Kompendium over de afdeeling Manna (medegedeeld door Mr. H. D. Levysohn Norman); Bijdragen Koninklijk Instituut, 8 (1861).

Dezelfde. Kort overzicht betreffende de wetten en instellingen benevens de inrichting van het inlandsch bestuur in de afdeeling Seloema (medegedeeld door Mr. H. D. Levysohn Norman); Bijdragen Koninklijk Instituut, 8 (1861).

Adam (L.). Uit en over de Minahasa (Bestuur; Zeden en gewoonten en het daarmede samenhangende adatrecht van het Minahassische volk); Bijdragen Koninklijk Instituut, 81 (1925).

Adat Lembaga; Adatrechtbundel XI.

Adatrechtbundels, bezorgd door de commissie voor het adatrecht, 26 deelen (1910—1926).

Adriani (Dr. N.). Korte schets van Midden-Celebes (Oegstgeest, 1920).

Adriani (Dr. N.) en Dr. Alb. C. Kruyt. De Bare'e-sprekende Toradja's van Midden-Celebes, 3 dln. (1912—1914).

Alting (Mr. J. H. Carpentier —). De regeling van het privaatrecht voor de inlandsche bevolking in de Minahasa-districten der residentie Menado, 4 st. (1902—1903).

Dezelfde. Het gewoonterecht in de Minahasa; Indische Gids, 1901.

Alting (Prof. Mr. J. H. Carpentier —). Grondslagen der rechtsbedeeling in Nederlandsch Indië, 2e druk (1926).

Berg (Prof. Mr. L. W. C. van den). De beginselen van het Mohammedaansche recht (3e druk).

Bijzonderheden: Etnografische bijzonderheden betreffende de onderafdeeling VIII Kota en VII Loerah; Indische Gids, 1896 I en II.

Boer (Dr. W. N. de). Huwelijksrecht bij de Toba-Bataks; Koloniaal Tijdschrift, 10 (1921).

Boot (J.). Korte schets van de noordkust van Ceram; Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap, 1893.

Burger (Dr. F.). Land und Leute auf den südöstlichen Molukken, dem Bismarck-archipel und den Salomo-Inseln. (Berlin, 1914).

Clercq (F. S. A. de). Over eenige maatschappelijke instellingen bij de inlandsche Christenen in de Minahasa; Tijdschrift Nederlandsch-Indië, 1871, I en 1872, II.

Dongen (G. J. van). De Koeboes in de onderafdeeling Koeboestreken der residentie Palembang; Bijdragen Koninklijk Instituut, 63 (1910).

Drabbe (P.). Het heidensch huwelijk op Tanimbar; Bijdragen Koninklijk Instituut, 79 (1923).

Eck (R. van). Schetsen van het eiland Bali; Tijdschrift Nederlandsch-Indië, 1878 II, 1879 en 1880.

Eerde (J. C. van). Een huwelijk bij de Minangkabausche Maleiërs; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 44 (1901).

Eerdmans (A. J. A. T.). Het landschap Gowa; Verhandelingen Bataviaasch Genootschap, 50 (1895—1897).

Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, 2e druk (1917—heden).

Enthoven (Mr. K. L. J.). Het adatrecht der inlanders in de jurisprudentie; diss. Leiden, 1912.

Fortgens (J.). Het adat-huwelijk onder den Tabaroe-stam met daarvan afwijkende gebruiken onder de Saoe- en Waiolistammen (N.W.-kust van Halmaheira); Bijdragen Koninklijk Instituut, 71 (1916).

Galestin (Mr. A. A.). Huwelijksrecht en huwelijksgebruiken in den Timoreeschen Archipel; Indische Gids, 1908 I.

Gersen (G. J.). Oendang-oendang of verzameling van voorschriften in de Lematang-Oeloe en Ilir en de Pasemah-landen; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 20 (1873).

Geurtjens (H.). Uit een vreemde wereld (1921).

Graafland (N.). De Minahasa, 2e druk, 2 dln. (1898).

Graafland (A. F. P.). De verbreiding van het Matriarchaat in het landschap Indragiri; Bijdragen Koninklijk Instituut, 39 (1890).

Gramberg (J. S. G.). Een maand in de binnenlanden van Timor; Verhandelingen Bataviaasch Genootschap, 36 (1872).

Grijzen (H. J.). Mededeelingen omtrent Beloe of Midden-Timor, Verhandelingen Bataviaasch Genootschap, 54 (1904).

Haan (C. de). Reis in de Bataklanden. Verhandelingen Bataviaasch Genootschap, 38 (1875).

Harrebomée (G. J.). Een bijdrage over den feitelijken toestand der bevolking in de Lampongsche districten; Bijdragen Koninklijk Instituut, 34 (1885).

Hasselman (C. J.). Algemeen overzicht van de uitkomsten van het Welvaartonderzoek gehouden op Java en Madoera (1904-1905); uitgeg. 1914.

Hasselt (A. L. van). Midden-Sumatra (1882).

Hekmeyer (Mr. F. C.). Bouwstoffen voor een regeling van het huwelijksrecht en voor de invoering van den burgerlijken stand onder de inlandsche Christenen op Java; Indische Gids, 1898 II.

Dezelfde. De ontwerpen tot regeling van het privaatrecht voor de inlandsche bevolking in de Minahasa, samengesteld door Mr. J. H. Carpentier Alting; Indische Gids, 1904 II.

Helfrich (O. L.). Nota omtrent het stroomgebied der Boelian, Djeba en Djangga; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap 45 (1902).

Dezelfde. Bijdrage tot de geographische, geologische en etnographische kennis der afdeeling Kroë; Bijdragen Koninklijk Instituut 38 (1889).

Hissink J. H.). Het papadonwezen en zijn attributen in verband met de oude staatkundige indeeling in marga's en het huwelijks- en erfrecht in de afdeeling Toelang-Bawang der Lampongsche districten; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 47 (1904).

Hoëvell (G. W. W. C. baron van). De Kei-eilanden; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 33 (1890).

Holleman (Mr. F. D.). Adatrecht van de afdeeling Toeloengagoeng; Indisch Tijdschrift Recht, 110 (1918).

Dezelfde. Het adat-grondenrecht van Ambon en de Oeliasers (1923).

Hueting (A.). Verordeningen aangaande de adat der inlandsche Christenen op het eiland Halmaheira; Bijdragen Koninklijk Instituut, 63 (1907).

Jacobs (Dr. J.). Het familie- en Kampongleven op Groot-Atjèh, 2 dln. (Leiden, 1894).

Jacobs (Dr. Jul.) en J. J. Meyer. De Badoej's; ('s-Gravenhage, 1891).

James (K. A.). Verbetering van misstanden bij huwelijk en echtscheiding in de afdeeling Agam; Koloniaal Tijdschrift, 6 (1917).

Jasper (J. E.). Eenige onderwerpen betrekking hebbende op de Minahasa; Tijdschrift Binnenlandsch Bestuur, 45 (1913).

Dezelfde. Het eiland Soembawa en zijn bevolking; Tijdschrift Binnenlandsch Bestuur, 34 (1907).

Joustra (M.). Batakspiegel, 1910. Uitgave van het Batak-Instituut, N°. 3.

Dezelfde. Het leven, de zeden en gewoonten der Bataks; Mededeelingen Nederlandsch Zendeling-genootschap, 46 (1902).

Juynboll (Dr. Th. W.). Handbuch des Islâmischen Gesetzes.

Kat Angelino (P. de). Het Balische huwelijksrecht; Koloniale Studiën, 4 (1920).

KOHLER (J.). Ueber das Recht der Minangkabau auf Sumatra; Zeitschrift für Vergleichende Rechtwissenschaft, 23 (1910).
KOOREMAN (P. J.). De adat en hare beteekenis; Verslagen Indisch Genootschap, 1903.
Dezelfde. De Gouvernements-Koffiecultuur ter Sumatra's Westkust, het Maleische belastingstelsel en de adat; Indische Gids, 1900 I.
Dezelfde. Aanteekeningen betreffende de afdeeling Painan, in het bizonder betreffende de onderafdeeling Indrapoera (1892); Adatrechtbundel XI, blz. 130—149.
KORN (Dr. V. E.). Het adatrecht van Bali; Diss. Leiden, 1924.
KREEMER (J.). Atjèh; 2 dln., 1923.
Dezelfde. Aanteekeningen omtrent het Minangkabau-Maleische familiebezit; Indische Gids, 1909 I.
KREEMER (J. J.). De Loeboes in Mandhailing; Bijdragen Koninklijk Instituut, 66 (1912).
Dezelfde. De bewoners der Gajō- en Alaslanden; in De Volken van Nederlandsch-Indië, I (Amsterdam, 1920).
Kristengemeenten: Adatregelingen in de Inlandsche Kristengemeenten op Java (Batavia, 1911).
KROESEN (J. A.). Nota omtrent de Bataklanden (speciaal Simeloengoen); Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 41 (1899).
KROESEN (TH. A. L.). Het inlandsch bestuur ter Sumatra's Westkust; Tijdschrift Nederlandsch-Indië, 1873.
KRUYT (Dr. ALB. C.). De Inlander en de Zending (1907).
Dezelfde. De Soembaneezen; in Bijdragen Koninklijk Instituut, 78 (1919).
Dezelfde. De Timoreezen; in Bijdragen Koninklijk Instituut, 79 (1923) en 80 (1924).
Legende van de afkomst der Sumatranen en van hunne instellingen; Tijdschrift Nederlandsch-Indië, 1859, I.
LIEFRINCK (F. A.). Landsverordening van Inlandsche vorsten op Bali (1917).
Dezelfde. De landsverordeningen der Balische vorsten op Lombok; 2 dln. (1915).
Dezelfde. Nog eenige verordeningen en overeenkomsten van Balische vorsten (1921).
LINDEN (M. L. M. VAN DER). De adatrechtelijke huwelijksgemeenschap op Java en Madoera; Tijdschrift Binnenlandsch Bestuur, 41 (1911).
MALAY LAW. Papers on Malay subjects. Law (Kuala Lumpur, 1908).
MALLINCKRODT (J.). Etnografische mededeelingen over de Dajaks in de afdeeling Koealakapoeas (Res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo); Bijdragen Koninklijk Instituut, 80 (1924) en 81 (1925).

MARSDEN (W.). The History of Sumatra, 3rd Ed. (1911).
MEERWALDT (J. H.). Aanteekeningen betreffende de Bataklanden; Tijdsherift Bataviaasch Genootschap, 37 (1894).
Dezelfde. Wijzen de tegenwoordige zeden en gewoonten der Bataks nog sporen aan van een oorspronkelijk matriarchaat? Bijdragen Koninklijk Instituut, 41 (1892).
MEULEN (Mr. J. C. VAN DER). Het adatrecht der Inlanders in jurisprudentie, 1912—1923.
MIESEN (J. H. W. VAN DER). Een tocht langs de noordoostkust van Boeroe; Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap, 25 (1908).
NEUMANN (J. B.). Het Panē- en Bila-stroomgebied op het eiland Sumatra; Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap, 1887.
Dezelfde. Schets der afdeeling Laboean Batoe (Sumatra's Oostkust); Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 26 (1881).
NIEUWENHUIS (Dr. A. W.). Quer durch Borneo (Leiden 1904-1907).
NIEUWENHUIZEN (J. F.) en H. C. B. VON ROSENBERG. Nias en zijn bewoners; Verhandelingen Bataviaasch Genootschap, 30 (1863).
Nova Guinea.
O'BRIEN (J. M.). Rapport omtrent de tegenwoordige politieke en economische verhoudingen en toestanden in de Kampar-Kirilanden; Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap, 1906.
OPHUIJSEN (Mr. A. H. VAN). De huwelijksordonnantie en hare uitvoering; Diss. Leiden 1907.
OSSENBRUGGEN (Mr. F. D. E.). Oorsprong en eerste ontwikkeling van het testeer- en voogdijrecht, beschouwd in verband met de ontwikkeling van het familie- en erfrecht (1902).
Pandecten van het adatrecht, uitgegeven door het Koninklijk Koloniaal Instituut te Amsterdam, verzameld onder leiding van Prof. Mr. C. VAN VOLLENHOVEN.
PISTORIUS (VERKERK). Studiën over de Inlandsche huishouding in de Padangsche Bovenlanden (1871).
REES (W. A. VAN). De annexatie der Redjang (1860).
RIEDEL (J. G. F.). De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua (1886).
Dezelfde. De landschappen Holontalo, Limoeto, Boné, Boalémo en Kattinggola of Audagilé; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap 19 (1870).
Dezelfde. De Topantunuasu of oorspronkelijke volksstammen van Centraal-Selebes; Bijdragen Koninklijk Instituut, 35 (1886).
RINNOOY (N.). L'ancienne sous-résidence de Kisser; Revue Coloniale internationale, 1886 II.
ROOS (K. H. F.). Aanteekeningen over de afdeeling Kaoer in de residentie Benkoelen; Tijdschrift Binnenlandsch Bestuur, 4 (1890).

Roos (S.). Bijdragen tot de kennis van taal, land en volk op het eiland Soemba; Verhandelingen Bataviaasch Genootschap, 36 (1872).

Schadee (M. C.). De Dajaks van Landak en Tajan; Bijdragen Koninklijk Instituut, 63 (1910).

Scheuer (Mr. W. Ph.). Het personenrecht voor de Inlanders op Java en Madoera (1904).

Schröder (E. E. W. G.). Nias; 2 dln. (1917).

Schwaner (C.). Aanteekeningen betreffende eenige maatschappelijke instellingen en gebruiken der Dajaks van Doesson, Moeroeng en Siang, bewerkt door Dr. J. H. Croockewit; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap I (1853).

Snouck-Hurgronje (Dr. C.). De Atjèhers, 2 dln. (1893—1894).

Dezelfde. Het Gajôland en zijne bewoners (1903).

Stapel (H. B.). Het Manggeraïsche volk (West-Flores); Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 56 (1914).

Stibbe (D. G.). Beschrijving der onderafdeeling Alahan Pandjang; Tijdschrift Binnenlandsch Bestuur, 21 (1901) en 22 (1902).

Tauern (O. D.). Ceram; Zeitschrift für Ethnologie, 45 (1913).

Toorn (J. L. van der). Aanteekeningen uit het familieleven bij de Maleiers in Padangsche Bovenlanden; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 26 (1881).

Vollenhoven (Prof. Mr. C. van). Het adatrecht van Nederlandsch-Indië, deel I (1918).

Dezelfde. Verordeningen Inlandsch Privaatrecht, 2e druk (1926).

Wet en Adat. Uitgegeven onder leiding van Mr. I. A. Nederburgh, 3 dln. (1896—1898).

Wetering (F. H. van de). Het huwelijk op Rote; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 65 (1926).

Wilken (Dr. G. A.). Verspreide geschriften, 4 dln. (1912).

Wilken (N. P.) en J. A. Schwarz. Allerlei over het land en volk van Bolaang-Mongondo; Mededeelingen Nederlandsch Zendeling-Genootschap, 12 (1869).

Willer (T. J.). Aanteekeningen omtrent het Noorder Schiereiland van het eiland Halmaheira; Indisch Archief I (1849).

Dezelfde. Het eiland Boeroe (1858).

Dezelfde. Verzameling der Bataksche wetten en instellingen enz.; Tijdschrift Nederlandsch-Indië, 8e jrg. II (1846).

Willinck (Mr. G. D.). Het rechtsleven bij de Minangkabausche Maleiers (1909).

Winter (C. F.). Instellingen, gewoonten en gebruiken der Javanen te Soerakarta; Tijdschrift Nederlandsch-Indië, 1843 I.

Ypes (W. K. H.). Nota omtrent Singkel en de Pak-paklanden; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 49 (1907).

LIJST

van belangrijke aangehaalde vonnissen, chronologisch gerangschikt.

Afkortingen:

Hof: Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië.
R.: Raad van Justitie.
L.: Landraad.
W.: Indisch Weekblad van het Recht.
R. N. I.: Het Recht in Nederlandsch-Indië.
A.: Adatrechtbundel.
I. T. R.: Indisch Tijdschrift van het Recht.

Volgnummer.	Rechter die het vonnis wees.	Dagteekening van het vonnis.	Het vonnis werd gepubliceerd in:	Inhoud van het vonnis.	Bladzijden waarop het vonnis voorkomt.
1	L. Batavia. R. Batavia.	9 Sept. 1867 29 Jan. 1868	W. 254	Volgens Muzelmansch recht neemt de vrouw, met betrekking tot den man, een geheel ondergeschikten plaats in. Zij wordt beschouwd als onbekwaam eenige (rechts)handeling te verrichten. De goederen van de vrouw staan onder beheer van den man; zij vermag geen handeling te verrichten zonder zijn machtiging of bijstand.	70
2	R. Soerabaja.	16 Oct. 1867	W. 303	In zaken, niet geregeld bij de godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken der inlanders, moet volgens art. 75 R. R. de algemeene beginselen van het burgerlijk en handelsrecht voor Europeanen tot richtsnoer genomen worden; zoodat t.a.v. de inlandsche vrouw ook art. 110 B.W. zou moeten worden toegepast.	71
3	L. Karang-Anjer.	3 Juli 1873	W. 534	De bij het huwelijk aangebrachte goederen blijven aan den echtgenoot, die ze meebracht, toebehooren.	44—5

Volgnummer.	Rechter die het vonnis wees.	Dag-teekening van het vonnis.	Het vonnis werd gepubliceerd in:	Inhoud van het vonnis.	Bladzijden waarop het vonnis voorkomt.
4	R. Padang.	1 Juli 1875	W. 654	De Moh. vrouw is gerechtigd ontbinding van het huwelijk te vragen, wanneer haar man haar niet behoorlijk onderhoudt.	87
5	L. Batavia. R. Batavia.	10 Juli 1875 28 Apr. 1877	A. XIX : 161	Ook volgens Moh. recht blijft de vrouw na haar huwelijk volkomen bevoegd, zonder bijstand van haar man, over haar goederen te beschikken.	72
6	Hof.	30 Aug. 1877	W. 745	De inlandsche vrouw op Java kan, zoo zij goederen bezit, ook na haar huwelijk hierover vrij beschikken, ter zake in rechten optreden, zonder bijstand van haar man.	73
7	R. Batavia.	25Febr. 1880	W. 873	Conform No. 5.	72
8	R. Soerabaja.	30 Mei 1883	W. 1057	Conform No. 3.	44
9	R. Makassar.	26 Nov. 1884	W. 1125	De vrouw moet (in het ouderrecht) het jus in standi judico worden toegekend.	72
10	R. Padang.	16 Jan. 1890	W. 1397	De harta poesaka zijn onaantastbaar voor privé-schulden, welke uit de harta pentjarian van den schuldenaar moeten worden voldaan. Alleen voor gemeenschappelijke schulden, of voor schulden in de adat genoemd, kunnen de harta poesaka aangetast worden.	60
11	R. Batavia.	21 Aug. 1891	W. 1549	Bijstand of machtiging wordt volgens het Moh. recht niet gevorderd bij vervreemding door gehuwde vrouwen.	72
12	L. Padang.	28 Oct. 1891	W. 1549	Conform No. 10.	60
13	R. Padang.	1895	A. VI: 252	De vrouw en kinderen hebben recht op de helft der harta pentjarian van den man, maar deze kan hun voor zijn dood hieruit schenkingen doen, de helft te boven gaand.	29 ; 111
14	Hof.	3 Sept. 1896	W. 1738	Conform No. 3.	45

Volgnummer.	Rechter die het vonnis wees.	Dag-teekening van het vonnis.	Het vonnis werd gepubliceerd in:	Inhoud van het vonnis.	Bladzijden waarop het vonnis voorkomt.
15	L. Menado.	28 Aug. 1897	A. III: 126	In Tonsea kent men bij eerste huwelijk algeheele gemeenschap van goederen, waarin dus vallen zoowel die, welke door ieder der echtgenooten vóór hun huwelijk verkregen zijn, als die, door beiden tezamen verkregen, staande huwelijk.	46
16	L. Menado.	9 Apr. 1898	R.N.I. 71: 156	Kwaadwillige verlating is grond tot echtscheiding; daar de adat dit niet in bizonderheden regelt, moeten de beginselen van het Europeesche burgerlijk recht hierbij in acht genomen worden, dus ook het beginsel, neergelegd in art. 211 B. W.	94
17	Rapat Batang Taro	6 Oct. 1898	R.N.I. 72: 26	Volgens de Bataksche adat is een gedjoedjoerde vrouw het eigendom van haar man; zij kan zelf niets bezitten, zelfs niet de vruchten van haar arbeid.	34
18	L. Menado.	16 Nov. 1898	R.N.I. 72: 76	Overspel van den man is echtscheidingsgrond voor de vrouw.	90
19	R. Soerabaja.	25 Mrt. 1903	R.N.I. 80: 493	Alleen die goederen, welke door gemeenschappelijken arbeid verkregen worden, kunnen tot de ganagini gerekend worden.	44
20	Proatin Kalianda.	14 Dec. 1901	W. 2082	Volgens de Lampongsche adat is djoedjoerhuwelijk hoofdvorm; doch er bestaat een daarvan afwijkende vorm, waarin niet de volle bruidschat wordt betaald, maar de bruidegom in stede daarvan, verplicht is zijn intrek te nemen bij de familie der bruid.	15
21	L. Menado.	10 Jan. 1904	A. IX: 89	Conform No. 3.	44
22	R. Padang. L. Padang.	30 Apr. 1904 1 Dec. 1904	W. 2236	Volgens de adat ter Sum. Westkust worden de harta poesaka beheerd door den mama °, welke de familie in rechten vertegenwoordigt. T.a.v. de familiegoederen is geen der Kamanakans handelingsbevoegd.	56—7

Volgnummer.	Rechter die het vonnis wees.	Dagteekening van het vonnis.	Het vonnis werd gepubliceerd in:	Inhoud van het vonnis.	Bladzijden waarop het vonnis voorkomt.
23	L. Padang.	6 Jan. 1905	A. IV: 255	Volgens het Minangkabausche recht volgt de man de vrouw; het door hen gezamenlijk bewoonde huis behoort met den huisraad aan de vrouw.	9
24	Rapat Siboga.	2 Mrt. 1905	A. VI: 150	Ingevolge de adat behooren de staande een djoedjoerhuwelijk verkregen harta pentjarian alleen aan den man toe; of ook de vrouw tot de verkrijging ervan heeft meegewerkt, doet niet ter zake.	42
25	L. Menado.	15 Mrt. 1905	A. III: 131	Tijdens het huwelijk aangekocht goed valt in de gemeenschap, waarvan de vrouw, bij ontbinding van het huwelijk de helft krijgt.	69
26	Rapat Tandjoeng-Karang.	22 Mei 1905	A. VI: 424	De inzake djoedjoerhuwelijk aan de bruid meegegeven zaken kunnen nooit teruggevorderd worden, tenzij bij de afgifte ervan uitdrukkelijk is gezegd dat zij door deze afgifte uitgeleend zijn.	34
27	L. Loeboek-Begaloeng.	25 Juli 1905	A. VI: 259	Harta poesaka, aan één persoon toevallend, kan gelijkgesteld worden met privé bezit. De bezitter of bezitster is t.a.v. deze goederen volledig handelingsbevoegd.	58
28	R. Padang	7 Sept. 1905	A. I: 80	Conform No. 22.	57
29	Rapat Bintoehan	1 Febr. 1907	A. VI: 416	Toewijzing van een vordering tot echtscheiding, ingesteld door de vrouw, op grond van verlating door den man, gedurende twee jaren.	81
30	L. Padang-Pandjang. R. Padang.	21 Mrt. 1908 9 Juni 1908	A. VI: 265	Conform No. 22.	59
31	L. Priaman. R. Padang.	9 Apr. 1908 16 Juni 1908	A. VI :264	Conform No. 22.	59

Volgnummer.	Rechter die het vonnis wees.	Dagteekening van het vonnis.	Het vonnis werd gepubliceerd in:	Inhoud van het vonnis.	Bladzijden waarop het vonnis voorkomt.
32	L. Manna.	4 Mei 1908	A. VI: 415	De man die met een vrouw op den voet van een samendo nanati gehuwd is, mag, nadat de jongste zoon van den vader der vrouw gehuwd is, met zijn vrouw terugkeeren naar zijn eigen familie.	17
33	L. Menado.	31 Oct. 1910	A. IX: 95	Vrijwillige schenking tusschen de echtgenooten komt niet voor. Alleen als de man zich tegenover de vrouw schuldig gemaakt heeft aan een vergrijp moet hij dikwijls een geschenk (paméhé) als boete geven. Een dergelijk geschenk wordt altijd gegeven uit eigen goed van den man.	44; 49
34	L. Tandjoeng-Pandam.	21 Dec. 1911	A. VII: 65	Bij verdeeling der huwelijksgemeenschap krijgt de vrouw evenveel als de man.	52 (noot 4)
35	L. Poerwakerta.	13 Jan. 1912	A. XIV: 65	De verdeeling der huwelijksgemeenschap heeft plaats in reden van 1 tot 2, zoodat de vrouw de helft krijgt van hetgeen de man erlangt.	53 (noot 6)
36	L. Poerwakerta.	11 Febr. 1913	A. XIV: 66	Over de ganagni mag niet één der echtgenooten zelfstandig beschikken.	73
37	L. Bandoeng. R. Batavia.	20 Sept. 1913 3 Apr. 1914	R.N.I.102:377	De bij het huwelijk meegebrachte goederen en de tijdens het huwelijk verkregen goederen blijven behooren aan diegene die ze aanbracht of verkreeg. T.a.v. de laatsten wordt een uitzondering gemaakt voor die, welke door gemeenschappelijken arbeid verkregen zijn, welke in de gemeenschap vallen, en welke bij ontbinding van het huwelijk tusschen vrouw en man verdeeld worden in reden van 1 tot 2.	50
38	Raad van Kerta's te Singaradja.	1913	A. XV: 117	Toewijzing van een vordering tot echtscheiding, ingesteld door de vrouw, op grond van mishandeling door den man.	84

Volgnummer.	Rechter die het vonnis wees.	Dagteekening van het vonnis.	Het vonnis werd gepubliceerd in:	Inhoud van het vonnis.	Bladzijden waarop het vonnis voorkomt.
39	Raad van Kerta's te Singaradja.	3 Apr. 1914	A. XV: 117	Toewijzing van een vordering tot echtscheiding, ingesteld door de vrouw, op grond dat de man was veroordeeld tot dwangarbeid voor drie jaar.	86
40	L. Modjokerto. / R. Soerabaja.	16 Jan. 1915 / 20 Oct. 1915	I.T.R. 106: 38	Conform No. 37.	44, 50; 70
41	L. Malang.	7 Apr. 1917	I.T.R. 110: 71	Conform No. 35.	53 (noot 6)
42	L. Koedoes.	4 Mei 1917	A.XVIII: 75	Alleen die tijdens het huwelijk gekochte goederen kunnen aan één der echtgenooten toebehooren, die bewezen kunnen worden gekocht te zijn met eigen geld; kan men dat niet dan moeten zij beschouwd worden als te behooren tot de ganagini.	51
43	Reg.ger. Toeban.	1917	A. XIX: 75	Alle tijdens het huwelijk verkregen goederen behooren tot de ganagini.	51
44	L. Amboina.	1918	A. XXI: 90	Overspel van den man is echtscheidingsgrond voor de vrouw.	80
45	L. Tjandjoer.	5 Mrt. 1920	A. IV: 530	Giften ter zake van het huwelijk gedaan, zijn, zoo ze onvoorwaardelijk gedaan zijn, onherroepelijk, al wordt ook het huwelijk ontbonden op grond van overspel door begiftigde gepleegd.	52
46	L. Brebes.	24 Mrt. 1920	I.T.R.114:370	De man, als hoofd van het gezin, mag onder inlanders van stand en aanzien, vrij beschikken over de gemeenschap.	73
47	R. Soerabaja.	14 Apr. 1920	I.T.R. 114: 74	Uit de bezitsverkrijging door één der echtgenooten vloeit zonder meer niet voort, dat die goederen in de ganagini vallen.	51
48	L. Bandjermasin.	1920	A. XXII:361	Conform No. 34.	73
49	Raad van Kerta's te Bangli.	22 Juli 1922	A.XXIII:235	Slechts wanneer de vrouw door haar ouders als „sentana'' is aangenomen, kunnen wij het introuwen van den man „ujeboerin'' noemen.	39

LIJST VAN INDONESISCHE TERMEN.

A.

adat anak tabanan, 14.
adat-djoedjoer-tengah, 53.
adat patih sibotang, 14.
ambil anak, 17, 18, 21, 37, en verspreid.
ambil anak tegoeh, 14.
anak tabanan, 14, 106.
anak poen(ja) mai, 36.
ana'mamoha, 35.
angkap, 18.
angkap djandji, 14, 18.
angkap doedo' ödöt, 14.
angkap sah, 18.
angkoeman, 45.
anoet, 21.
antaran kaïn, 47.
awoe, 24.

B.

ballo, 109.
banteng, 21.
barang-barang, 48.
barang-gana, 52.
bate ndoewé, 19, 83.
bat' waljete, 19, 83.
batjarëj, 77.
berdosah, 79.
bèsanan, 108.
bojo, 109.
bosen, 82.

C.

choel', 88.

D.

dati, 28.
djandji-djinamèë, 74.
djinamoe, 21, 82.
djoedjoer, 15, 16.
doesoen, 8, 16.

E.

emondo-séré, 14.

F.

fasch, zie pasah.

G.

gana, 52.
ganagini, 49, 50, 51, 73.
gana kaja, 73.
gangam baoentoek, 27, 28, 31, 33, 56.
gawan, 49, 50.
gini, 52.
goena kaja, 49, 65.
goeroe, 102.

H.

hadat, zie adat.

harta besarikatan, 31.
harta dapatan, 28.
harta kadoea, 31.
harta pambaowan, 28.
harta pamoendjangan, 28.
harta pananti, 28.
harta pantjarian, zie harta pentjarian.
harta pembawa, 33.
harta pemboedjangan, 112.
harta penantian, 35.
harta pendapatan, 69.
harta pentjarian, 28, en verspreid.
harta poesaka, 27, 28, en verspreid.
harta salama bertoeroetan, 31.
harta socarang, 31, 61.
harta toewo, 60.

I.

iddah, 101, 108.

K.

kaämbil-anak-lĕpas, 17.
kamanakan, 2, 32, 60.
kawin-ambil-piara, 18, 38.
kawin djoara, 6.
kawin-gantoeng, 23.
keutji', 25.

L.

langari, 97.
lĕpas-pantang, 11.
loeah, 11.

M.

mama', 2, en verspreid.
mandinding, 14.
mangabia, 103.
mangintjatkon, 103.
mangolih, 103.
manjiliĕhkan lapiĕ', 101.
mas kawin, 42.
mehe roko, 45.
mengiring-djoedjoer, 14, 42.
mentjar, 22.
merdika, 105.
metoenggoe, 14.
moefakat, 25.

N.

naïb, 92.
ndoewé, 19, 80.
nemo'aké, 23.
njantri, 23, 24.
njeboerin, 18, 39.
ngalih, 103.
ngèngèr, 22.
noenggoe djoedjoer, 14.
noenggonin, 66.

O.

oelèëbalang, 25, 26.
oendang-oendang (Simboer Tjahaja), 80, 82, 83, 85.
orang-tani, 23.

P.

pajoeng, 24.
paméhé, 49.
panghoeloe (-roemah), 2, 10.
panjin, 108.
paroei, 2.
paroko, 49.
pasah, 73, 86, 87.

peken, 64.
pedanda-istri, 105.
pĕroet, 2.
pinang, 39.
poesaka, zie harta poesaka.
prijaji, 23, 24.

R.

rapak, 88.
rasan-ambil-anak-tegoeh, 14.

S.

saboeah-paroei, 2.
samendo-nanti, 17.
sando, 14.
santri, 23, 24.
sapi, 21.
semando, 53.
semando-balik-djoerai, 53.
semendo, 8, 14.
semendo-ambil-anak-lengit, 17.
semendo-djudjur, 15.
semendo (jang) beradat, 53.
semendo mardika, 53, 67.
semendo-radja-radja(än), 53, 67, 113.
semendo-tjambur-sungkai, 17.
sentana, 18, 39.
sentana kapala dara, 39.
serahan, 23.
sial, 99.
sirih, 38.
sirih-pinang, 38, 39.
soearang dibagi, 31.
soekoe, 7.
soemando, 14.
soembangan, 23.

T.

tabanan, 14.
talāq, 86, 87, 88.
ta'liq, 86, 87, 88.
terdjoen belas, 79.
tindjo, 22.
tjamboer-soembai, 17.
tjamboer-soengkai, 14.
tjooöengoe, 14.
toekon, 22.
tofa, 107.
toengganei, 2.
toewo (-roemah), 2.

W.

wali, 102.
waris, 115.
wilin, 15.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Art. 72 Reg. regl. houdt alleen wetgevende bevoegdheid in van politioneelen aard.

II.

De woorden „binnen den kring zijner bevoegdheid" in art. 2 van de Ordonnantie ter uitvoering van art. 72 Reg. regl. (St. 1858:7), zijn overbodig.

III.

Noodweer sluit de onrechtmatigheid uit; overschrijding der noodweer, tengevolge van hevige gemoedsbeweging, door de aanranding veroorzaakt, alleen de strafbaarheid.

IV.

Een onbeëedigde verklaring kan, in zaken van misdrijf voor den landraad, niet onvolledig wettig bewijs tot volledig wettig bewijs aanvullen.

V.

De woorden „met inachtneming der vorenstaande bepalingen" in art. 183 Inl. regl., slaan alleen op de bepalingen van het voorgaand (art. 182 Inl. regl.).

VI.

De onderscheiding tusschen openlijk-optredende en niet-openlijk-optredende commanditaire vennootschappen (stille vennootschappen), is in de wet niet bekend; art. 7 Hrw. slaat dan ook op alle commanditaire vennootschappen.